

ธรรมศึกษา ชั้นเอก

ระดับมัธยมศึกษา
— พุทธศักราช ๒๕๖๔ —

ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

หลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๗
ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๖๔

หนังสือธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

ISBN : 978-616-93978-7-8

พิมพ์ครั้งที่ ๑ / ๒๕๖๕ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ผู้จัดทำ

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

สถานที่พิมพ์

โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ถนนบำรุงเมือง แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
๑๐๑๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๓-๓๓๕๑, ๐ ๒๒๒๓ ๕๕๔๘

ภาพหน้าปก

จิตรกรรมสร้างสรรค์จากผลงานของอาจารย์เหม เวชกร เล่าเรื่องเหตุการณ์พุทธประวัติสำคัญ ตั้งแต่ยังทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะจนตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งภาพได้ถ่ายทอดวิถีชีวิตของพระพุทธเจ้า ว่ามีความปกติเฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป แต่ด้วย “พุทธัตถจริยา” ที่มีองค์ธรรมสำคัญ คือ ความกรุณาต่อสรรพสัตว์ ปัญญาที่รู้วิธีดับทุกข์ และความบริสุทธิ์ปราศจากอกุศลทั้งปวงนั้น จึงทำให้เจ้าชายสิทธัตถะผู้ทรงเป็นมนุษย์ธรรมตากลายเป็นพระบรมศาสดาด้วยประการฉะนี้

คติธรรม

สำหรับผู้ศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษา ตามหลักสูตรสนามหลวง แผนกธรรม

ยथा จ พุทธา โลกสมิ
เต อิมิ ธมฺมํ ปกาเสนติ

อุปฺปชฺชนฺติ ปภงฺกรา
ทุกฺขูปฺสมคามินิ.

เมื่อพระพุทธเจ้า ผู้ทำความสว่างอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ยอมประกาศธรรมสำหรับดับทุกข์นี้

พ.ปฏิ. ๓๑/๔๑๔

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสุขุมลึกซึ้ง แล้วได้ทรงพระกรุณาสั่งสอนพุทธสาวก พุทธสาวิกาให้ได้รับรู้ และรับประโยชน์จากธรรมที่ได้ทรงค้นพบนั้นด้วยตนเอง หาใช่ด้วยการวิงวอนไหว้กราบต่อพระองค์ผู้ทรงเป็นศาสดาแห่งศาสนาไม่ โดยที่สุด แม้เมื่อถึงคราวที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านพระอานนทเถระเจ้าทูลถามว่าทรงตั้งผู้ใดเป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาสืบแทนพระองค์ ก็ได้ทรงตั้ง ธรรมและวินัยที่ทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว

ฉะนั้น “ธรรม” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งในประการที่เป็นศาสดาสืบแทนพระองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในฐานะที่เป็นชีวิตจิตใจ เป็นแก่นกลางที่สำคัญต่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา

การที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปได้ จึงสำคัญที่จะต้องรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง การที่จะรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง ก็สำคัญที่พุทธบริษัทจะต้องปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ การที่พุทธบริษัทจะปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ได้ ก็สำคัญที่จะต้องศึกษาธรรมนั้นให้เข้าใจถ่องแท้ด้วยปัญญาเป็นเบื้องต้น

โดยนัยนี้ การศึกษาธรรม คือ “ธรรมศึกษา” นั้น จึงเป็นกิจที่สำคัญที่ส่งผลไม่จำกัดและเป็นหนทางไปสู่การพ้นจากทุกข์ตามกำลังการปฏิบัติของผู้ศึกษาแต่ละคนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกิจสำคัญอันควรแก่การอนุโมทนา เพราะเป็นกิจที่จะมีผลช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาต่อไป

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจาริ.

ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

พ.เถร. ๒๖/๓๓๔., พ. ขา.พิสก. ๒๖/๒๐๑๐.

ขออำนาจแห่งสิ่งจางานี้ จงอำนวยสิริสวัสดิพิพัฒน์ใหญ่หลวงในพระพุทธศาสนาแก่สาธุชน ผู้มีมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และได้อุทิศหาประกอบ “ธรรมศึกษา” ตลอดกาลนาน เทอญ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(สมเด็จพระสังฆราช)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

คำปรารภ

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สยามแต่โบราณสมัย แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีนั้นมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะสามารถเข้าถึงและเข้าใจคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาซึ่งทรงไว้หรือรจนาไว้ด้วยภาษานั้นมาแต่เก่าก่อน ผู้ที่สอบไล่ได้ เรียกเป็นบาเรียน หรือเปรียญตามชั้นภูมิแห่งความรู้ อีกแผนกหนึ่งคือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริก่อตั้งและอุดหนุนขึ้น เป็นการศึกษาธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นเข้าใจเนื้อหาสาระแห่งธรรม ซึ่งปริวรรตออกเป็นภาษาสยาม โดยวิธีศึกษาวิเคราะห์เรียบเรียง และบรรยายธรรม ผู้ที่สอบไล่ได้เรียกเป็นนักธรรมตามชั้นภูมิแห่งความรู้เช่นกัน กล่าวโดยเฉพาะถึงชั้นภูมิของผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรมนั้น จำแนกเป็นชั้นนักธรรมตรี นักธรรมโท และนักธรรมเอก โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ทรงเอาพระทัยใส่ เป็นพระธุระในการเลือกเฟ้น ตรวจตรา จัดทำหลักสูตรและตำราเรียน การเรียนการสอนตลอดจนการสอบ พระปริยัติธรรม แผนกธรรมอยู่จนที่สูงสุดแห่งพระชนมชีพ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ในขั้นต่อมาครั้งพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงปกครอง

สังฆมณฑล แลพระเถรานุเถระที่ได้รับฐานะเป็นกรรมการหรือดำเนินการ
สนามหลวงแผนกธรรม ได้เห็นกันว่าใช้จะเป็นติดตามหิตประโยชน์เฉพาะแต่
พระภิกษุสามเณรที่จักได้ศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น แม้อุทิศ หากได้ศึกษาเล่าเรียน
ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นได้ตามอุดมคติแห่งการศึกษาธรรม
ในทางพระพุทธศาสนาด้วย จึงได้ขยายการเรียนการสอนไปสู่คฤหัสถ์ทั้งหญิง
ชาย เรียกการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำหรับคฤหัสถ์ว่า “ธรรม
ศึกษา” กำหนดหลักสูตรและชั้นภูมิความรู้เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษา
โท และธรรมศึกษาเอก เช่นเดียวกับนักเรียน โดยในชั้นเดิมนั้น ใช้หลักสูตร
และตำราเรียน ตลอดจนการเรียนการสอน และจนการสอบเช่นเดียวกับ
หลักสูตรนักเรียน เป็นแต่ปรับปรุงลดทอนเฉพาะเนื้อหาบางส่วนที่พื้นวิสัย
หรือยังไม่ถึงคราวเหมาะจำเป็นสำหรับคฤหัสถ์ออก เช่น วิชาวินัย ก็ปรับให้
ผู้ศึกษาซึ่งเป็นคฤหัสถ์เล่าเรียนเบญจศีลและเบญจธรรม อันเป็นศีลเป็นวินัย
สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน จึงได้จัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษา
สำหรับคฤหัสถ์แยกออกเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้ใช้หลักสูตรและตำราเรียนที่
จัดทำแยกออกมาในคราวนี้สืบเนื่องมาช้านาน

จึงควรรำลึกแลสรรเสริญพระเกียรติคุณและเกียรติคุณแห่งสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตลอดจนพระเถรานุเถระผู้เป็น
บูรพาจารย์ซึ่งได้สรรค์สร้างความรู้เรื่องในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก
ธรรมขึ้นไว้เป็นประโยชน์อย่างสูงในพระพุทธศาสนาแต่เก่าก่อน

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๕๗ ในเวลานั้น การศึกษาตามหลักสูตร
ธรรมศึกษา เป็นที่นิยมแพร่หลายไปในหมู่ฆราวาสคฤหัสถ์ ดังปรากฏว่ามี
สาธุชนซึ่งอยู่ในวัยผู้ครองเรือน และนักเรียนทั้งประถมและมัธยม ตลอดจน
นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยได้มีศรัทธาสมัครเข้ามาเล่าเรียนพระสัทธรรม
ตามหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอันมาก สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะ
กรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ จึงได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอน

ในสถานศึกษา ทำให้การเรียนธรรมศึกษาแผ่ขยายอย่างยิ่งในสถานศึกษา
ทุกระดับ

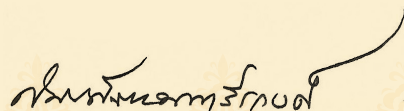
ด้วยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๑ คณะกรรมการสนามหลวง
แผนกธรรม จึงเห็นสมควรปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษา ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย
และวัยของผู้ศึกษาเล่าเรียน โดยจำแนกการเรียนการสอนธรรมศึกษาออกเป็น
๓ ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา หรือเด็กผู้มี
วัยในระยะนั้น ระดับมัธยมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา หรือเยาวชน
ผู้มีวัยในระยะนั้น และระดับอุดมศึกษา สำหรับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย
หรือสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนสาธุชนอื่นทั่วไป แต่ละระดับยังแบ่งย่อยออก
เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ของระดับชั้นนั้น ๆ
อีก รวมจำแนกชั้นภูมิความรู้ตามหลักสูตรธรรมศึกษาที่ปรับปรุงใหม่ได้ ๙ ชั้น

การปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาดังกล่าวเพื่อให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
และถูกต้อง สนามหลวงแผนกธรรมจึงได้แต่งตั้งที่ปรึกษาและกรรมการชั้น
ประกอบด้วยพระเถระานุเถระและฆราวาสผู้ทรงภูมิรู้ในทางพระพุทธศาสนา
ร่วมกันปรับปรุง จัดทำ พิจารณา ตรวจสอบ และประเมินผลหลักสูตรและ
ตำราเรียนธรรมศึกษา เฉพาะสำหรับการจัดทำตำราเรียนหลักสูตรธรรม
ศึกษาที่ปรับปรุงใหม่นี้ ในเบื้องต้นคณะกรรมการฝ่ายบรรพชิตได้ยกร่าง
เนื้อหาขึ้นโดยปรับปรุงจากตำราเรียนธรรมศึกษาเดิม และจึงส่งให้คณะ
กรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ พิจารณาปรับรูปแบบและภาษาให้เหมาะสมกับความรู้
และความเข้าใจของคฤหัสถ์ซึ่งจะเป็นผู้ใช้ตำรา รวมทั้งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม
ในประเด็นต่าง ๆ จากนั้นจึงได้นำเข้าสู่การพิจารณาของกลุ่มผู้ประเมินซึ่งเป็น
ผู้จะสามารถสะท้อนความเข้าใจและต้องการของผู้จะใช้ตำราเรียนธรรมศึกษา
แต่ละระดับได้ เมื่อได้รับผลการประเมินแล้วกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์จึงปรับปรุง
แก้ไขให้สอดคล้องกับผลการประเมิน และท้ายที่สุดจึงเสนอให้ที่ปรึกษา
พิจารณาเห็นชอบ จึงเป็นอันสำเร็จขั้นตอนในฝ่ายเนื้อหา และเพื่อให้ผู้ใช้ตำรา
เรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้เกิดความเข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น คณะ
กรรมการจึงได้จัดทำและบรรจุภาพประกอบไว้ด้วย โดยภาพประกอบเหล่านี้
นอกจากที่คณะกรรมการได้อุดสทาหะเดินทางไปบันทึกภาพเอง ณ สถานที่ต่าง ๆ
แล้ว ก็ยังได้รับความอนุเคราะห์จากพระอารามหลายแห่ง ตลอดจน

หน่วยงานภาครัฐและเอกชน แม้โดยที่สุดผู้มีใจเอื้อเฟื้อด้วย เมื่อผ่านกระบวนการ
ทุกขั้นตอนแล้วจึงดำเนินการจัดพิมพ์ภายใต้การอำนวยการของสนามหลวง
แผนกธรรมจนสำเร็จเป็นเล่มสมุดอยู่ในบัดนี้ ซึ่งในนามของสนามหลวงแผนก
ธรรมและคณะสงฆ์ไทย ขออนุโมทนาแก่ที่ปรึกษา และกรรมการ ตลอดจน
ผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้
ทุกรูปและทุกท่าน ไว้ ณ ที่นี้

อนึ่ง นับเป็นกาลบรรจบอัศจรรย์ที่การดำเนินการปรับปรุงหลักสูตร
และตำราเรียนธรรมศึกษาสามารถดำเนินการได้ลุล่วง ถึงขั้นได้รับ
อนุมัติหลักสูตรในพุทธศักราช ๒๕๖๔ อันเป็นปีที่บรรจบ ๑๐๐ ปีนับแต่
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงวางรากฐาน
การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมซึ่งเป็นต้นเค้าของการศึกษาธรรม
ศึกษา สิ้นพระชนม์ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่ง
สหประชาชาติได้ประกาศยกย่องให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกโดยเหตุแห่ง
พระคุณูปการที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ดีแล้ว ฉะนั้น หลักสูตรและตำราเรียนธรรม
ศึกษาที่สำเร็จลงในปีนี้ จึงย่อมเป็นอนุสรณีย์ที่เฉลิมพระเกียรติคุณ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้าพระองค์นั้นในวาระอันสำคัญนี้ อีกโสดหนึ่งด้วย

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดถึงเทวานุภาพแห่งเทพดา
ผู้ทรงสัมมาทิฐิ ดำรงอนุภาพรักษาพระพุทธศาสนา จงได้รักษาคุ้มครอง
การศึกษาพระปริยัติธรรม คือการเล่าเรียนศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในสยามรัฐสีมาอาณาจักร และในไพรัช
ประเทศต่าง ๆ ให้ดำรงคงอยู่โดยสวัสดิ์ สัมฤทธิ์ และสิทธิทุกประการตลอด
กาลนาน เพื่อพระศาสนาของสมเด็จพระชินวรมุณีจักดำรงอยู่ตราบกาลนั้น
เทอญ

(สมเด็จพระมหาวีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

สารบัญ

หน้า

พระคติธรรม ๓

คำปรารภ ๔

สารบัญ ๘

คำแนะนำในการใช้หนังสือชุดธรรมศึกษา ๑๐

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๑๗

    ขอข้ายเนื้อหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๑๘

    ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒๓

    ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒๖

    ตัวอย่างการเรียบเรียงเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๒๗

    ตัวอย่างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ๓๓

    บรรณานุกรม ๓๕

วิชาธรรมวิภาค ๔๑

    บทที่ ๑ ธรรมหมวด ๔ ๔๒

    บทที่ ๒ ธรรมหมวด ๕ ๔๖

    บทที่ ๓ ธรรมหมวด ๖ ๕๑

    บทที่ ๔ ธรรมหมวด ๗ ๕๖

    บทที่ ๕ ธรรมหมวด ๘ ๕๕

    บทที่ ๖ ธรรมหมวด ๙ ๖๒

    บทที่ ๗ ธรรมหมวด ๑๐ ๖๘

    บรรณานุกรม ๗๓

วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี

๗๕

ภาคอนุพุทธประวัติ

๗๖

- บทที่ ๑ ประวัติสามเณรบันทิต
บทที่ ๒ ประวัติสามเณรสังกิจ
บทที่ ๓ ประวัติสามเณรสุข
บทที่ ๔ ประวัติสามเณรนวาสีตีสสะ
บทที่ ๕ ประวัติสามเณรสุมณ
บทที่ ๖ ประวัติอนาถบิณฑิกเศรษฐี
บทที่ ๗ ประวัติจิตตคฤหบดี
บทที่ ๘ ประวัติธัมมิกอุบาสก
บทที่ ๙ ประวัตินางวิสาขามหาอุบาสิกา
บทที่ ๑๐ พระประวัติพระนางมัลลิกาเทวี

๗๖

๘๓

๙๐

๙๖

๑๐๒

๑๐๖

๑๑๔

๑๒๒

๑๒๖

๑๔๐

ภาคศาสนพิธี

๑๔๗

- บทที่ ๑๑ พิธีทำบุญเลี้ยงพระ
บทที่ ๑๒ พิธีถวายทาน
บทที่ ๑๓ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
บรรณานุกรม

๑๔๗

๑๕๘

๑๖๓

๑๗๐

วิชากรรมบท

๑๗๑

- บทที่ ๑ กรรมบท
บทที่ ๒ กายกรรม ๓
บทที่ ๓ วจีกรรม ๔
บทที่ ๔ มโนกรรม ๓
บรรณานุกรม

๑๗๒

๑๗๗

๑๘๕

๑๘๗

๒๑๐

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๖/๒๕๖๓

๒๑๑

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๘/๒๕๖๓

๒๑๒

รายนามสถาบันการศึกษาที่ประเมินหนังสือธรรมศึกษา

๒๑๓

คณะผู้จัดทำ

๒๑๔

คำแนะนำการใช้หนังสือชุด ธรรมศึกษา

ประวัติความเป็นมาของนักธรรม-ธรรมศึกษา

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่เดิมนั้น เน้นการศึกษาภาษาบาลี เพื่อไปศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลี รูปแบบการศึกษาเป็นการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น เพื่อไม่ให้ข้อธรรมะนั้นผิดเพี้ยนไป ทำให้พระสงฆ์ผู้ศึกษาจำต้องรู้แตกฉานในภาษาบาลีแล้วจึงจะสามารถรู้ข้อธรรมวินัยได้ เป็นเหตุให้จำนวนพระสงฆ์ผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยมีจำนวนน้อย ไม่แพร่หลาย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าว จึงทรงสร้างหลักสูตรการเรียนพระพุทธศาสนาในภาษาไทยขึ้น และได้ทดลองใช้ในวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งทรงปกครองแล้วได้ผลดี จึงขยายผลออกมาจัดการศึกษาในสังฆมณฑล รวมถึงปรับปรุงให้เกิดหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ทั่วประเทศยิ่งขึ้น และแบ่งออกเป็นลำดับชั้นตรี โท เอก ในเวลาต่อมา

เมื่อการศึกษานักธรรมของพระสงฆ์นิยมแพร่หลายแล้ว ปรากฏว่าในฝ่ายฆราวาสเห็นประโยชน์และนำไปใช้วัดเป็นคุณสมบัติพิเศษ เช่น พระสงฆ์ผู้สอบได้นักธรรมเมื่อลาสิกขาจะสามารถรับราชการครูได้ คณะสงฆ์ในสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัณณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงจัดการศึกษานักธรรมขึ้นสำหรับฝ่ายฆราวาส มีชื่อเรียกว่า “ธรรมศึกษา”

จากจุดเริ่มต้นในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน การเรียนการสอนและการสอบหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษา ได้เจริญวิวัฒนามาเกินศตวรรษ มีผู้สอบสำเร็จตามหลักสูตรไปแล้วทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก กล่าวได้ว่า มีพระสงฆ์และฆราวาสผู้รู้ธรรมมากขึ้นตามไปด้วย อันเป็นเครื่องยืนยันพระญาณทัศน์อันกว้างไกลของพระองค์ผู้ทรงเป็นต้นตำรับ อย่างไรก็ดีตามสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้คำนึงอยู่เสมอว่า เมื่อวันเวลาผ่านไปสมควรจะได้ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมอยู่เสมอ จึงดำเนินการให้มีการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ ปรากฏดังหนังสือชุดธรรมศึกษาที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้

โครงสร้างเนื้อหา และแนวทางการใช้หนังสือเรียน

หนังสือชุดธรรมศึกษานี้ แบ่งออกเป็นระดับชั้นตามความเหมาะสมของผู้ศึกษา จำนวน ๓ ระดับ และในแต่ละระดับชั้นยังแบ่งย่อยออกไปได้อีก ๓ ระดับ ดังนี้

ธรรมศึกษา ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

ธรรมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

ธรรมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

การแบ่งเนื้อหาในหนังสือธรรมศึกษานี้อาศัยการแบ่งหมวดใหญ่ในพระไตรปิฎกมาเป็นฐาน ได้แก่ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาในรูปเทศนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม และพระวินัยปิฎก คือ ประมวลระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติตนของภิกษุ หนังสือธรรมศึกษา แต่ละเล่มจะประกอบด้วยหมวดเนื้อหา คือ

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

การแก้กระทู้ธรรม เป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาธรรมศึกษาของไทย มุ่งนำเสนอพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมภาษิต และเถรภาษิต ยกเป็นหัวข้อ

กระทำให้ผู้ศึกษาได้อธิบายหัวข้อนั้น ๆ โดยการประมวลองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งจากการเรียนวิชาธรรมศึกษา และจากที่ผู้เรียนมีภูมิรู้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ มาเรียบเรียงในรูปแบบของ “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เป็นเพียงตัวอย่างประเภทหนึ่งของการเขียนเรียงความอธิบาย ซึ่งมีใช้จะเป็นการกำหนดกลวิธีการเขียนเรียงความที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษาประเภทอื่น ๆ สารระสำคัญอยู่ที่การอธิบายหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งให้สามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเท่านั้น

๒. วิชาธรรมวิภาค และธรรมวิจารณ์

ในหนังสือชุดนี้ได้คัดเลือกพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและที่พระเถระรุ่นหลังรวบรวมไว้ แบ่งหมวดตามองค์ประกอบของธรรมนั้น เช่น ธรรมหมวด ๒ หมายถึงบรรดาหลักธรรมอันมีองค์ประกอบภายใน ๒ ประการ เป็นต้น แล้วนำเสนอนิยามและประเด็นบางประการที่นักวิชาการไทยให้ความสำคัญ อ้างอิงเอกสารและตำราของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นสำคัญ และใช้คัมภีร์ในยุคต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม สื่อดอนไลน์ บทความวิชาการและบทความวิจัย เป็นต้น ขยายความและยกตัวอย่างบางประเด็นอย่างไรก็ตาม พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และเชื่อมโยงกันในแง่มุมต่าง ๆ ฉะนั้น หากผู้ศึกษาปรารถนาจะศึกษาสืบค้นให้ลึกซึ้งขึ้นไป ควรค้นคว้าตำราเฉพาะ เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา บทความ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเฉพาะทาง เป็นต้น

๓. วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และศาสนพิธี

วิชานี้มุ่งนำเสนอรายละเอียดของเหตุการณ์ รวมถึงคติอันเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตลอดจนชีวประวัติของพระสาวก อุบาสกและอุบาสิกาที่พึงรู้ โดยดำเนินความตามที่ปรากฏในคัมภีร์ รวมถึงวรรณกรรมที่เรียบเรียงโดยพระอรรถกถาจารย์และปราชญ์ในยุคสมัยต่าง ๆ แล้วเปรียบเทียบประเด็นที่คัมภีร์แต่ละเล่มรจนาไว้ต่างกัน พร้อมคัดเลือกบทวิเคราะห์ของนักปรัชญาพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ท่านที่อธิบายความหมายของเหตุการณ์ตามทัศนะที่แตกต่างไป เพื่อกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้คิด วิเคราะห์

และทำความเข้าใจแก่นแท้ของอนุพุทธประวัติให้ได้มากที่สุด ดังนั้นผู้ศึกษาจะสังเกตได้ว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนเล่มนี้มี ๒ นัยควบคู่กันไปเสมอได้แก่

การนำเสนอลำดับเนื้อหาของพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกา เช่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญพระคุณานุคุณของพระพุทธเจ้า และเสริมสร้างศรัทธาปสาทะให้เกิดขึ้นในใจศาสนิกชน บางครั้งมีเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์หุ้มห่อหลักธรรมไว้อย่างแยบคาย นอกจากเรื่องราวพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกาแล้ว ผู้เรียนยังจะได้ประเด็นความรู้เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมในช่วงเวลาต่าง ๆ เพิ่มเติมด้วย

การตีความเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นส่วนที่ขึ้นกับอภินิหารในการเชื่อถือ ให้ทราบถึงหลักธรรม หรือความหมายแท้จริงที่แฝงไว้ รวมถึงทำความเข้าใจเหตุการณ์ พุทธการณ และพฤติกรรมของผู้คนตามบริบทแห่งยุคสมัย อันเป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจแก่นแท้ของอนุพุทธประวัติได้อย่างถ่องแท้ และสามารถเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญาแขนงอื่น ๆ สะท้อนความเป็นศาสตร์สากลของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนขึ้นอีกด้วย

ดังที่ทราบกันดีว่าเรื่องราวอนุพุทธประวัติได้รับความนิยมเชื่อถือกันมาตั้งแต่โบราณ และกลายเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตของสังคมไทย จนเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อสนองตอบเจตนารมณ์ที่จะจรรโลงศาสนา วิธีการศึกษาอนุพุทธประวัติให้ได้อรุณประโยชน์มากขึ้น จึงสามารถศึกษาเรื่องราวไปพร้อมกับศึกษาสังเกตงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม โดยมีแหล่งเรียนรู้สำคัญคือ วัด ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ เป็นต้น ควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ในหนังสือชุดนี้ได้รวบรวมภาพจากแหล่งเรียนรู้บางส่วนไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในเบื้องต้น

นอกจากนั้น หนังสือชุดนี้ได้ผนวกเนื้อหาศาสนพิธีต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนพึงทราบ ทั้งนี้มีข้อควรตระหนักว่า ศาสนพิธีมีจุดมุ่งหมาย

โน้มน้าวจิตใจของศาสนิกชนให้สนใจ เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมที่ซับซ้อนได้ ดังนั้น ระเบียบแบบแผนศาสนพิธีของแต่ละพื้นที่ย่อมมีรายละเอียดแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาพึงทำทัศนะและวางท่าทีที่เหมาะสมควรถูกต้องว่า ศาสนพิธีใดของพื้นที่ใดของสำนักใด ถ้ายังสามารถรักษาจุดมุ่งหมายการโน้มน้าวชักนำศรัทธาได้ ก็ไม่พึงตัดสินว่าศาสนพิธีนั้นผิดถูกไปจากแบบแผนตามที่ได้ศึกษาในหนังสือนี้

๔. วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบถ

พระวินัยมีหลักใหญ่ คือ ศีลของภิกษุสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ และศีลของภิกษุณีสงฆ์ ๓๑๑ ข้อ ดังนั้นในฝ่ายฆราวาสจึงมุ่งนำเสนอกรอบการครองตน หรือเป็นวินัยฝ่ายฆราวาส ได้แก่ เบญจศีล และชั้นสูง คือ อุโบสถศีล ผู้ปฏิบัติตามวินัยและสิกขาบทดังกล่าว ย่อมเป็นผู้มีศีล คือมีสภาวะแห่งความปกติ นอกจากนั้นแล้ว ยังนำเสนอนิยามและขอบเขตของกรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อสิกขาบทต่าง ๆ โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า มุ่งเน้นให้เข้าใจว่าอะไรคือความดี จะทำความดีได้อย่างไร อะไรคือความชั่ว และทำอย่างไรจึงเป็นประพฤติชั่ว ความรู้ดีรู้ชั่ว การทำดี ละเว้นความชั่ว และทำใจให้ตั้งอยู่โดยดีนั่นเอง คือลักษณะของบัณฑิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และเป็นประเด็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ได้แทรกบทวิเคราะห์และตัวอย่างบางประการที่นักวิชาการได้ค้นคว้าเพิ่มเติมไว้ด้วย

ในภาพรวม เมื่อพิจารณาขอบข่ายเนื้อหาให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นแต่ละวิชามีเนื้อหาจำแนกได้มีการไล่เรียงความยากง่ายตามแต่ละชั้น เช่น วิชาเรียงความแก่กระทุ์ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม ดังนั้นผู้อ่านหนังสือชุดนี้จึงสามารถศึกษาได้โดยเอกเทศ ส่วนวิชาอนุพุทธประวัติมีเนื้อหาที่ร้อยเรียงกันต่อเนื่องไปตามแต่ละชั้น เช่น ชั้นตรี เนื้อหาเริ่มที่การศึกษาพระประวัติพระพุทธเจ้าจนถึงพระประวัตินางเขมาเถรี ส่วนชั้นเอก เริ่มที่ประวัติสามเณรสุขจนถึงพระประวัติพระนางมัลลิกาเทวี เป็นต้น ดังนั้น หากจะทราบอนุพุทธประวัติโดยตลอดจึงต้องศึกษาไปที่ละชั้นจึงจะได้ความสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะในการจัดการสอนธรรมศึกษา และเป้าหมาย ปลายทางของธรรมศึกษา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์คำนำหนังสือ “เบญจศีล และ เบญจธรรม” ไว้ความตอนหนึ่งว่า

“...หนังสือนี้แต่งเป็นแบบสำหรับครูใช้สอน ถ้านักเรียนเป็นเด็กก็จะไม่เข้าใจ เป็นธุระของครูจะดูแลให้เด็กเว้นข้อห้าม ประพฤติตามข้อที่แนะนำ ยิ่งหาเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสาธกข้อความที่กล่าวไว้ในที่นี้ให้กระจ่างขึ้น นำมาให้นักเรียนอ่านได้ด้วยยิ่งดี นักเรียนจะได้เข้าใจและมีความรู้สึกด้วยตัวเอง ถ้านักเรียนเป็นคนรุ่นที่มีความรู้ความเจริญสูงขึ้นไปแล้ว ครูจะใช้สมุดนี้เป็นหนังสือเรียนของเขาก็ได้ เมื่อเรียนจบบทหนึ่งแล้ว ครูควรตั้งปัญหาถาม...”

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษามีความเห็นเช่นเดียวกับพระมติข้างต้นว่า หนังสือชุดธรรมศึกษาเป็นเพียงตำราแกนกลาง ผู้สอนสามารถจัดทำแผนและเลือกใช้วิธีการสอน เครื่องมือประกอบการสอนที่เหมาะสมได้ รวมถึงการยกตัวอย่างและรายละเอียดเพิ่มเติมได้ด้วย

ในพระนิพนธ์คำนำข้างต้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงอธิบายไว้ด้วยว่า การเรียนวิทยาความรู้แขนงต่าง ๆ นั้น มุ่งให้เป็นผู้รู้ผู้สามารถประกอบวิชาชีพหรือใช้วิทยาการเหล่านั้นได้ แต่หากปราศจากความประพฤติตัวดี ก็จะไม่มีความยอมรับหรือจ้างใช้งาน การเรียนการสอนในสถานบันการศึกษาก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ดังนั้น จึงได้ทรงนิพนธ์หนังสือเล่มที่กล่าวถึงนั้นขึ้นเพราะเป็นข้อธรรมสำคัญที่จะเป็นหลักในความประพฤติของคนเราที่จะนำชีวิตไปโดยผลสุกได้

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา เห็นตามพระมติข้างต้น และเห็นว่าคติจากประวัติความเป็นมาของนักธรรมและธรรมศึกษา ก็คือการจัดหลักสูตรการเรียน การจัดสอบ ทั้งของคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง เป็นแต่เครื่องมือให้การศึกษาศาสนาสามารถแพร่หลายได้โดยเร็ว อำนวยความสะดวกแก่ผู้นำไปสอนและผู้เรียน ให้มีโครงสร้างเนื้อหาที่ชัดเจนเป็นแกนกลาง ทั้งยังสามารถวัดประเมินผลได้มีมาตรฐานและเป็นธรรม แต่เครื่องมือนั้นจะต้องนำไปให้ถึงเจตนารมณ์ต้นทาง นั่นคือ พระสงฆ์เป็นผู้รู้

พระธรรมวินัยเพียงพอที่จะสืบพระพุทธศาสนา และรับภาระปกครองเผยแผ่
สั่งสอนได้ และฆราวาสเป็นผู้มีความรู้ธรรมให้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและ
จรรโลงสังคมต่อไปได้ จึงจะเรียกได้ว่าสำเร็จวัตถุประสงค์ของธรรมศึกษา
อย่างแท้จริง

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

ขอข้ายเนื้อหา วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา ให้ผู้เรียนอธิบายกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้และอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับสุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผล พร้อมบอกแหล่งที่มาของสุภาษิตอ้างอิงนั้นด้วย โดยชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๔ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

กิลีสวรรค คือ หมวดกิลีส		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑	อัจฉา นรี ปริกสุสติ อัจฉา โลกสุมิ ทูชชหา อัจฉาพทสา ปุณฺณ สตตทา ปาเสน สกฺกณิ ยถา. ความอยาก ชักพาผู้คนไป ความอยากละได้ยากในโลก บุคคลจำนวนมากถูกความอยากผูกมัดไว้ เหมือนนกติด บ่วง ฉะนั้น	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
๒	ตณฺหา ขนฺติ ปุริสึ จิตฺตมสฺส วิธาวติ สตฺโต สํสารมาปาที ทุกฺขา น ปริมุจฺจติ. ตัณหา ก่อกำเนิดคน จิตของเขาย่อมพลุ่งพล่าน สัตว์ยังเวียนว่ายตายเกิด จึงไม่พ้นไปจากทุกข์	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
๓	ตณฺหาเย อุตฺทิตโต โลโก ชราย ปริวาริตโต มจฺจุณา ปิติตโต โลโก ทุกฺখে โลโก ปตฺติภูจฺจิตโต. ชาวโลกถูกตัณหาตัก ถูกชราล้อม ถูกมฤตยูปิด จึงตกอยู่ ในทุกข์	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

กิเลสวรรค คือ หมวดกิเลส		
ที่	สุภาสิต	คัมภีร์/ที่มา
๕	<p>อิจฉาย พชมตี โลโก อิจฉาวินยาย มุจจติ อิจฉาย วิปฺพาเนน สพฺพ ฉินฺทติ พนฺธนํ ชาวโลกถูกความอยากผูกมัดไว้ จะหลุดได้เพราะกำจัดความ อยาก เพราะละความอยากเสียได้ จึงตัดเครื่องผูกได้หมด</p>	สังยุตต- นิกาย สคาถวรรค
อูปมาทวรรค คือ หมวดไม่ประมาณ		
๕	<p>อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ สุตฺเตสุ พหุชาคโร อพฺลสฺสวํ สีมฺสฺโส หิตฺวา ยาติ สุเมธโส. คนปัญญาดี ไม่ประมาณเมื่อคนอื่นประมาณ มีสติเมื่อคนอื่น ขาดสติ ย่อมทิ้งห่าง (คนโง่) ไป เหมือนม้าฝีเท้าเร็ว วิ่งทิ้ง ห่างม้าที่ไม่มีความเร็วไปฉะนั้น</p>	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๖	<p>อฺภูจฺจานวโต สติมฺโต สุจิกมฺมสฺส นิสฺมมกฺการิโน สญฺญตฺตสฺส จ ฌมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิตฺตมฺมิตฺติ. ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่นเพียร มีสติ ทำงานสุจริต ไตร่ตรองก่อนทำ รอบคอบ ดำเนินชีวิตถูกหลักธรรมและ ไม่ประมาณ</p>	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๗	<p>อปฺปมาทรรตา โทถ สจฺจิตฺตมฺนุรฺกฺขล ทฺวคฺคา อฺทฺทธรตฺตตฺตานํ ปงฺเก สนฺโนว กฺกุณฺชโร. ท่านทั้งหลาย จงยินดีในความไม่ประมาณ คอยรักษาจิต ของตน จงถอนตนขึ้นจากหลุมกิเลส เหมือนช้างที่ตกหลุม โคลนถอนตนขึ้นฉะนั้น</p>	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๘	<p>อฺภูจฺจานเนนปฺปมาเทน สญฺญเมเน ทเมเน จ ทีปํ กยฺยราถ เมธาวี ยํ โอิฆฺนาภิกิรฺตติ. คนมีปัญญา พึงสร้างเกาะที่ห่างกิเลสท่วมไม่ถึง ด้วยความ หมั่น ความไม่ประมาณ ความรอบคอบและความข่มใจ.</p>	ขุททกนิกาย ธรรมบท

จิตตวรรค คือ หมวดจิต		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๙	อานาปานสุสติ ยสุส อปริปัญญา อภาวิตา กาโยปี อินฺชิตโต โทติ จิตฺตมุปี โทติ อินฺชิตฺ. กายและใจของบุคคลผู้ที่ไม่บำเพ็ญไม่อบรม อานาปานสติ ย่อมกระสับกระส่ายกระวนกระวาย	ขุททกนิกาย ปฎิสัมภิตา- มรรค
๑๐	ทฺฐนํคคทสฺส ลทฺฐโน ยตถ กามนํปาตํโน จิตฺตสฺส ทมโถ สาทฺธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุชาวทฺ. ควรทำวันคืนไม่ให้เปล่าจากประโยชน์น้อยหรือมาก เพราะ วันคืนผ่านบุคคลใดไป ชีวิตของบุคคลนั้น ย่อมพร่องจาก ประโยชน์นั้น	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๑๑	พฺนทฺนํ จปลํ จิตฺตํ ทฺรกรขํ ทฺฐนํวารยํ อุชฺฐํ กโรติ เมธาวิ อุตฺตกาโรว เตชนํ. ปัญญาชน ทำจิตที่ฟุ้งซ่าน กลับกลอก รักษาได้ยาก ห้าม ได้ยาก ให้ตรงได้ เหมือนช่างศร ดัดลูกศรให้ตรงได้ ฉะนั้น	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๑๒	เสโล ยถา เอกฆโน วาเตน น สมํรติ เอวํ นินฺทาปสํสาสุ น สมมฺิณฺชนฺติ ปณฺทิตา ภูเขาหินล้วน ไม่สะเทือนเพราะลมฉันทใด บันฑิตย่อมไม่ หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญฉันทนั้น	ขุททกนิกาย ธรรมบท
ปัญญาบรรค คือ หมวดปัญญา		
๑๓	ปณฺณา สุตฺวินิจฺฉินิ ปณฺณา กิตฺติสิโลกวทฺธมนิ ปณฺณาสทิตโต นโร อิส อปี ทฺกฺเขสุ สุขานิ วินฺทติ. ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ฟังแล้ว ปัญญาเป็นเครื่อง เพิ่มพูนเกียรติคุณและชื่อเสียง ในโลกนี้ นรชนผู้ประกอบด้วย ด้วยปัญญา แม้ในความทุกข์ก็หาความสุขได้	ขุททกนิกาย เถรคาถา

จิตตวรรค คือ หมวดจิต		
ที่	สุภาชิต	คัมภีร์/ที่มา
๑๔	<p>ชีวาเตวาปี สบุปฺพลโณ อปี วิตตปริกฺขยา ปญฺญา ย จ อลาเภณ วิตตวาปี น ชีวติ. ถึงสิ้นทรัพย์ ผู้มีปัญญาก็เป็นอยู่ได้ แต่อับปัญญาแม้มี ทรัพย์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้</p>	<p>ขุททกนิกาย เถรคาถา</p>
๑๕	<p>มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ จเช มตฺตาสุขํ ฮีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ. ถ้าพึงเห็นสุขอันไพบุลย์ เพราะยอมเสียสละสุขส่วนน้อย ผู้มีปัญญาเล็งเห็นสุขอันไพบุลย์ ก็ควรเสียสละสุขส่วนน้อย</p>	<p>ขุททกนิกาย ธรรมบท</p>
๑๖	<p>โย จ วสฺสสฺตํ ชีเว ทุปฺพลโณ อสมาทิโต เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปญฺจนวตฺสส ฌายิโน. ผู้มีปัญญาฆ่ากิเลส มีชีวิตอยู่แต่วันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไร้ ปัญญาใจไม่มั่นคง อยู่นานผ่าน ๑๐๐ ปี</p>	<p>ขุททกนิกาย ธรรมบท</p>
ปกิณณกวรรค คือ หมวดเบ็ดเตล็ด		
๑๗	<p>ปรทุกฺขุชฺชานน โย อตฺตโน สุขมิจฺจติ เวรสํสฺคคฺคสฺสฺฏโจ เวรา โส น ปริมุจฺจติ. ผู้ที่มุ่งถึงความสุขตนด้วยการก่อทุกข์ให้คนอื่น เป็นผู้พัวพัน อยู่กับการจองเวร ย่อมไม่พ้นจากเวร</p>	<p>ขุททกนิกาย ชาดก</p>
๑๘	<p>ปริตฺตํ ทารูมารุยฺห ยถา สีเท มทฺถนฺนเว เอวํ กุสึตฺตมาคมฺม สาธุชีวีปี สีหติ. คนมั่งมี ก็ล้มจมได้เพราะติดนิสัยเกียจคร้าน เหมือนคน เกาะท่อนไม้เล็ก ๆ จมลงในทะเลฉนั้นนั้น</p>	<p>ขุททกนิกาย ชาดก</p>

ปกิณณวรรค คือ หมวดเบ็ดเตล็ด		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑๙	<p>อสาเร สารมดีโน สาเร จาสารทสุลินโน เต สารี นาธคจณฺติ มิจจาสงกปโปจฺจรา. ผู้ที่เข้าใจสิ่งไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ และเห็นสาระว่าไม่ เป็นสาระ เป็นผู้มีความคิดเห็นผิด ๆ ติดเป็นนิสัย ย่อม ไม่ประสบพบสาระ</p>	<p>ขุททกนิกาย ธรรมบท</p>
๒๐	<p>นิทฺทาสีลํ สภาสีลํ อนุจฺจาทา จ โย นโร อลฺโส โกธปญฺญาโน ตํ ปราภวโต มุขํ. การที่เป็นคนติดนอน ชอบสังสรรค์ ไม่ขยัน เกียจคร้าน โกรธง่าย นั้น เป็นทางแห่งความเสื่อม</p>	<p>ขุททกนิกาย สุตตนิบาต</p>

ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

เลขที่.....

ประโยคธรรมศึกษาชั้น [ ]ตรี [ ]โท เอก ช่วงชั้น [ ]ประถม มัธยม [ ]อุดม

วิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรม

สอบในสนามหลวง

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

(๑)	สุภาชีวิตที่ใจทยอยมาให้ ..... คำแปลสุภาชีวิตที่ใจทยอยมาให้ .....
(๒) ณ บัดนี้	
(๓) อธิบายความว่า	(อธิบายเนื้อความสุภาชีวิตที่ใจทยอยมาให้)
(๔) อธิบายความให้สัมพันธ์กับสุภาชีวิตที่จะนำมาเชื่อมประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด	
(๕)	สมดังพุทธศาสนสุภาชีวิตที่มีใน (คัมภีร์ที่)ว่า
(๖)	สุภาชีวิตที่นำมาเชื่อม ..... คำแปลสุภาชีวิตที่นำมาเชื่อม .....
อธิบายความว่า	(อธิบายเนื้อความสุภาชีวิตที่นำมาเชื่อม)

<p>(๓) อธิบายความเชื่อมโยงให้รับกับกระทู้ที่ผ่านมาประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด</p> <p>..... สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาวดี (ที่มาคัมภีร์) ว่า</p> <p>สุภาวดีที่นำมาเชื่อม</p> <p>.....</p> <p>คำแปลสุภาวดีที่นำมาเชื่อม</p> <p>.....</p> <p>อธิบายความว่า .....</p> <p>.....</p>
<p>(๔) อธิบายความเชื่อมโยงให้รับกับกระทู้ที่ผ่านมาประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด</p> <p>..... สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาวดีทมิฬ (ที่มาคัมภีร์) ว่า</p> <p>สุภาวดีที่นำมาเชื่อม</p> <p>.....</p> <p>คำแปลสุภาวดีที่นำมาเชื่อม</p> <p>.....</p> <p>อธิบายความว่า .....</p> <p>.....</p>

	(๙) อธิบายความเชื่อมโยงให้รับกับกระพุ้งที่นำมาประมาณ ๓ - ๕ บรรทัด
	..... สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาวดี (ทิมในคัมภีร์) ว่า
	สุภาวดีที่นำมาเชื่อม
	.....
	คำแปลสุภาวดีที่นำมาเชื่อม
	.....
	อธิบายความว่า .....
	.....
	(๑๐) สรุปความว่า ..... (สรุปเนื้อความสี่สุภาวดีประมาณ ๕ - ๘ บรรทัด)
	.....
	(๑๑) ..... สมเด็จพระพุทธศาสนสุภาวดีที่ยกขึ้นมาเป็นเนกเขปบทเบื้องต้นว่า
	สุภาวดีที่ใจหทัยยกมาให้
	.....
	คำแปลสุภาวดีที่ใจหทัยยกมาให้
	.....
	(๑๒) มีน้อยตั้งได้พรรณนามาด้วยประการฉะนี้

ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

ปัญหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา
สอบในสนามหลวง
วันจันทร์ ที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

อด ปาปานิ กมmani   กร์ พาโล น พุชณติ
เสถิ กมเมทธิ ทุมเมโธ   อคคิตทไพเว ตปปติ.

เมื่อคนใจ มีปัญญาพรหม ทำกรรมช้อยก็ไม่รู้สึก เขาเดือดร้อน เพราะกรรมของคนเหมือนลูกไฟไหม้
พุทธนิทาย ธรรมบท

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา ให้ผู้เรียนอธิบายกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้และอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับสุภาษิตอย่างสมเหตุสมผล พร้อมบอกแหล่งที่มาของสุภาษิตอ้างอิงนั้นด้วย ชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๔ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

ให้เวลา ๓ ชั่วโมง

สุภาษิตที่กำหนดให้

ยาทีลี วปเต พีชี่ กฤษณการี กฤษณณี่	ดาทีลี ลกเต ผลี่ ปาปการี จ ปาปกั.
บุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมช้อยย่อมได้รับผลช้อย	สังยุตนิทาย สคตวรรค

โย จ ปุพเพ ปมชชิตวา โสเม โลก ปภาเสติ	ปจจา โส นปมชชติ อพภา มุตโต ว จนนพิมมา.
เมื่อก่อนประมาท ภายหลังไม่ประมาท เขาชื่อว่ายังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆหมอกฉะนั้น	มัชฌิมนิทาย มัชฌิมปิณณาสกั

อคคทหายี วรทายี ทีชายุ ยสวา โหติ	เสฏฐทหายี จ โย นโร ยตถ ยคตูปปชชติ.
ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ให้สิ่งที่ดี ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในภพที่ตนเกิด	อังกคตนิทาย ปญจกนิบาท

ฉฏฐจนาวัตโต สติมโต สญยตสส จ จมมชวีโต	สุจิมมสส นิสมมการีโน อปมตตสส ยโสภิวทผลติ.
ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่นเพียร มีสติ ทำงานสุจริต ไตรตรงก่อนทำ รอบคอบ ดำเนินชีวิตถูกหลักธรรมและไม่ประมาท	พุทธนิทาย ธรรมบท

ตัวอย่างการเรียงเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

กมุฏูปมํ กายมิมํ วิทิตวา

นครูปมํ จิตตมิมํ ฤเกตวา

โยเธถ มารี ปณฺณาวุเฮน

ชิตฺตญจ รุกฺเข อนิเวสโน สียา.

บุคคลรู้อย่างนี้ที่เปรียบเทียบกับหม้อ กั้นจิตที่เปรียบด้วยเมืองนี้แล้ว ฟังรบบารด้วยอาวุธคือปัญญา และฟังรักษาแนวที่ชนะไว้ไม่ฟังยับยั้งอยู่

ณ บัดนี้ จักได้อธิบายขยายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมภาคิตที่ได้ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป

อธิบายความว่า บุคคลรู้อย่างนี้ที่เปรียบเหมือนหม้อคือจะต้องมีการพังแตกสลายไป อันที่จริงแล้ว ภาชนะทั้งหลายมีหม้อเป็นต้นที่ทำจากดินเผาอันเปราะบางก็ตาม หรือทำจากโลหะอันแข็งแกร่งก็ตาม ย่อมมีวันแตกหักสลายไปในที่สุดฉันใด กายนี้ก็ย่อมต้องแตกสลายไปอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงฉันนั้น ส่วนกั้นจิตที่เปรียบด้วยเมืองนั้นบ่งชี้ว่าเมืองเป็นที่สัญจรไปมาของประชาชนทั่วไป เป็นสถานที่รวบรวมของชนกลุ่มใหญ่ เมื่อชนอยู่ในสถานที่มีคนมากเช่นนั้น ความเจริญก้าวหน้าของสถานที่นั้น ๆ ก็ย่อมเจริญขึ้น การคมนาคม มีถนนหนทางไปมาสะดวก ทั้งทางเศรษฐกิจ การค้าขาย ก็เจริญขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นเมืองต้องตรวจตราความเรียบร้อยและรักษาความสงบ เพื่อป้องกันสวัสดิภาพของปวงชนภายในของเมืองนั้น หรือมีทหารคอยรักษาขอบเขตแดนของเมือง เพื่อป้องกันข้าศึกศัตรูที่จะยกทัพโยธาเข้ามารุกรานบ้านเมืองนั้น ข้อนี้ฉันใด

กายนี้มีจิตเป็นเจ้าของ มีจิตเป็นใหญ่ มีจิตเป็นผู้นำ และเป็นหัวหน้าในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เพราะฉะนั้น จึงควรป้องกันจิตนั้นไม่ให้นึกคิดไปในอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอริฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ รักษาประตูเมืองทั้ง ๓ ได้แก่ กายทวาร วาจาทวาร และมโนทวาร อันเป็นที่เข้าไปแห่งอารมณ์ทั้งหลาย ให้สำรวม ระวังอายตนะภายในและอายตนะภายนอกอยู่เสมอ ปิดกั้นทวาร ๓ ให้อยู่ในกำมือ ประดุจเหมือนประชาชนพลโยธารักษาเมืองทั้งภายในและภายนอก ฉะนั้น พึงใช้ปัญญาปราบปรามหม่อมมารทั้งมวลที่จะมาให้ร้าย ข้อที่ว่าพึงรักษาแนวทางที่ชนะไว้ไม่พึงยับยั้งอยู่ อธิบายได้ว่าพึงรักษาแนวทางที่ชนะแล้วไว้ประดุจนักรบในสงคราม ย่อมจับข้าศึกมาไว้ในกำมือของพวกตน ฉะนั้น และไม่ยับยั้งอยู่ คือกำทวนต่อสู้กับมารทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นให้ย่อยยับไป ประดุจนักรบในสงครามเข้ารุกรบพวกข้าศึกที่เข้ามารุกรานเขตแดนของตนให้ถึงความปราศโดยไม่รู้ช้านั้น

เมืองมีตำรวจคอยรักษาความสงบเรียบร้อย มีทหารคอยรักษาดินแดน ป้องกันข้าศึกไม่ให้เข้ามารุกรานได้ฉันทใด จิตก็เปรียบเหมือนกับเมือง ต้องคอยรักษาป้องกันให้สงบสุข โดยที่ป้องกันระวางจิตไม่ให้มารซึ่งเป็นข้าศึกเข้ามาทำความไม่สงบฉันทนั้น แต่ว่าการฝึกจิตนั้น ต้องเป็นผู้มีความเพียรเป็นอย่างยิ่ง ต้องทำด้วยตนเอง เพราะจิตนั้นเป็นของเรา เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมพ้นจากบ่วงแห่งมาร สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี

อกุขาตาโร ตถาคตา

ปฏิปนนา ปโมกฺขนติ

ณายิโน มารพฺนธนา.

ท่านทั้งหลายต้องทำความเพียรเอง ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก ผู้มีปกติแห่งพินิจดำเนินไปแล้ว จักพ้นจากเครื่องผูกของมาร

อธิบายความว่า ผู้ที่ทำความเพียรที่จะถึงความสุขที่แท้จริงนั้น คือเป็นผู้ที่มีความเพียรที่จะทำให้จิตใจของตนสงบ ความสงบจะขึ้นกับผู้อื่นฝ่ายเดียวไม่ได้ ต้องขึ้นกับใจตนเป็นใหญ่ เมื่อตนเองมีความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติเป็นเหตุ ใจสงบจึงเป็นผลที่จักตามมา การฝึกใจให้สงบได้อันเป็นแนววิถีที่ทำให้จิตใจพ้นจากเครื่องผูกของมารนั้นย่อมอาศัยการศึกษาเล่าเรียนจากครู

อาจารย์ จากตำรา จากประสบการณ์ชีวิต หรือจากผู้ใดก็ตาม แต่การศึกษาเล่าเรียนจะเกิดผลได้เมื่อผู้นั้นเพียรพยายามนำหลักการมาปฏิบัติเพื่อที่จะให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามต้องการ ดังสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า "ตถาคต เป็นแต่ผู้บอกเท่านั้น ผู้มีปกติเพ่งพินิจดำเนินไปแล้ว จักพ้นเครื่องผูกของมาร" ดังนี้ ก็เห็นได้ชัดเจนอยู่แล้ว หลักธรรมต่าง ๆ นั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นแต่เพียงผู้บอกกล่าวหรือผู้สอน แต่ผู้ที่จะนำหลักธรรมนั้นไปปฏิบัติ จึงขึ้นอยู่กับตนเองเท่านั้น ผู้อื่นจะปฏิบัติแทนตนไม่ได้ ผู้ใดปฏิบัติ ผลก็ย่อมเกิดกับผู้นั้น เหมือนกับการกินข้าว ผู้ใดกิน ผู้นั้นก็อิ่ม เมื่อได้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ คือ เป็นปกติดำเนิน ปฏิบัติตามหลักที่ได้เล่าเรียนมานั้น ไม่ขาดตกบกพร่อง ก็จะทำให้พ้นจากบ่วงแห่งมารได้ คือจิตใจก็ไม่ไปเกี่ยวข้องกับเครื่องผูกของมารหรือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ เมื่อจิตใจไม่ไปเกี่ยวข้องกับเครื่องผูกของมารแล้ว ก็จะไม่ทำให้มารคือกิเลสได้เกิดขึ้น เมื่อกิเลสไม่เกิดขึ้น จิตใจก็ไม่หม่นหมอง ก็มีปกติสงบสุข

เพราะฉะนั้น ผู้มีความเพียรในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้ที่ประเสริฐ ถึงแม้ว่าจะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ก็ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความเพียร ก็ยังเป็นผู้ประเสริฐกว่าบุคคลแม้จะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี แต่ที่ไม่มี ความเพียรเลย ก็จัดว่าเป็นผู้ที่ไม่ประเสริฐ สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาก็คัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

โย จ วสุสสตี ชิเว

กุสีโต ทินวีริโย

เอกาห์ ชีวตี เสยโย

วีริยํ อารภโต ทพห์.

ผู้ใดเกียจคร้าน มีความเพียรแล้ว จึงเป็นอยู่ตั้งร้อยปี แต่ผู้ปรารถนาความเพียรมั่นคง มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้นั้น

อธิบายความว่า ผู้ที่เกียจคร้าน มีความเพียรพยายามในการทำสิ่งที่ดีชั่ว ไม่ขยันทำความดี ไม่ว่าจะเป็นการเกียจคร้านด้านหน้าที่การงาน ด้านการปฏิบัติศีลธรรม ล้วนได้ชื่อว่าเป็นผู้เกียจคร้านด้วยกันทั้งหมด ธรรมดาผู้ที่เป็นผู้เกียจคร้านมักจะเป็นผู้ที่อ้างเหตุผลของเขา ๖ ประการ จึงไม่ทำงาน ดังนี้

๑. มักให้อ้างว่าหนาวนัก แล้วไม่ทำกรงงาน คือคนที่เกียจคร้าน ทำกรงงาน มักอ้างว่า “หนาวเกินไป” แล้วไม่ยอมทำงาน

๒. มักให้อ้างว่าร้อนนัก แล้วไม่ทำกรงงาน คือคนที่เกียจคร้าน ทำกรงงาน มักอ้างว่า “ร้อนเกินไป” แล้วไม่ยอมทำงาน

๓. มักให้อ้างว่าเวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำกรงงาน คือคนที่เกียจคร้าน ทำกรงงาน มักอ้างว่า “เวลาเย็นมากแล้ว” แล้วไม่ยอมทำงาน

๔. มักให้อ้างว่ายังเช้าอยู่ แล้วไม่ทำกรงงาน คือคนที่เกียจคร้าน ทำกรงงาน มักอ้างว่า “ยังเช้าอยู่เลย” แล้วไม่ยอมทำงาน

๕. มักให้อ้างว่าทิวหนัก แล้วไม่ทำกรงงาน คือคนที่เกียจคร้าน ทำกรงงาน มักอ้างว่า “กำลังทิวมากเลย” แล้วไม่ยอมทำงาน

๖. มักให้อ้างว่ากระหายนัก แล้วไม่ทำกรงงาน คือคนที่เกียจคร้าน ทำกรงงาน มักอ้างว่า “กำลังกระหายน้ำมากเลย” แล้วไม่ยอมทำงาน

ผู้ที่เป็นผู้เกียจคร้านมักจะอ้างเหตุผลข้างต้นนี้ เป็นผู้ที่ไม่ประเสริฐ แม้ผู้ที่มีความขยัน แต่ขยันในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น ขยันในการทำความชั่ว เป็นต้น เช่นนี้ ถือว่าจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ขยัน แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประเสริฐ เพราะเหตุแห่งการที่ตนขยันในทางที่ผิด คนเหล่านี้ถึงแม้มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี ก็ไม่มีประโยชน์อะไร ส่วนผู้ที่มีความเพียร ขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ขยันหมั่นเพียรในการประกอบกุศลกรรมบถ มีความเพียรในการทำคุณงามความดีก็ยังคงเป็นผู้ประเสริฐ ถึงแม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็ตาม การที่มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวนั้นก็ยังนับว่าเป็นการอยู่ที่มีประโยชน์ และประเสริฐกว่าการที่เป็นผู้เกียจคร้านหรือมีความขยันทำความชั่วเสียอีก เพราะว่าการที่เป็นผู้ขยันทำคุณงามความดีนั้นยังหาประโยชน์ได้ ถึงได้ทำเพียงวันเดียวยังมีประโยชน์ แต่การเป็นผู้เกียจคร้านหรือมีความขยันทำความชื่อนั้นไม่มีประโยชน์เลย

หากมีความเพียรพยายามในการประกอบกุศล เพียรพยายามในการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระบรมศาสดาแล้ว ไม่นานก็จักได้บรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดสูงสุดของพระพุทธศาสนา และเป็นความสุขที่แท้จริง ไม่มีความโศกปราศจากธูลี เป็นที่ดับทุกข์ เพราะเหตุดังที่กล่าวมานี้ จึงควรมีความเพียรที่จะได้ประโยชน์สุขที่แท้จริงมาเป็นของตน เพราะไม่มีความสุขใดที่เปรียบเท่า

นิพพานอีกแล้ว นิพพานนั้นเป็นความสุข ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความโศกเลย สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาในคัมภีร์ขุททกนิกาย เถรคาถา ว่า

สุขุขํ วัต นิพพานํ   สมมาสมพุทฺธเทสิตํ
 อโสภํ วิตฺตํ เขมํ   ยตฺถ ทฺถุขํ นิรุชฺฌตฺติ.

พระนิพพานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ไม่มีโศกปราศจากธุลี เกษม เป็นที่ดับทุกข์ เป็นสุขดีหนอ

อธิบายความว่า พระนิพพาน คือ ความดับ หมายถึง ความดับสิ้นซึ่งกิเลสอันเป็นเครื่องทำให้จิตใจหม่นหมองเศร้าหมอง พระนิพพานนี้เป็นจุดสูงสุดของพระพุทธศาสนา มีความหมาย ๒ ประการ ดังนี้

๑. นิพพาน แปลว่า ดับ หมายถึง การดับเพลิงกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ และการดับกองทุกข์ คือ ชาติ ชรา และมรณะ ตามความหมายนี้ ได้แก่ อนุภาติเสสนิพพาน

๒. นิพพาน แปลว่า หาเครื่องเสียบแทงมิได้ หมายถึง ไม่มีต้นเหตุ ๓ คือ กามต้นเหตุ ชาติต้นเหตุ และวิภวต้นเหตุ เป็นเครื่องเสียดแทง ตามความหมายนี้ ได้แก่ สอุปาทิเสสนิพพาน

นิพพานนี้เป็นโลกุตระธรรม คือ เป็นธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก เป็นสภาวะที่พ้นจากโลกอย่างยอดเยี่ยม ถือเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนต่างมุ่งหวังจะบรรลุถึงด้วยกันแทบทั้งสิ้น เมื่อจิตได้บรรลุถึงพระนิพพานแล้ว จิตก็ดับจากกองกิเลส และกองทุกข์ ไม่มีต้นเหตุ ๓ เข้ามาเป็นเครื่องเสียดแทง เมื่อไม่มีสิ่งเหล่านี้ จิตก็สงบสุข ไม่ต้องมีความทุกข์ ความสุขอะไรอีก ไม่มีความโลภ โกรธ หลง ไม่มีความทะยานในสิ่งต่าง ๆ เป็นความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขที่บริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องนิพพาน เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ละความทุกข์ได้สิ้น และถึงความสุขได้แท้จริง

สรุปความว่า เมื่อบุคคลรู้ว่ากายนี้เปรียบเหมือนกับหม้อที่สามารถจะแตกได้ทุกเมื่อ เป็นสภาพที่ไม่คงอยู่ถาวร และจิตนี้ก็เปรียบเหมือนเมือง ต้องคอยทำให้จิตนี้สงบสุข เช่น ทำให้บ้านเมืองสงบสุขจากข้าศึกภายนอก เป็นต้น

จิตก็เหมือนกัน ต้องคอยระวังมาร คือกิเลสซึ่งเป็นข้าศึกภายนอกเข้ามารุกรานจิตใจ แต่การปฏิบัตินั้น จะต้องมีความเพียรเป็นอย่างยิ่ง จึงจะทำให้จิตใจสงบได้ คือมีความเพียรที่จะฝึกจิตให้สงบด้วยการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา แม้ว่าบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติจะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวย่อมเป็นผู้ที่ประเสริฐ เมื่อมีความเพียรสม่ำเสมอตั้งน้อมสำเร็จบรรลुพระนิพพานซึ่งเป็นความสุขที่แท้จริง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องคอยป้องกันจิตไม่ให้มารคือกิเลสเข้ามารบกวน และสร้างความเดือดร้อน เปรียบเหมือนเมืองที่ต้องคอยระวังไม่ให้ข้าศึกเข้ามารุกรานได้ สมดังธรรมภาษิตที่ยกขึ้นมาเป็นนิกเขปบทเบื้องต้น ว่า

กมุฏปมํ กายมิมํ วิทิตวา

นครูปมํ จิตตมิมํ ฤเกตวา

โยธเถ มารํ ปณฺณาวุเณ

ชิตฺตจ รุกฺเข อนิเวสฺสโน สฺยิยา.

บุคคลรู้กายนี้ที่เปรียบเทียบกับหม้อ กั้นจิตที่เปรียบเทียบกับเมืองนี้แล้ว พึงรบมารด้วยอาวุธคือปัญญา และพึงรักษาแนวที่ชนะไว้ไม่พึงยับยั้งอยู่

มีนัยดังพรรณนาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ความสงบสุขได้โดย ตรงกันข้ามกับการไม่ความ สงบความศรัทธา
 สามารถอุทิศอุทิศได้โดยปราศจากอุปสรรคหรืออุปสรรคใด
 ในหนึ่งแห่งเหล่านี้หนึ่งอย่างใดก็ตาม คือ ตรงกันข้ามกับหนึ่งความ
 ทุกอย่างหรือบางอย่าง มีศรัทธาประหนึ่งประหนึ่งประหนึ่งประหนึ่ง มีศรัทธา
 ตามศรัทธาหนึ่งหนึ่งศรัทธา ประหนึ่งศรัทธาตั้งโดยอุทิศด้วยใจได้โดย
 ง่าย หรือหนึ่งอย่างประหนึ่งศรัทธาการไม่ความ
 พระเจ้าต่างทรงสรรเสริญถึงผลของความตามศรัทธาไว้หลาย
 ประการ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความตามศรัทธาหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่ง
 ตามตั้งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่ง
 ด้วย ตั้งมั่นดี ตามศรัทธา ตามศรัทธาตามศรัทธา
 ตามศรัทธา ตามศรัทธา วิทยาศาสตร์ และ จิตวิทยา
 ความพร้อมเพรียงของของหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่ง
 หนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่งหนึ่ง
 ตั้งอยู่หรือพร้อมพร้อมตามศรัทธาตามศรัทธาตามศรัทธาตามศรัทธา
 ซึ่งบ่งชี้ความว่า ความตามศรัทธาตามศรัทธาตามศรัทธาตามศรัทธา

เมื่อเกิดสุขหรือทุกข์โดยเหตุใดๆผู้ทำดีก็มีความสุข
 การร่วมแรงร่วมใจกันกระทำในทางดีแล้วผู้ใดทำดีได้ดี
 ผู้ดีมีความสุขผู้ไม่ประพฤติดีประสบทุกข์ผู้ไม่ประพฤติดี
 ตาม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในพระธรรมเทศนาแก่ภิกษุ
 เป็นร้อย เหนือเขาเงินร้อยของพระพุทธเจ้าครั้งหนึ่ง
 ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง ผู้หนึ่ง
 ความดีของผู้ดีจะนำความสุขมาสู่ผู้ดีด้วยกัน ความดีของผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี

โศกเขยี่ยวชาวตำบลเขย แขวงปัตตานี
 ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓

ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี
 เหนือเขาเงินร้อยของพระพุทธเจ้าครั้งหนึ่ง ผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดีผู้ดี

๓ การศึกษา มาก เมื่อนำตนมาวัดขนาดตนกับผู้อื่น พหุคูณ กติกาของพหุ
 ๔ พหุคูณ กติกาของพหุคูณ กติกาของพหุคูณ กติกาของพหุคูณ กติกาของพหุคูณ
 ๕ หากเราตั้งใจฟังจะสามารถเข้าใจได้ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๖ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๗ เมื่อเราตั้งใจฟังจะเข้าใจได้ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๘ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๙ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๐ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๑ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๒ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๓ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๔ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๕ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๖ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๗ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๘ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๑๙ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ
 ๒๐ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ ข้อดีของการไม่ฟังคำด่าทอ

กตยาธิรมิตร เมื่อพระอรหันต์ทั้งหลายต่างได้บรรลุธรรมด้วยศรัทธาตั้งใจ ตั้งใจ
 ตามารถอดคำพระคำเป็นไปในใจอย่างถูกต้อง การปฏิบัติโดยศรัทธา
 ต่อกันต่อม ชุมไม่เสื่อมคลายในธรรม เห็นว่านี่เป็นหนทางธรรม ทางมรรค
 ตั้งใจเป็นผลมาจากศรัทธาตั้งใจในสิ่งต่าง ๆ ตั้งใจธรรมภายในที่
 ภาวนาภาวนาเป็นไปอย่างนี้ ว่า

วิเวกัม ภาณโต กัตถวา จิวาตมคฺ เภมโต

คัมมตฺวา ตปฺปิตา โหตฺถ เสดธา พุทฺธานุคฺคํ

กามทางหลายดวงเห็นตามวิเวกด้วยศรัทธาเป็นภัย และ

ความไม่วิเวกด้วยศรัทธาตลอดภายหลัง เป็นอุปสรรคเพียง

มตฺวาสมํระหํสํระหํสมกานฺโหตฺถ หนฺนํพชฺเชพุทฺธานุคฺคํ

มหายังพระอรหันตวิเวกด้วยประการดังนี้

บรรณานุกรม

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๕๕) พุทธศาสนสุภาษิต
เล่ม ๓ (พิมพ์ครั้งที่ ๒๑). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๕๖) พุทธศาสนสุภาษิต
เล่ม ๒ (พิมพ์ครั้งที่ ๒๑). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาบรรจง ชุตินฺธโร และคณะ. (ม.ป.ป.) คู่มือธรรมศึกษา ชั้นเอก.
(ม.ป.ท.)

วิชาธรรมวิทาค

บทที่ ๑

ธรรมหมวด ๔ (จตุกกะ)

วุฑฒิ ๔

วุฑฒิ แปลว่า ความเจริญ ความรุ่งเรือง มาจากคำเต็มว่า วุฑฒิธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้เจริญรุ่งเรือง เป็นเหตุเจริญงอกงามแห่งปัญญา เป็นธรรมมีอุปการะต่อการปฏิบัติขึ้นพื้นฐานสำหรับสร้างความเจริญได้ทุกทาง ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติว่าปรารถนาความเจริญในทางโลกหรือทางธรรม มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. สัปปุริสสังเสวะ คือ คบหาผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา และใจ ผู้มีลักษณะเช่นนี้เรียกอีกอย่างว่า สัตบุรุษ คือ คนดี คนมีความรู้ คิดดี พูดดี ทำดี และชักชวนผู้อื่นให้คิดดี พูดดี และทำดีด้วย สัตบุรุษสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นต้น ส่วน การคบ หมายถึง การเข้าไปสร้างความสนิทสนม สนทนาปราศรัย ปรีกษาหารือ สอบถาม และฟังคำสั่งสอนของท่าน

๒. สัทธัมมัสสวนะ คือ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ กล่าวคือ เมื่อเข้าไปคบหาสัตบุรุษแล้ว ก็หมั่นรับฟังคำสั่งสอนของท่านด้วยความเคารพ มีสติกำกับควบคุมอยู่เสมอ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปในเรื่องต่าง ๆ กำหนดจดจำถ้อยคำที่ท่านสั่งสอน แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม ในทางธรรม หมายถึง

การยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้วฟังธรรม และนำไปปฏิบัติตามสมควร

๓. โยนิโสมนสิการ คือ ตริตตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ หมายถึง ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี คิดมีระบบ ไตร่ตรองถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่อง que คิด แล้วประมวลความคิดให้รอบด้านจนสรุปออกมาได้ เช่น สิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ เป็นต้น โดยมีเหตุผลรองรับ ได้แก่ การทำในใจโดยแยบคาย คือ พิจารณาให้เห็นตามเป็นจริงในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เห็นทุกซ์ว่าเป็นทุกซ์ ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าไม่เป็นตัวตน ในสิ่งที่ไม่งามว่าไม่งาม โยนิโสมนสิการ จึงเป็นวิถีแห่งปัญญาและเป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)

๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ คือ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม คือ เมื่อตริตตรองแล้วก็ปฏิบัติตนให้เหมาะแก่ธรรม โดยเริ่มต้นปฏิบัติธรรมขึ้นพื้นฐานก่อนเมื่อมั่นคงแล้วก็ปฏิบัติให้สูงขึ้นรุดหน้าไปตามลำดับ จนถึงมรรคผลชั้นสูงยกตัวอย่างในทางโลก เช่น การปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ อย่างเต็มความรู้ความสามารถของตนตามฐานะ ภาวะ เพศ และวัย การทำตนให้สอดคล้องกับสังคม ไม่ละเมิดกฎประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ สรุปได้ว่า “คบคนดี ฟังวจีโดยเคารพ นอบนบด้วยพินิจ ทำกิจด้วยปฏิบัติ” แต่ละหลักธรรมมีความเป็นเหตุเป็นผลกัน คือ การคบสัตบุรุษ ทำให้ได้ฟังคำสั่งสอนโดยเคารพ แล้วใช้ความคิดตริตตรองหาเหตุผลโดยถูกอุบายวิธี และประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่ได้ตรองพิจารณาแล้ว เมื่อปฏิบัติตามครบทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว ย่อมทำให้เกิดความเจริญทางปัญญาได้อย่างยิ่ง

จักร ๔

จักร แปลว่า วงล้อ มีลักษณะเป็นวงกลมหมุนรอบตัวได้โดยไม่ติดขัดมาจากคำเต็มว่า จักรธรรม คือ ธรรมที่เป็นเสมือนล้อรถนำไปสู่จุดหมาย หรือนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ (อยู่ในประเทศอันสมควร) หมายถึง การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ที่ดี ที่เจริญ มีการคมนาคมสะดวก มีนักปราชญ์ราชบัณฑิต หรือสัตบุรุษอยู่อาศัย มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีสภาพเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและประกอบสัมมาชีพ และมีคำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลาย มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา เป็นต้น

ส่วนคำว่า สมควร ได้แก่ สัปายะ ๔ อย่าง ได้แก่ ๑) อาวาสสัปายะ คือ สถานที่สบาย ดินฟ้าอากาศดี ๒) บุคคลสัปายะ คือ บุคคลในถิ่นนั้นเป็นคนดีมีศีลธรรม ๓) อาหารสัปายะ คือ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และ ๔) ธรรมสัปายะ คือ มีการปฏิบัติธรรมแพร่หลาย มีหลักการปกครอง กฎระเบียบ และจารีตประเพณีที่ดีเกื้อกูลต่อการทำความดี

๒. สัปปุริสุปัสสยะ (คบสัตบุรุษ) หมายถึง การคบหา ทำความสนิทสนม สนทนาปราศรัย ปรีกษาหารือ สอบถามสิ่งที่ยังไม่รู้กับสัตบุรุษ

๓. อัตตสัมมาปณิธิ (ตั้งตนไว้ชอบ) หมายถึง การตั้งกายและจิตใจให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หรือการวางตัวเหมาะสม มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย มีความประพฤติเรียบร้อย มีการศึกษาหาความรู้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรอบรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ ตั้งใจทำสิ่งที่ดีเป็นสุจริต เว้นวิถีทางที่เป็นทุจริต ประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะและหน้าที่ของตน

๔. ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน) หมายถึง การได้ทำความดีมาก่อนตั้งแต่ในอดีต เช่น เคยให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น คุณความดีที่ทำไว้ในอดีต เช่น ในวันก่อน เดือนก่อน ปีก่อน หรือไกลออกไปในชาติก่อน เป็นต้น คุณงามความดีเหล่านั้น จะเป็นหลักประกันชีวิตเบื้องต้นได้ว่าย่อมจะมีโอกาสก้าวหน้าได้มาก

จักรธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเหตุและผลกัน คือ การได้อยู่ในถิ่นอันสมควรเป็นเหตุให้ได้คบกับสัตบุรุษ เมื่อได้คบกับสัตบุรุษแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้ได้ตั้งตนไว้ชอบ คุณธรรมทั้ง ๓ ประการข้างต้น สืบเนื่องแต่การที่ได้ทำความดีไว้ในปางก่อนทั้งสิ้น

อคติ ๔

อคติ แปลว่า แนวทางที่ไม่ควรดำเนิน หมายถึง ความลำเอียง ความไม่ยุติธรรม ความไม่เป็นกลาง หรือแนวทางที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเมื่อประพฤติย่อมทำให้เสียความเที่ยงธรรม มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. **ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน)** หมายถึง ความลำเอียงเพราะอำนาจความรักใคร่พอใจ เช่น การตัดสินคดีความโดยตัดสินให้ผู้ที่ชอบพอกันเป็นผู้ชนะทั้ง ๆ ที่ไม่ควรชนะ การแบ่งปันสิ่งของ การพิจารณาให้ยศหรือรางวัลแก่ผู้ที่ชอบพอกันทั้ง ๆ ที่ไม่ควรจะได้ เป็นต้น

๒. **โทสาคติ (ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน)** หมายถึง ความลำเอียงเพราะความเกลียดชังกันหรือเพราะโกรธกัน เช่น การตัดสินคดีด้วยอำนาจความโกรธเกลียดชังกัน โดยให้ผู้ที่โกรธเกลียดชังกันนั้น เป็นผู้แพ้ทั้ง ๆ ที่ไม่ควรแพ้ การให้ของที่ไม่ดีแก่ผู้ที่ตนเกลียดชังทั้ง ๆ ที่เขาควรจะได้ของดี ไม่ให้ยศหรือรางวัลแก่ผู้ที่ไม่ชอบกันทั้ง ๆ ที่เขาควรได้ เป็นต้น

๓. **โมหาคติ (ลำเอียงเพราะเขลา)** หมายถึง ความลำเอียงเพราะความโง่เขลา ไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ เช่น ผู้มีหน้าที่ตัดสินคดีความ เมื่อได้รับคำฟ้องแล้ว ยังไม่ทันได้สอบสวนให้รอบคอบก็ด่วนตัดสิน ทำให้เกิดความผิดพลาด เป็นต้น

๔. **ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)** หมายถึง ความลำเอียงเพราะความกลัวภัยหรือเกรงใจ เช่น ผู้มีอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลทำผิด ผู้พิพากษาไม่กล้าตัดสินลงโทษเพราะกลัวเขาจะทำร้ายตอบ เจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นคนทำผิดกฎหมายไม่จับกุมเพราะเกรงต่ออำนาจและอิทธิพลของคนผิด เป็นต้น

อคติ ๔ ประการนี้ เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองหรือนำควรเว้น ถ้าไม่เว้นก็จะเสียความยุติธรรม เสื่อมทางการปกครอง หากผู้ปกครองทำอะไรโดยมีอคติอย่างใดอย่างหนึ่ง การปกครองก็ไม่เรียบร้อย ผู้ใต้ปกครองก็จะเดือดร้อนไม่สงบสุข แต่ถ้าผู้ปกครองทำอะไรโดยไม่มีอคติ การปกครองก็เป็นไปโดยเรียบร้อย ผู้ใต้ปกครองก็ไม่เดือดร้อน มีแต่ความสงบสุข

บทที่ ๒

ธรรมหมวด ๕ (ปัญญาจะ)

นิวรรณ์ ๕

นิวรรณ์ แปลว่า กิเลสหรืออกุศลธรรมที่ครอบงำจิต หรือปิดกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี ไม่ให้ก้าวขึ้นสู่ธรรมเบื้องสูง ความดีในที่นี้ หมายถึง สมาธิ ฌาน สมาบัติ เช่น ในการเจริญสมถกรรมฐาน และเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หากกิเลสเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วจะไม่สามารถเจริญกรรมฐานให้ก้าวหน้าได้ เป็นต้น นิวรรณ์มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. กามฉันท์ (ความพอใจในกาม) หมายถึง ความติดใจรักใคร่หมกมุ่นในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส หากครอบงำจิตผู้ใด จิตของผู้นั้นก็จะมีหม่นหมอง เปรียบเหมือนกับน้ำที่เจือปนด้วยสีต่าง ๆ ย่อมมัวหมอง มองไม่เห็นเงาหน้า กามฉันท์มีสาเหตุมาจากราคะ และโลภะ ผู้ที่ถูกกามฉันท์ครอบงำ ควรใช้อารมณ์กรรมฐาน ได้แก่ กายคตาสติ คือ สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ และอสุภกรรมฐาน คือ พิจารณาให้เห็นว่า กายเป็นของไม่งาม น่าเกลียด

๒. พยาบาท (ความปองร้ายผู้อื่น) หมายถึง ความผูกใจเกลียดชังจองเวรอาฆาตมาดร้าย โดยพยาบาทมีสาเหตุมาจากโทสะ ถ้าครอบงำจิตผู้ใด

จิตผู้นั้นจะเดือดดาล งุ่นง่าน มีดมัว มองไม่เห็นเหตุผลในบาปบุญ คุณโทษ เปรียบเหมือนกับน้ำร้อนกำลังเดือดพล่านเป็นฟอง มักมองไม่เห็นเงาหน้า ผู้ที่ถูกพยาบาทครอบงำ ควรเจริญพรหมวิหารธรรม ให้เกิดเมตตาสงสาร ยินดีตามเวลาที่เหมาะสม

๓. ถีนมิทระ (ความหดหู่และเคลิบเคลิ้มของจิต) หมายถึง ความ ท้อแท้ หดหู่ เชื่องซึม เกียจคร้าน ถีนมิทระมีสาเหตุมาจากโมหะ หากจิตของ ผู้ใดถูกถีนมิทระครอบงำ จิตของผู้นั้นจะอ่อนเพลียซึมเศร้าไม่คล่องแคล่ว ไม่ รับรู้อารมณ์ที่ผ่านมาจากอายตนะ ๖ แม้รับรู้บ้างก็เพียงเลื่อนราง ไม่ควร แก่การงานทุกอย่าง เมื่อเจริญกรรมฐาน จิตก็ไม่เป็นสมาธิ เปรียบเหมือน กับน้ำที่มีสาหร่ายจอกแหนปกคลุมอยู่ มองดูก็ไม่เห็นเงาหน้า ควรให้เจริญ อนุสติกรรมฐาน คือ ความระลึกถึง อารมณ์อันควรระลึกถึง เช่น ระลึกถึง พระพุทธเจ้า (พุทธานุสติ) ระลึกถึงพระธรรม (ธัมมานุสติ) หรือระลึกถึงพระ สงฆ์ (สังฆานุสติ) เป็นต้น

๔. อุทัจจกุกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญ) หมายถึง ความ ที่จิตกระสับกระส่าย ซึ่งเกิดจากความรังเกียจตนเองที่ได้ทำทุจริต มิได้ทำ สุจริต ถ้าเข้าครอบงำจิตผู้ใด จิตผู้นั้นไม่มีความสุข และมีความเศร้าโศก ถึงความทุจริตที่ตนได้ทำแล้ว และความสุจริตที่ตนไม่ได้ทำ เป็นจิตที่ปั่นป่วน ชัดส่ายไม่สงบนิ่ง เปรียบเหมือนกับน้ำที่ถูกลมพัดกระเพื่อมเป็นระลอก มอง ดูก็ไม่เห็นเงาหน้า ควรแก้ด้วยการเข้าไปสงบจิตในดวงกสิณ คือ ผูกจิตไว้ใน อารมณ์ เช่น พงศ์สีเขียว ผูกจิตให้อยู่กับสีเขียว เป็นต้น หรือเจริญมรณัสสติ ระลึกถึงความตาย

๕. วิจิกิจฉา (ความลังเล) หมายถึง ความลังเลสงสัย ตัดสินใจไม่ ได้ เช่น สงสัยในคุณพระรัตนตรัย สงสัยในบาปบุญ เป็นต้น วิจิกิจฉามีความ ทำไว้ในใจโดยอุบายที่ไม่ถูกต้องเป็นมูลเหตุ ถ้าเข้าครอบงำจิตของผู้ใด จิต ของผู้นั้นก็จะวนเวียนฉนสนเท่ห์ จะทำอะไรก็ไม่สามารถตัดสินใจได้ ไม่แน่ใจ เพราะสงสัยทุกอย่าง เป็นจิตที่มีดมัว เปรียบเหมือนน้ำที่ขุ่นเป็นนม มองไม่ เห็นเงาหน้า ควรเจริญธาตุกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อกำหนด รู้สภาวธรรมโดยอุบายที่ถูกต้อง

นิเวศน์ทั้ง ๕ ประการนี้ จัดเป็นธรรมฝ่ายอกุศลเจตสิก คือ ความไม่ดี เกิดขึ้นแก่จิต ปกคลุมจิต ปิดกั้นปัญญาความคิดไม่ให้ดำเนินไปโดยสะดวก เมื่อครอบงำจิตของบุคคล ทำให้ปัญญามีตมิด ไม่รู้ผิดถูกชั่วดี ไม่มีความสามารถ ทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนหรือผู้อื่น เมื่อบุคคลถูกนิเวศน์ครอบงำ ก็ควรแก้ ด้วยกุศลธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อนิเวศน์แต่ละอย่าง เท่ากับเปิดช่องทางให้จิต ดำเนินไปถึงความดีได้ ทั้งความดีในทางโลกและความดีในทางธรรม ในทางโลก ได้แก่ การทำงาน เช่น การศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ เป็นต้น ในทางธรรม ได้แก่ การเจริญสมาธิ ถ้านิเวศน์เข้าครอบงำจิต จิตก็อ่อนแอ ไม่ถึงความสำเร็จ ดังนั้น กิจทั้งทางโลกและทางธรรม ถ้ากำจัดนิเวศน์ได้ ก็ทำให้บรรลุความดีทั้งสองทางได้ เป็นต้น

ชั้นที่ ๕

กายกับใจของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน เรียกว่า ชั้นที่ ๕ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ กล่าวคือ ธาตุ ๔ ประกอบด้วย ดิน น้ำ ไฟ และลม รวมเป็นกายเรียกว่า รูป ความรู้สึกอารมณ์ที่เป็นสุข คือ ความสบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือ ไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา ความจำได้หมายรู้ คือ จำ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า สัญญา เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดีเรียกว่ากุศล เป็นส่วนชั่วเรียกว่าอกุศล เป็นส่วนกลาง ไม่ดีไม่ชั่วเรียกว่าอัพยาภฤต รวมเรียกว่า สังขาร ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตาเรียกว่า วิญญาณ

ชั้นที่ ๕ เรียกโดยย่อว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รวมกันเป็นนามรูปคงเป็นรูป โดย ชั้นที่ ๕ แปลว่า กอง หมายถึง กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งรวมกันเป็นก้อน จึงบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น มี ๕ ประการ ดังนี้

๑. รูปชั้นที่ ๕ (กองรูป) หมายถึง ส่วนที่เป็นร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม รวมกันเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เป็นต้น

๒. เวทนาชั้นธ (กองเวทนา) หมายถึง ส่วนที่รับรู้อารมณ์ว่าเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ กล่าวคือ ความรู้สึกเป็นสุข สบายกาย สบายใจ หรือเป็นทุกข์ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ

๓. สัญญาชั้นธ (กองสัญญา) หมายถึง ส่วนที่กำหนดจดจำอารมณ์ ได้ คือ จำ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้

๔. สังขารชั้นธ (กองสังขาร) หมายถึง ส่วนที่ปรุงแต่งจิตให้คิดดี ชั่ว หรือกลาง ๆ ได้แก่ ความคิดดี คิดชั่ว และคิดไม่ดีไม่ชั่ว

๕. วิญญาณชั้นธ (กองวิญญาณ) หมายถึง ส่วนที่รู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ ความรู้อารมณ์เมื่ออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกมากระทบกัน เช่น ตากระทบรูป แล้วเกิดจักขุวิญญาณ คือ ความรู้แจ้งทางตา เป็นต้น

ชั้นธ ๕ เรียกอีกอย่างว่า เบญจชั้นธ แบ่งเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ รูป และนาม รูปจัดเป็นรูป และเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จัดเป็นนาม หากมนุษย์ยึดติดกับชั้นธ ๕ จะทำให้ได้รับความทุกข์ เพราะเป็นบ่อเกิดแห่ง กองทุกข์ซึ่งมีชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น

เวทนา ๕

เวทนา แปลว่า ความเสวยอารมณ์ หมายถึง ภาวะจิตที่เกิดความรู้สึก เมื่อรับอารมณ์ต่าง ๆ จำแนกโดยรวมทั้งกายและจิตไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. สุข หรือ สุขเวทนา (ความรู้สึกสุข) หมายถึง ความรู้สึกสบาย หรือโลมน์ส หมายถึงความรู้สึกสุขทางกาย หรือความรู้สึกสบายกายเท่านั้น

๒. ทุกข์ หรือ ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์) หมายถึง ความรู้สึกไม่สบาย หรือโทมนัส หมายถึง ความรู้สึกทุกข์กาย หรือความรู้สึกไม่สบายกายเท่านั้น

๓. โลมน์ส หรือ โลมน์สสเวทนา (ความรู้สึกสุขใจ) หมายถึง ความรู้สึกสบายใจ

๔. โทมนัส หรือ โทมนัสสเวทนา (ความรู้สึกทุกข์ใจ) หมายถึง ความรู้สึกเสียใจ

๕. อุเบกขา หรือ อุเบกขาเวทนา (ความรู้สึกวางเฉย) หมายถึง การที่จิตมีความรู้สึกเป็นกลางระหว่างสุขกับทุกข์ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ส่วน อุเบกขาทางกายนั้นไม่มี เพราะความวางเฉยทางกายก็คือกายที่เป็นปกติ จัด เป็นสุขเวทนา

เวทนาทั้ง ๕ ประการนี้ เกิดขึ้นกับบุคคล สัตว์ ทุกประเภท ในส่วน ปุถุชน เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตหวั่นไหวมาก กล่าวคือ หากเป็นสุขกายหรือ สุขเวทนาจึงจะตื่นเต้นยินดีมาก หากเป็นทุกข์กายหรือทุกข์เวทนาจึงจะตื่นรน กระสับกระส่ายมาก อุเบกขาเวทนาไม่สามารถอยู่ในจิตได้ หากอยู่ได้ก็จะอยู่ เพียงชั่วครู่เท่านั้น ซึ่งต่างจากพระอริยบุคคล เมื่อกระทบกับเวทนาส่วนใดก็ จะไม่หวั่นไหวไปตาม จิตจะตั้งมั่นอยู่ในอุเบกขาเวทนาเป็นส่วนใหญ่ ในเวทนา ๕ นี้ จำแนกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอุเบกขา เวทนา คือ สุขกับโสมนัสจัดเป็นสุขเวทนา ทุกข์กับโทมนัสจัดเป็นทุกขเวทนา ส่วนอุเบกขาเวทนาจัดเป็นอุเบกขาเวทนา

บทที่ ๓

ธรรมหมวด ๖ (ฉักกะ)

จริต ๖

จริต แปลว่า ความประพฤติ หมายถึง ความประพฤติคุ้นเคยซึ่งเปี่ยมเบนไปทางใดทางหนึ่ง เป็นปกติประจำ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นความชอบความเคยชิน เป็นลักษณะเด่นชัดในด้านนั้น ๆ ความประพฤติหรือลักษณะนิสัย เรียกรีกอย่างว่า **จริยา** มี ๖ ประการ ดังนี้

๑. **ราคจริต** (มีราคะเป็นปกติ หรือ มีราคะเป็นเจ้าเรือน) หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยเปี่ยมเบนไปทางราคะ รักความสวยงาม ชอบความเอาอกเอาใจ ความอ่อนโยน หรือชอบเรื่องบันเทิง แสดงออกให้เห็นในลักษณะต่าง ๆ เช่น มีอิริยาบถเรียบร้อยสวยงาม ทำงานละเอียดประณีต นิยมรสอาหารที่กลมกล่อม พอใจในสิ่งที่ตนเกิดความรักความยินดี เป็นคนเจ้าเล่ห์ โอ้อวดถือตัว เป็นต้น มีความต้องการทางกามและเกียรติมาก เช่น ต้องการเป็นใหญ่ให้คนยกย่องสรรเสริญ ไม่ค่อยสันโดษ มักโลเล พิถีพิถันในเรื่องอาหารการแต่งตัว และการทำงาน เป็นต้น **คนราคจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอสุภกรรมฐาน และกายคตาสติ

๒. **โทสจริต** (มีโทสะเป็นปกติ หรือ มีโทสะเป็นเจ้าเรือน) หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยเปี่ยมเบนไปทางโทสะ ใจร้อนหงุดหงิดรุนแรง ฉุนเฉียว

โกรธง่าย ชอบความรุนแรง ชอบการต่อสู้ เอาชนะผู้อื่นด้วยกำลัง สังเกตได้จากอิริยาบถที่พรวดพราดรีบร้อน กระด้าง ทำการงานรวดเร็วแต่ไม่เรียบร้อย ไม่สำรวม บริโภคอาหารรสจัด รับประทานเร็ว โกรธง่าย ลบหลู่คนผู้ใหญ่ ดีเสมอผู้ใหญ่ และมีความริษยา **คนโทสจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกรรมฐาน ประเภทวรรณกสิณ ๔ คือ นีลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ และโอทาทกสิณ และเจริญพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

๓. โมหจริต (มีโมหะเป็นปกติ หรือ มีโมหะเป็นเจ้าเรือน) หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยเบี่ยงเบนไปทางโมหะ ประพฤติเบี่ยงเบนไปทางโง่เขลา เหนงซึม ซ้ำหลงซ้ำลิ้ม เลื่อนลอยไปตามกระแสสังคม ขาดเหตุผล ชอบเรื่องไร้สาระ สังเกตได้จากอิริยาบถที่เชื่องซึมเหม่อลอย ทำการงานหยาบ ไม้ถี้ถ้วน ค้างค่าง ขาดความเรียบร้อย ไม่เลือกอาหารการกิน มีความเห็นคล้อยตามคนอื่น ขอบง่วงนอน ซ้ำสงสัย เข้าใจอะไรยาก **คนโมหจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอานาปานสติกรรมฐาน หรือเพ่งกสิณ และฟังเสริมปัญญาด้วยการจัดให้มีการเรียน การไต่ถาม การฟังธรรม การสนทนาธรรมตามเวลา หรือการให้อยู่กับครูอาจารย์ผู้เป็นกัลยาณมิตร

๔. วิตกกจริต (มีวิตกเป็นปกติ หรือ มีความวิตกเป็นเจ้าเรือน) หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยความประพฤติเบี่ยงเบนไปทางคิดวอกวน ฟุ้งซ่าน ย้ำคิดย้ำทำ ขาดความมั่นใจในตนเอง วิตกกังวลเรื่องไม่เป็นเรื่อง คิดตรึกตรองไปเรื่อย ๆ ไม่มีความแน่นอน สังเกตได้จากอิริยาบถที่เชื่องช้า คล้ายพวกโมหจริต ทำงานจับจดไม่เป็นหลัก แต่เป็นคนช่างพูด อาหารที่บริโภคไม่ค่อยพิถีพิถันมากนัก อยากรู้ก็ได้ มักเห็นตามคล้อยตามผู้คนหมู่มาก ประเภทพวกมากลากไป เป็นคนโลเลเดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย **คนวิตกกจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอานาปานสติ

๕. สัทธาจริต (มีศรัทธาเป็นปกติ หรือ มีความเชื่อ่ง่ายเป็นเจ้าเรือน) หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยเปี่ยมด้วยศรัทธา ประพฤติเบี่ยงเบนไปทางตื่นตระหนก เชื่อง่ายโดยปราศจากเหตุผล ไวใจผู้อื่นง่าย ชอบเรื่องไสยศาสตร์ หรืออำนาจลึกลับ สังเกตได้จากอิริยาบถที่เขมซ้อยละมุนละม่อม ทำงานอะไรจะมีความเรียบร้อย ชอบสวยงามแบบเรียบร้อย ชอบสวยงามแบบเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด ไม่โลดโผน ชอบอาหารรสมัน มีจิตใจเบิกบานในเรื่องที่เป็นกุศล แต่ไม่ชอบโอ้อวด **คนสัทธาจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกรรมฐานประเภท

อนุสสติ ๖ คือ พุทธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ และเทวตานุสสติ นอกจากนี้ ควรชักนำไปในสิ่งที่ควรแก่การเลื่อมใสและความเชื่อที่มีเหตุผล

๖. พุทธิจริต (มีความรู้เป็นปกติ หรือ มีพุทธิปัญญาเป็นเจ้าเรือน) หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยความประพฤติเบี่ยงเบนไปทางใช้ความคิดพิจารณาและมองตามความเป็นจริง มีปัญญาเฉียบแหลม ว่องไว ได้ยินได้ฟังอะไรมักจำได้เร็ว อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่ว่องไวและเรียบร้อย ทำงานอะไรมักเป็นประโยชน์ ทำได้เรียบร้อยสวยงามมีระเบียบ ชอบบริโภคอาหารรสไม่จัด มองอะไรด้วยความพินิจพิเคราะห์ **คนพุทธิจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกรรมฐาน ๔ ประการ ได้แก่ มรณัสสติ อุปสมานุสสติ อาหาเรปฏิกูลสัญญา และจตุธาตววัตถาน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมแนะนำให้ใช้ความคิดพิจารณาสภาวะธรรมและสิ่งดั่งามที่ให้เจริญปัญญา

จริต หรือจริยา ๖ ประการนี้ ในบุคคลคนเดียว แม้จะเป็นผู้มีลักษณะเด่นไปในจริตใดจริตหนึ่งดังกล่าวนั้น แต่บางครั้งอาจมีจริตรวมกันเกิดขึ้นพร้อมกันหลายจริต เช่น เมื่อผู้น้อยไม่ได้สิ่งที่ตนปรารถนาจึงโกรธนินทาผู้ใหญ่ แบบนี้เรียกว่ามีทั้งราคะจริต โทสะจริต และโมหะจริต รวมกัน

ธรรมคุณ ๖

ธรรมคุณ แปลว่า คุณของพระธรรม หมายถึง คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่บุคคลประพฤติปฏิบัติดีแล้ว จะได้ผลคือความดี เพราะพระธรรมมีความดีรอบด้าน โดยสมควรแก่การปฏิบัติที่เรียกว่า อัมมานุสम्मปฏิบัติ คุณของพระธรรมจำแนกไว้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. สวากขาโต ภควตา อัมโม (พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว) มีอธิบายว่า พระธรรม ในที่นี้หมายถึงพระสัทธรรม ๒ ประการ (ในจำนวนพระสัทธรรม ๓) ได้แก่ ปรียัติ และปฏิเวธ โดยปรียัติ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนซึ่งได้รับการประมวลไว้ในพระไตรปิฎก เป็นพระดำรัสที่ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ เพราะแสดงข้อปฏิบัติโดยลำดับ สาเหตุที่เรียกว่างามหรือไพเราะในขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสุดท้าย

รวมถึงอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธฺ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ส่วนปฏิเวธ หมายถึงผลที่เกิดจากนำปรีติมาปฏิบัติเป็นปฏิบัติที่สอดคล้องกับพระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุด ด้วยเหตุนี้ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่าตรัสไว้ดีแล้ว (ตั้งแต่พระคุณบพว่า สันติวิสุทธิโก เป็นต้น ไปจนถึง ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูติ เน้นอธิบายเป็นปฏิเวธสัทธิธรรมอย่างเดียว)

๒. สันติวิสุทธิโก (ผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง) หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น คือผู้อื่นไม่ได้เห็นตามหรือรู้ตาม ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ผู้นั้นไม่บรรลุ แม้ผู้อื่นจะบอกก็เห็นไม่ได้

๓. อกาลิโก (ไม่ประกอบด้วยกาล) หมายความว่า ไม่ขึ้นกับเวลา พร้อมเมื่อใดบรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที หรือให้ผลในลำดับแห่งกาลบรรลุ คือให้ผลทุกฤดูกาล ซึ่งไม่เหมือนผลไม้ต่าง ๆ ที่ให้ผลตามฤดูกาล คือออกผลเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น อีกความหมายหนึ่ง เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยเวลา จึงสรุปว่าพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทันสมัยตลอดกาล

๔. เอหิปัสสิโก (ควรเรียกให้มาดู) หมายความว่า เชิญชวนให้มาชม และพิสูจน์ หรือทำทนายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง อนึ่งพระธรรมมีคุณเป็นอัสจรรยฺ์ดุจของประหลาดที่ควรป่าวร้องกันมาดูหรือชม

๕. โอปนยิโก (ควรน้อมเข้ามา) หมายความว่า ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึง กล่าวคือเชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติ อีกความหมายหนึ่ง หมายถึงเป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมายคือพระนิพพาน

๖. ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูติ (อันวิญญูพึงรู้เฉพาะตน) หมายความว่า ผู้ใดได้บรรลุ ผู้นั้นย่อมรู้แจ้งเฉพาะตน ผู้อื่นไม่รู้ไม่เห็นด้วย กล่าวคือ เป็นวิสัยของวิญญูชนหรือบัณฑิตจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตน ต้องทำคือปฏิบัติเอง จึงเกิดขึ้นได้เฉพาะตัวทำให้กันไม่ได้ แย่งชิงแบ่งปันกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ในใจของตนเท่านั้น

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่พระองค์ตรัสหรือแสดงไว้ดีแล้ว ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ทนต่อการพิสูจน์ ผู้ใดปฏิบัติผู้นั้นได้เอง ไม่มีเงื่อนไขเวลา ปฏิบัติเวลาใดได้ผลเวลานั้น จึงควรชักชวนกันมาพิสูจน์มาปฏิบัติ เป็นการรู้เฉพาะตัวของผูปฏิบัติ เปรียบเหมือนผู้ลิ้มรสอาหารย่อมรู้รสของอาหารนั่นเอง โดยไม่ต้องมีผู้ใดมาบอก

บทที่ ๔

ธรรมหมวด ๗ (สัตตกะ)

อธิขานีธรรม ๗ (สำหรับคฤหัสถ์)

อธิขานีธรรม แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม หมายถึง คนที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก จำต้องมีกฎระเบียบปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ไม่ประพฤติตนออกกฎระเบียบที่มีอยู่ ไม่ทำอะไรตามใจตนเอง เพื่อให้เกิดความสามัคคี และมีแต่ความเจริญ มี ๗ ประการ ดังนี้

๑. ประชุมในหมู่คณะเป็นประจำ หมายความว่า ปกติมนุษย์ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม จะอยู่ตามลำพังไม่ได้ จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมู่คณะจะเจริญได้เพราะอาศัยกันและกัน ไปมาหาสู่กัน มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างไรจะรู้ทั่วถึงกัน หรือมีงานที่จะต้องกระทำร่วมกันเกิดขึ้น ผู้เป็นหัวหน้าหรือเป็นใหญ่ในหมู่จะต้องเรียกประชุมปรึกษาหารือกันเป็นประจำ ทำให้มีความเข้าใจตรงกัน ไม่ขัดแย้งกัน เพื่อความเจริญพร้อมเพรียงของหมู่

๒. เริ่มประชุมและเลิกประชุมพร้อมเพรียงกัน หมายถึง ในการประชุมต้องมีการกำหนดเวลา ทุกคนต้องปฏิบัติตรงต่อเวลา ไม่ใช่ต่างคนต่างเข้าออกตามความพอใจของตน ซึ่งเป็นการเสียมารยาท อาจทำให้เวลา

ฉลาดเคลื่อนไหวจนเสียประโยชน์ และอาจมีโทษตามมาด้วย เมื่อเข้าประชุมแล้ว มีมติอย่างไร ก็ต้องช่วยกันทำให้สำเร็จ หมายความว่า งานใดที่ต้องช่วยกันทำ ทั้งกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังความคิด ต้องร่วมกันทำ ช่วยกันทำ ช่วยกันพูด ช่วยกันคิดปรึกษาหารือกัน ช่วยกันแก้ไขในสิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้น ส่งเสริมในสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ดังธรรมภาษิตว่า “**สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา**” แปลว่า *ความพร้อมเพรียงของชนทั้งปวงผู้เป็นหมู่ ทำความเจริญให้สำเร็จ*

๓. **ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้เคยบัญญัติไว้ ไม่ยกเลิกสิ่งที่เคยบัญญัติไว้แล้ว** หมายถึง ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ หรือกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ควรรักษา และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป ไม่ควรยกเลิกเพิกถอน ประพฤติมั่นอยู่ในธรรมเนียมเก่าตามที่บรรพบุรุษบัญญัติไว้แล้ว หมายถึง อปรินานิยธรรม หรือ วัชชีธรรมซึ่งเป็นกฎบัญญัติเกี่ยวกับการลงอาญาแก่ผู้กระทำความผิดที่สืบต่อกันมา แต่โบราณของเจ้าวัชชี เช่น ในกรณีมีผู้ต้องสงสัยว่ามีพฤติกรรมเป็นโจร พวกเจ้าวัชชีจะไม่สั่งให้จับผู้นั้นไปลงโทษทันที แต่จะให้เจ้าหน้าที่พิจารณาสืบสวนดูให้แน่นอนก่อน เมื่อทราบผลพิจารณาว่าผู้นั้นไม่ใช่โจรก็จะสั่งให้ปล่อยทันที แต่หากผลพิจารณาว่าเป็นโจรก็จะส่งมอบให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีความระดับสูงขึ้นไปพิจารณาตามลำดับชั้นจนถึงระดับสูงสุด แล้วลงโทษผู้นั้นตามสมควรแก่ความผิด เป็นต้น

๔. **สักการะ เคารพ นับถือ บูชาผู้ใหญ่ทั้งหลาย** หมายถึง ผู้ใหญ่คือผู้เจริญด้วยวุฒิภาวะทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ ๑) วัยวุฒิ คือ ผู้ที่มีอายุมาก ล่วงกาล ผ่านวัย เป็นบิดามารดา หรือวัยเดียวกับบิดามารดา ๒) คุณวุฒิ คือ ผู้มีความรู้ ทรงคุณธรรม เช่น นักวิชาการ พระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น และ ๓) ชาติวุฒิ คือ ผู้ที่เกิดในตระกูลสูง เช่น พระราชา เป็นต้น โดยถือว่าคำพูดของผู้ใหญ่ เป็นคำพูดที่ต้องเชื่อฟัง กล่าวคือ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ มีความรอบรู้ และมีคุณธรรม เช่น ผู้มีอายุมาก ผ่านชีวิตมานาน ย่อมรู้เห็นทั้งความเลื่อมและความเจริญ ทั้งทุกข์และสุข เป็นผู้มีความรู้รอบด้านเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม มีแต่ความปรารถนาดีที่จะช่วยให้คนในสังคมมีความสุขความเจริญก้าวหน้า เป็นผู้ปกครองประเทศชาติก็เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เป็นต้น คำพูดของท่านเหล่านั้นล้วนแต่มีประโยชน์ควรใส่ใจนำไปปฏิบัติ ในที่นี้หมายถึง

ต้องเคารพ นับถือ และปฏิบัติตามคำตักเตือนสั่งสอนของท่านผู้ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า ไม่ฝ่าฝืนถ้อยคำของท่าน

๕. ไม่บังคับสตรีในตระกูล และเด็กหญิงในตระกูลให้อยู่ร่วมด้วย หมายถึง ไม่บังคับขู่เชิญผู้หญิงที่ไม่ยินยอมพร้อมใจจะเป็นภรรยาตน และไม่บังคับลูกสาวของตนให้แต่งงานกับผู้ชายที่ลูกสาวตนไม่เต็มใจ

๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจตีสถานของชาวเมืองทั้งหลาย ทั้งภายในภายนอก หมายถึง เจตีสถานอันเป็นสถานที่เคารพบูชาในถิ่นนั้น แต่เดิมในสมัยพุทธกาล คือ ยักษ์ ซึ่งพวกเจ้าวัชชีสร้างไว้อย่างวิจิตรสวยงาม เป็นเจตีสถานประจำแคว้น เป็นต้น ในปัจจุบันอาจคล้ายกับศาลหลักเมือง หรือศาลเจ้าประจำเมือง จึงไม่ควรดูหมิ่นเหยียดหยาม และไม่ลบหลู่พลีกรรมอันชอบธรรมซึ่งเคยให้เคยทำแก่เจตีสถานเหล่านั้น อันหมายถึงธรรมเนียมเคยทำมาอย่างไร หากไม่ขัดกับศีลธรรมก็ให้ถือปฏิบัติต่อไป

๗. ถวายอารักขา ค้ำครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี หมายถึง ให้การปกป้องคุ้มครองผู้ทรงศีล นักบวช หรือนักพรตที่ปฏิบัติดี ให้ได้อยู่ในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบอย่างสะดวกสบาย ให้การเคารพนับถือแก่ผู้ทรงศีลเหล่านั้น เพราะเห็นว่าท่านเหล่านั้นเป็นเนืองนาบุญของตน และมีความคิดว่าขอให้ผู้ทรงศีล นักบวช นักพรตที่ปฏิบัติดีทั้งหลายมาสู่บ้านเมืองของตน และที่มาแล้วก็ขอให้อยู่อย่างมีความสุข

อุปทานิยธรรม ๗ ประการนี้ เมื่อมีในหมู่คณะใด หมู่คณะนั้นย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พวกกษัตริย์ ลิจฉวีเป็นหลักสามัคคีธรรม จึงทำให้แคว้นวัชชีมีความมั่นคงอยู่เป็นเวลานาน หากผู้หวังความเจริญของหมู่คณะและสังคมที่ตนอยู่อาศัย ควรร่วมมือร่วมใจกันทำงานที่ควรทำ หมั่นประชุมปรึกษาหารือกันพร้อมเพรียงกัน

บทที่ ๕

ธรรมหมวด ๘ (อัญญกะ)

มรรค ๘

มรรค แปลว่า ทาง หมายถึง ข้อปฏิบัติ มรรคเรียกเต็ม ๆ ว่า อริยอฏฐังคิกมรรค แปลว่า ทางอันประเสริฐมีองค์ ๘ ประการ เป็นอริยสังข์ ข้อที่ ๔ และได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่พอดีซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ดับทุกข์ ไม่ติดขัดในที่สุดต่าง ๒ อย่าง ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค ประพฤติตนหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ และอัตตกิลมณานุโยค ประพฤติทรมานตนให้ลำบาก แล้วปฏิบัติในทางสายกลาง ๘ ประการ ดังนี้

๑. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) หมายความว่า ปัญญาที่รู้เห็นความถูกต้องของความจริงที่เที่ยงแท้ไม่แปรผัน สัมมาทิฐิ มี ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) ระดับโลกียะ คือ ความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม กล่าวคือ เห็นว่าบุญบาปมีจริง ผลแห่งทานที่ให้ มีจริง เป็นต้น ๒) ระดับโลกุตระ คือ ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง กล่าวคือ ปัญญาเห็นชอบในอริยสังข์ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หรือเห็นไตรลักษณ์ เห็นปฏิจาสมุปบาท เป็นต้น

๒. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) มี ๓ ประการ ดังนี้

๑) ดำริออกจากกาม คือ ทำใจไม่ให้หมกมุ่นด้วยกิเลสกาม ได้แก่ ราคะ (ความกำหนัดยินดี) โภคะ (ความอยากได้) อิสสา (ความริษยาหรือความหึง) อรติ (ความไม่ยินดีต่อสันตคุณ ความไม่สันโดษ) และไม่ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุกาม คือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ซึ่งเป็นที่น่าปรารถนา

๒) ดำริในสิ่งที่ไม่พยายาม คือ คิดแผ่เมตตาปรารถนาความสุขไปในผู้อื่น

๓) ดำริในสิ่งที่ไม่เบียดเบียน คือ คิดแผ่กรุณาช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๓. สัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) คือ เว้นจากวจีทุจริต ๔ ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

๔. สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) คือ เว้นจากกายทุจริต ๓ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดีในกาม

๕. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) คือ เว้นจากการดำรงชีวิตในทางที่ผิด ได้แก่ เว้นจากการแสวงหาปัจจัย ๔ มาดำรงชีวิตในทางที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้ามนุษย์ ค้ายาพิษ ค่าน้ำเมา ค้ายาเสพติด ค้าสัตว์เป็นสำหรับฆ่า ลักฉ้อ ฉก ชิง จี้ ปล้น เป็นต้น

๖. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) คือ เพียร ๔ ประการ ได้แก่ ๑) สังวรปธาน (เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน) ๒) ปหานปธาน (เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว) ๓) ภาวนापธาน (เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในจิตสันดาน) และ ๔) อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม)

๗. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) คือ ระลึกในสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ ๑) กายานุปัสสนา (สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์) ๒) เวทนानุปัสสนา (สติกำหนดพิจารณาเวทนา) คือ สุข ทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นอารมณ์ ๓) จิตตานุปัสสนา (สติกำหนดพิจารณาใจที่เคล้าหมองหรือฟุ้งแผ่วเป็นอารมณ์) และ ๔) ธัมมานุปัสสนา (สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลเป็นอารมณ์)

๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งใจชอบ) คือ เจริญสมาธิทั้ง ๔ หมายความว่า

ตั้งใจไว้ในรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอารมณ์ของสมณะ กำหนดอารมณ์
จนใจแน่วแน่เป็นอัปนาสมาธิ เรียกว่า ฌาน ดังนี้

๑) ปฐมฌาน (ฌานที่ ๑) มีองค์ ๕ ได้แก่ วิตก (ความตรึก) วิจารณ์ (ความตรองที่เป็นกุศล) ปีติ (ความอิ่มใจ) สุข (ความสบายใจอันเกิดจากวิเวก) และเอกัคคตา (จิตเป็นหนึ่ง)

๒) ทุติยฌาน (ฌานที่ ๒) มีองค์ ๓ ได้แก่ ปีติ สุข และเอกัคคตา

๓) ตติยฌาน (ฌานที่ ๓) มีองค์ ๒ ได้แก่ สุข และเอกัคคตา

๔) จตุตถฌาน (ฌานที่ ๔) มีองค์ ๒ ได้แก่ อุเบกขา (ความวางใจ
เฉยอยู่) และเอกัคคตา

มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ เป็นหนึ่งข้อ
ในอริยสัจ ๔ จัดเป็นไตรสิกขา หรือ สิกขา ๓ ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา
ปัญญาสิกขา ดังนี้

๑) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จัดเป็น ศีลสิกขา

๒) สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จัดเป็น จิตตสิกขา

๓) สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ จัดเป็น ปัญญาสิกขา

บทที่ ๖

ธรรมหมวด ๙ (นวกะ)

พุทธคุณ ๙

พุทธคุณ แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้า หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากมหาชนทั้งหลายว่าทรงมีพระคุณ ๙ ประการ เรียกว่า นวาททิกคุณ หรือ นวทรคุณ ดังนี้

๑. อรหัง แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้ไกลจากกิเลสและบาปกรรม ทรงความบริสุทธิ์ หรือเป็นผู้กำจัดคือขาคิกิเลสสิ้นแล้ว เป็นผู้หักชั่งแห่งสังสารจักร ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรม หรือเป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอน เป็นผู้ควรรับความเคารพ ควรแก้กัทธิณาทาน (อามิสสิ่งของ) และควรแก้การบูชาพิเศษ หรือเป็นผู้ไม่มีข้อเร้นลับ คือไม่มีข้อเสียหายในการปกปิด

๒. สัมมาสัมพุทธโธ แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ คือทรงรู้อริยสัจ ๔ โดยไม่เคยได้เรียนรู้จากผู้อื่น จึงทรงเป็นผู้เริ่มประกาศสัจธรรมคือทรงเป็นผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนา และจึงได้พระนามอย่างหนึ่งว่า ธรรมสามี คือ เป็นเจ้าของธรรม

๓. วิชาจรณสัมปันโน แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ประกอบด้วยวิชา ๓ หรือวิชา ๘ และจรณะ

๑๕ อันเป็นปฏิปทาเครื่องบรรลุนิพานั้น หรือทรงมีความรู้ประเสริฐความประพฤติประเสริฐ คำว่า วิชชา แปลว่า ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ จำแนกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) วิชชา ๓ ได้แก่ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ระลึกชาติได้ว่าเคยเกิดมาแล้วกี่ชาติ เกิดเป็นอะไรมาบ้าง จุตูปปาตญาณ คือ รู้เห็นการเกิดและการตาย ตามอำนาจกรรมของเหล่าสัตว์ ซึ่งเรียกว่า ตาทิพย์ และอาสวกขยญาณ คือ รู้แจ้ง เห็นจริงในอริยสัจ โดยกำจัดกามภพและอวิชชาได้

๒) วิชชา ๘ ได้แก่ วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็น รูปลนาม คือ ชั้น ๕ เป็นส่วน ๆ ต่างอาศัยกัน มโนมยิทธิ คือ ฤทธิ์ทางใจ เช่น เนรมิตกายได้หลากหลายอย่าง เป็นต้น อิทธิวิธี คือ แสดงฤทธิ์ได้ เช่น เหาะเหินเดินอากาศได้ เดินบนน้ำได้ เป็นต้น ทิพโสต คือ หูทิพย์ เช่น ฟังเสียงอยู่ที่ไกลแสนไกลได้ เป็นต้น เจโตปริยญาณ คือ กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ เช่น รู้ความคิดคนอื่นว่าคิดอย่างไร เป็นต้น ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ การระลึกชาติของตนได้ว่าในอดีตชาติเคยเกิดมาอย่างไร ทิพจักขุ คือ ตาทิพย์ เช่น เห็นการเกิดการตายของเหล่าสัตว์ว่า เกิดมานี้เพราะได้ทำกรรมอะไรมาเป็นต้น และอาสวกขยญาณ คือ รู้จักทำอาสวะให้สิ้นไปไม่มีเหลือ

ส่วนคำว่า จรณะ แปลว่า เครื่องดำเนิน หรือ ปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติ อันเป็นทางบรรลุนิพาน มี ๑๕ ประการ ได้แก่ สีสัมปทา ๑ อปณณกปฏิปทา ๓ สัทธรรม ๗ และฌาน ๔ ดังนี้

๑) สีสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยศีล

๒) อปณณกปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ทางดำเนินที่ไม่ผิด มี ๓ ประการ ได้แก่ อินทริยสังวร คือ สำรวมอินทริย์ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โภขเนมัตตัญญูตา คือ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และชาคริยานุโยค คือ การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน

๓) สัทธรรม คือ ธรรมที่ดี ธรรมที่แท้ ธรรมของคนดี หรือธรรมของสัตบุรุษ มี ๗ ได้แก่ สัทธา คือ ความเชื่อประกอบด้วยปัญญา หิริ คือ ความละอายแก่ใจในการกระทำชั่ว โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว พาหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ศึกษามาก วิริยารัมภภา คือ ความเพียร

กล่าวหาญ บากบั่น สติ คือ ความระลึกได้ ไม่ประมาท และปัญญา คือ ความรอบรู้ในสังขารทั้งปวง

๔) ฉาน คือ การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่เป็นอัปนาสมาธิ ภาวะสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก มี ๔ (สามารถทบทวนได้ที่เรื่อง สัมมาสมาธิ)

๔. สุกโต แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) เสด็จไปได้แล้ว คือ ทรงมีทางเสด็จที่ดั่งงามอันได้แก่อริยมรรค เสด็จไปสู่ที่ดั่งงามกล่าว คือ พระนิพพาน เสด็จไปด้วยดีโดยชอบ คือ ทรงดำเนินรุดหน้าไม่หวนกลับมาสู่กิเลสที่ทรงละได้แล้ว ทรงดำเนินสู่ผลสำเร็จโดยไม่ถอยหลัง ไม่กลับตกจากฐานะที่ลุถึง ทรงดำเนินในทางอันถูกต้องดั่งงาม คือ มัชฌิมาปฏิปทา ไม่แซ่เขื่อนไปในทางที่ผิด กล่าวคือ กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมณานุโยค เสด็จไปได้ เสด็จไปที่ใดก็ทรงทำประโยชน์ให้แก่มหาชนในที่นั้น เสด็จไปโดยสวัสดิและแนะนำให้เกิดความสวัสดิ แม้แต่พอบองคุลิมาลมหาโจรก็ทรงกลับใจให้เขากลายเป็นคนดีไม่มีภัย เสด็จผ่านไปแล้วด้วยดี ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจไว้บริบูรณ์ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้เพื่อชาวโลก ให้เป็นเครื่องผลิตประโยชน์แก่มหาชนทั้งปวงผู้เกิดมาภายหลัง ทรงมีพระวาจาดีหรือตรัสโดยชอบ คือ ตรัสแต่คำจริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ในกาลที่ควรตรัส และบุคคลที่ควรตรัส

๕. โลกวิทู แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะแห่งโลกคือสังขารทั้งหลาย ทรงทราบอรรถาธิบายสันดานของสัตว์โลกที่เป็นไปต่าง ๆ ทำให้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้ผลดี

๖. อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นสารถิ ฝึกคนที่ควรฝึกได้ที่ยอดเยี่ยม โดยทรงรู้จักใช้อุบายให้เหมาะแก่บุคคล สอนเข้าได้โดยไม่ต้องใช้อาชญา และทำให้เขาบรรลุผลที่พึงได้เต็มความสามารถของเขา

๗. สัตถา เทวมนุสสานัง แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ เป็นครูของบุคคลทุกชนชั้น ทรงประกอบด้วยพระคุณสมบัติของครูและทรงทำหน้าที่ครูอย่างดี คือ ทรงพร่ำสอนด้วยพระมหากรุณา หวังให้ผู้อื่นได้รับความรู้อย่างแท้จริง ทรงมุ่งหวัง

ความจริงและประโยชน์เป็นที่ตั้ง ทรงแนะนำเวไนยสัตว์ด้วยประโยชน์ ทั้ง ทิฐฐธัมมิกัตถะและปรมาตถะ ทรงรู้จริงและปฏิบัติด้วยพระองค์เองแล้วจึง ทรงสอนผู้อื่นให้รู้และปฏิบัติตาม ทรงทำกับตรัสเหมือนกัน ไม่ใช่ตรัสสอน อย่างหนึ่งทำอย่างหนึ่ง ทรงฉลาดในวิธีการสอน และทรงเป็นผู้นำหมู่ดูจ นายกองเกวียน

๘. พุทโธ แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงเป็นผู้ตื่น ไม่หลงงมมาย เองด้วย และทรงปลุกผู้อื่นให้ตื่นจากความหลงงมายนั้นด้วย ทรงเป็นผู้เบิก บาน มีพระทัยผ่องแผ้ว บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์

๙. ภควา แปลว่า (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ทรงมีโชค คือ ทรงหวังพระ โภธิญาณที่ทรงสมหวัง ทรงประกาศพระศาสนาก็ชักจูงผู้คนให้ได้บรรลุดรรม สมปรารถนา เมื่อมีผู้คิดร้ายก็ไม่อาจทำร้ายได้ อีกหนึ่งหนึ่งแปลว่าทรงเป็น ผู้จำแนกแจกธรรม

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณสมบัติ มี ๒ ประการ ได้แก่ ๑) อุตตสมบัติ เป็นคุณสมบัติอันมีในส่วนของพระองค์ดังที่ปรากฏในบทพุทธคุณ และ ๒) ประทิตปฏิบัติ เป็นคุณสมบัติที่พระองค์ทรงเกื้อกูลต่อผู้อื่น ทรงบำเพ็ญ พุทธกิจ ๔๕ พรรษา เพื่อประโยชน์สุขเกื้อกูลแก่มหาชนทั้งหลาย

สังฆคุณ ๙

สังฆคุณ แปลว่า คุณของพระสงฆ์ หมายความว่า ความดีที่มีอยู่ใน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประพฤดีปฏิบัติชอบ เป็นอริยบุคคล คือ บุคคลผู้ปราศจากกิเลสดูจข้าศึก ๔ คู่ ๘ ประเภท (คู่ที่ ๑ ผู้ดำรงอยู่ใน โสดาปัตติมรรค และในโสดาปัตติผล คู่ที่ ๒ ผู้ดำรงอยู่ในสกทาคามีมรรค และในสกทามีผล คู่ที่ ๓ ผู้ดำรงอยู่ในอนาคามีมรรค และในอนาคามีผล และคู่ที่ ๔ ผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตมรรคและในอรหัตตผล) มี ๙ ประการ ดังนี้

๑. สุปฏิปันโน แปลว่า ปฏิบัติดีแล้ว คือ ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมา ปฏิปทา ไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ตั้งเครียดเกินไป ปฏิบัติไม่ถอยหลัง ปฏิบัติไม่ เป็นปฏิปักษ์ต่อพระศาสดา ปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศาสดา ไม่คด ไม่โกง เป็นสัมมาปฏิบัติ โดยหมายเอาการปฏิบัติใน ๔ ลักษณะ ได้แก่ ๑)

ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ๒) ปฏิบัติไม่ถอยกลับ คือ ไม่กลับมาทำความชั่วที่ท่านละได้แล้ว ๓) ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึกต่อตนเองและบุคคลอื่น และ ๔) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ กำหนดรู้ธรรมที่ควรรู้ ละธรรมที่ควรละ ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และบำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญ

๒. อุษุปป์นโน แปลว่า ปฏิบัติตรงแล้ว คือ ปฏิบัติไม่ลวงโลก ไม่มีมายา ประพตติตรง ๆ ต่อพระศาสดาและเพื่อนสาวกด้วยกัน ไม่อำพรางความในใจ ปฏิบัติมุ่งต่อความดีอันเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น

๓. ฌายปป์นโน แปลว่า ปฏิบัติเป็นธรรม คือ ปฏิบัติถูกต้องทางเพื่อออกจากทุกข์ เพื่อถอยยธรรม คือธรรมที่ควรรู้ ได้แก่พระนิพพาน ปฏิบัติมุ่งธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นประมาณ

๔. สามิจิปป์นโน แปลว่า ปฏิบัติสมควร คือ ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นที่น่านับถือ สมควรได้รับสามิจิกรรม

๕. อาหุเนยโย แปลว่า ผู้ควรแก่ของค่านับ คือ ควรแก่เครื่องสักการะอันเขานำมาถวายนำมาบูชาจนถึงสำนัก

๖. ปาหุเนยโย แปลว่า ผู้ควรแก่ของต้อนรับ คือ เมื่อท่านไปอยู่ที่ใด เจ้าของถิ่นไม่ละเลยการต้อนรับ เพราะเป็นผู้ปฏิบัติสมควรที่จะได้รับการต้อนรับ

๗. ทักขิเนยโย แปลว่า ผู้ควรแก่ของทำบุญ คือ ทำตนเป็นปฏิคาหก ผู้สมควรรับไทยธรรม กล่าวคือ ปัจจัย ๔ อันทายกพึงบริจาคให้

๘. อัญชลีกรณียโย แปลว่า ผู้ควรแก่การทำอัญชลี คือ ประนมมือไหว้ เพราะท่านมีคุณงามความดี ควรที่สาธุชนจะพึงเคารพกราบไหว้ ซึ่งจะทำให้ผู้กราบไหว้เจริญด้วยพร ๔ ประการ ได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ และพละ

๙. อนุตตรัง ปญญักเขตตัง โลกัสสะ แปลว่า เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า คือ ท่านเป็นผู้บริสุทธ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ ทักขินาทานที่บริจาคให้ท่าน จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ประดุจพื้นที่นาที่มีดินดี พืชที่หว่านลงไปย่อมผลิตผลอันไพบุลย์

สังฆคุณทั้ง ๙ ประการนี้ เป็นลักษณะของพระอริยสงฆ์ในพระพุทธ

ศาสนา แบ่งเป็น ๓ ตอน ได้แก่ ตอนต้น ๔ บท สรรเสริญการปฏิบัติตน
ตอนกลางแบ่งประเภทพระสงฆ์ คือ ๔ คู่ ๘ ประเภท และตอนท้ายอีก ๕
บท คือ พระสงฆ์ผู้สมควรได้รับเครื่องสักการบูชา สมควรแก่ของที่เขานำมา
ต้อนรับ สมควรแก่ไทยธรรมวัตถุ และสมควรแก่การทำอัญชลีกรรมคือประนม
มือไหว้ สิ่งเหล่านี้เป็นผลของการปฏิบัติอันจะพึงได้รับจากทายกทายิกา

บทที่ ๓

ธรรมหมวด ๑๐ (ทศกะ)

บารมี ๑๐

บารมี แปลว่า คุณสมบัติ หรือ ปฏิปทาอันยาวดั่ง หมายถึง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยั่งยืน หรือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อให้ผู้ประพฤติบรรลุจุดหมายอันสูงสุด หรือปฏิบัติส่งผลให้บรรลุถึงฝั่ง คือ นิพพานมี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ทานบารมี หมายถึง บุคคลที่มีจิตใจประกอบด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประารถนาที่จะสงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นผู้สมควรแก่การสงเคราะห์อนุเคราะห์ อาจจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยอามิสสิ่งของที่ควรให้ หรือสามารถจะให้ได้ ตลอดถึงแนะนำพร้าสอนซึ่งจัดเป็นธรรมทาน

๒. สีลบารมี หมายถึง เจตนางดเว้นตามสิกขาบท โดยวิธีสมาทาน คือ รับจากผู้อื่น เรียกว่า สมาทานวิริติ งดเว้นเมื่อวัตถุที่จะล่วงละเมิดศีลมาถึงเข้า เรียกว่า สัมปัตตวิริติ งดเว้นได้อย่างเด็ดขาด ไม่กระทำความชั่วในจุดนั้น ๆ เรียกว่า สมุจเฉทวิริติ

๓. เนกขัมมบารมี คำว่า เนกขัมมะ แปลว่า การออกบวชเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ หมายถึง การหลีกออกจากอารมณ์อันชวนให้เกิดความกำหนัด

ขัดเคือง และกลุ่มหลงมัวเมา เป็นต้น จนถึงการออกบวช มุ่งหมายที่จะขจัดโทษอันจะพึงเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา และทางใจ ของตน

๔. ปัญญาบารมี แปลว่า มีความรอบรู้ หมายถึง การที่บุคคลรู้เหตุแห่งความเสื่อม เรียกว่า อปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญ เรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อมมาดำเนินในทางเจริญ เรียกว่า อุบายโกศล ปัญญา นี้ เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของบุคคล อาจเกิดขึ้นด้วยการประกอบ ด้วยการกระทำที่บังเกิดขึ้นด้วยการฟัง ด้วยการพิจารณา และการลงมือประพฤติปฏิบัติ

๕. วิริยบารมี ได้แก่ ความเพียรพยายามในการดำรงชีวิต ประกอบกิจการงานตามภาระหน้าที่ของตน และความเพียรพยายามเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี มีจิตใจกล้าแข็งพร้อมที่จะผจญต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่หวั่นไหว ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคเหล่านั้น

๖. ขันติบารมี หมายถึง ความอดทนอดกลั้น ความทนทาน แบ่งเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ๑) อดทนต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่วิปริตแปรปรวนไป ๒) อดทนต่อทุกขเวทนา ความเหนื่อยยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย และ ๓) อดทนต่ออารมณ์อันพึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา ซึ่งจะต้องประสบเกี่ยวข้องกับอยู่ในชีวิตประจำวัน

๗. สัจจบารมี คำว่า สัจจะ แปลว่า ความจริง ได้แก่ มีความจริงใจ ต้องการที่จะกระทำการใดที่เป็นความดีแล้ว ต้องทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ ไม่ทอดทิ้งหรือท้อถอย เมื่อยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตนได้กำหนดไว้

๘. อธิฏฐานบารมี หมายถึง ความตั้งใจมั่น หรือมีปณิธานแน่วแน่ในอันที่จะกระทำความดีละความชั่ว บางครั้ง เรียกรวมนกันว่า สัจจาธิฐฐาน เป็นลักษณะของการตั้งใจจริงที่มั่นคงเพื่อให้ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๙. เมตตาบารมี หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย โดยมีความต้องการจะเห็นบุคคลและสัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตอยู่ด้วยความปกติสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เห็นว่า ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมด

๑๐. อุเบกขาบารมี เป็นลักษณะของจิตที่หนักแน่นประกอบด้วย

ปัญญา เข้าใจในเหตุผลทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่เอนเอียงไปในฝ่ายอคติ เช่น มีญาติพี่น้อง ประสบความเดือดร้อนเพราะการกระทำของเขา ก็วางใจเป็นอุเบกขา ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ โดยคิดว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตนเอง เป็นผู้ได้รับผลของกรรม เป็นต้น

บารมี ๑๐ ประการ นี้ บางแห่งเรียกว่า **พุทธการกธรรม** แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ถ้าจะบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์ ต้องให้ครบ ๓ ชั้น โดยในที่นี้จะยกทานบารมีเป็นตัวอย่าง เช่น ๑) บารมี (เป็นบารมีสามัญ) เช่น ให้ทรัพย์เงินทองสมบัติภายนอก เพื่อเกื้อกูลหรือเปลื้องทุกข์ผู้อื่น ๒) อุบารมี เป็นบารมีระดับใกล้หรือระดับกลาง เช่น การเสียสละอวัยวะแห่งร่างกายเพื่อทำประโยชน์หรือเปลื้องทุกข์ผู้อื่น และ ๓) ปรมัตถบารมี เป็นบารมีระดับสูงสุด เช่น การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก หรือเพื่อเปลื้องชีวิตคนอื่น เป็นต้น

บารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้ ผู้ที่จะตรัสรู้หรือพระโพธิสัตว์นั้น เมื่อบำเพ็ญให้สมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก็จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แม้บุคคลในระดับอื่น เช่น พระอริยบุคคลหรือปุถุชนที่มีศีล มีกัลยาณธรรม ต่างก็ได้บำเพ็ญกันมาทั้งแล้ว ทั้งสิ้น มากหรือน้อยสุดแต่กำลังความสามารถของตน บารมี ๑๐ ประการนี้ พระปัจเจกพุทธะและพระอริยสาวกได้บำเพ็ญมาเช่นเดียวกัน แต่ใช้เวลาสั้นกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าบำเพ็ญครบทั้ง ๓๐ บารมี เรียกว่า **สมมติบารมี** แปลว่า บารมี ๓๐ ทศ เป็นคุณสมบัติทำให้ผู้บำเพ็ญถึงฝั่งได้ บรรลุถึงจุดหมายอันสูงสุดคือนิพพานได้ บารมี ๑๐ ย่อลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

- ๑) ทาน ศีล สรุปลงใน **ศีล**
- ๒) วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา สรุปลงใน **สมาธิ**
- ๓) เนกขัมมะ และ ปัญญา สรุปลงใน **ปัญญา**

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

บุญ แปลว่า สิ่งที่ชำระจิตสันดานให้หมดจด ได้แก่ ความดี ความถูกต้อง ความสะอาด บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หลัก

การทำความคิด หรือวิธีการทำความดี เมื่อทำแล้วจะได้รับผล คือ ความสุข กล่าวโดยย่อ มี ๓ ประการ คือ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย แต่หากกล่าวโดยละเอียดมี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. **ทานมัย** คือ การทำบุญด้วยการให้สิ่งของ เป็นการเสียสละสิ่งของแก่ผู้อื่น เพื่อบรรเทาความโลภ และกำจัดมัจฉริยะ คือความตระหนี่ของตนได้ ที่เรียกว่า ทาน ต้องประกอบด้วยเจตนาพร้อมทั้งวัตถุเป็นเหตุให้ ไม่ใช่ให้โดยเสียไม่ได้ หรือซื้อความรำคาญ หรือให้เนื่องจากต้องการทิ้ง

๒. **สีลมัย** คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย งดเว้นความชั่วทางกายกรรมและวจีกรรม แล้วสมาทานกุศลกรรมที่ดี ไม่มีโทษ เป็นการบรรเทา หรือละโทษ คือความโกรธ ความอาฆาตพยาบาท เสียได้ เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรม ได้แก่ สมาธิ และปัญญา

๓. **ภาวนามัย** คือ การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา อบรมจิตใจให้เกิดปัญญา เป็นการบรรเทาหรือละโมหะ (ความหลง) และอริชชา (ความไม่รู้) เช่น ไม่หลงถือมงคล ตีนขาว เป็นต้น เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อปฏิบัติได้ถึงที่แล้วจิตย่อมหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวเรา

๔. **อุปายานมัย** คือ การทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ต่อผู้ใหญ่ ไม่แสดงอาการกระด้างกระเดื่อง แข็งข้อ เพราะการเป็นคนมีสัมมาคารวะ ย่อมเป็นที่รักใคร่ของผู้ใหญ่ เปรียบเหมือนรวงข้าวที่มีเมล็ดสมบูรณ์ มีน้ำหนักดี ย่อมเป็นที่ชอบใจของพ่อค้า

๕. **เวทยาวัจจมัย** คือ การทำบุญด้วยการชวนชวยช่วยเหลือในกิจที่ถูกต้องดีงาม ไม่นิ่งดูตาย เป็นการแสดงออกถึงความเป็นคนมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น

๖. **ปัตติทานมัย** คือ การทำบุญด้วยการให้ส่วนบุญที่ตนได้ทำแล้ว เป็นการแสดงน้ำใจที่มีความเมตตากรุณา

๗. **ปัตตานุโมทนามัย** คือ การทำบุญด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ ซึ่งชมยินดีในการทำความคิดของผู้อื่น หรือบุญที่ผู้อื่นทำแล้ว ไม่ริษยาเมื่อเห็นผู้อื่นกระทำความดี

๘. **อัมมัสสวนมัย** คือ การทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม เรียนรู้ธรรม ทำให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้วแต่ไม่เข้าใจชัดจะเข้าใจชัด บรรเทาความสงสัยได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ เมื่อฟังแล้วจิตใจจะผ่องใส

๙. **อัมมเทสนามัย** คือ การทำบุญด้วยการแสดงธรรม หรือแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ความคิดให้ผู้อื่นมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี

๑๐. **ทิฏฐชุกัมม** คือ การปรับความเห็นให้ตรงให้ถูกต้อง ทำความเห็นของตนให้เป็นสัมมาทิฏฐิ เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลของการกระทำให้ผลจริง เป็นต้น

การทำบุญในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ ประการที่ว่า **ทิฏฐชุกัมม** เป็นข้อสำคัญกว่าข้ออื่น เพราะเมื่อบุคคลมีความเห็นถูกต้องแล้ว ย่อมเป็นเหตุแห่งการทำบุญ ในบุญกิริยาวัตถุข้ออื่น ๆ

บรรณานุกรม

- พระเทพวิสุทธินิญาณ (อุบล นนทโก). (๒๕๕๕). *อธิบายธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๑* (พิมพ์ครั้งที่ ๙). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๘). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓). ฟิลิปปินส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วชิรญาณวโรรส, สเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (๒๕๖๐). *นวโกวาท*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๕๙). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ ๔๗). ฟิลิปปินส์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๙). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๘). ฟิลิปปินส์.

วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี

ภาคอนุพุทธประวัติ

บทที่ ๑

ประวัติสามเณรบัณฑิต

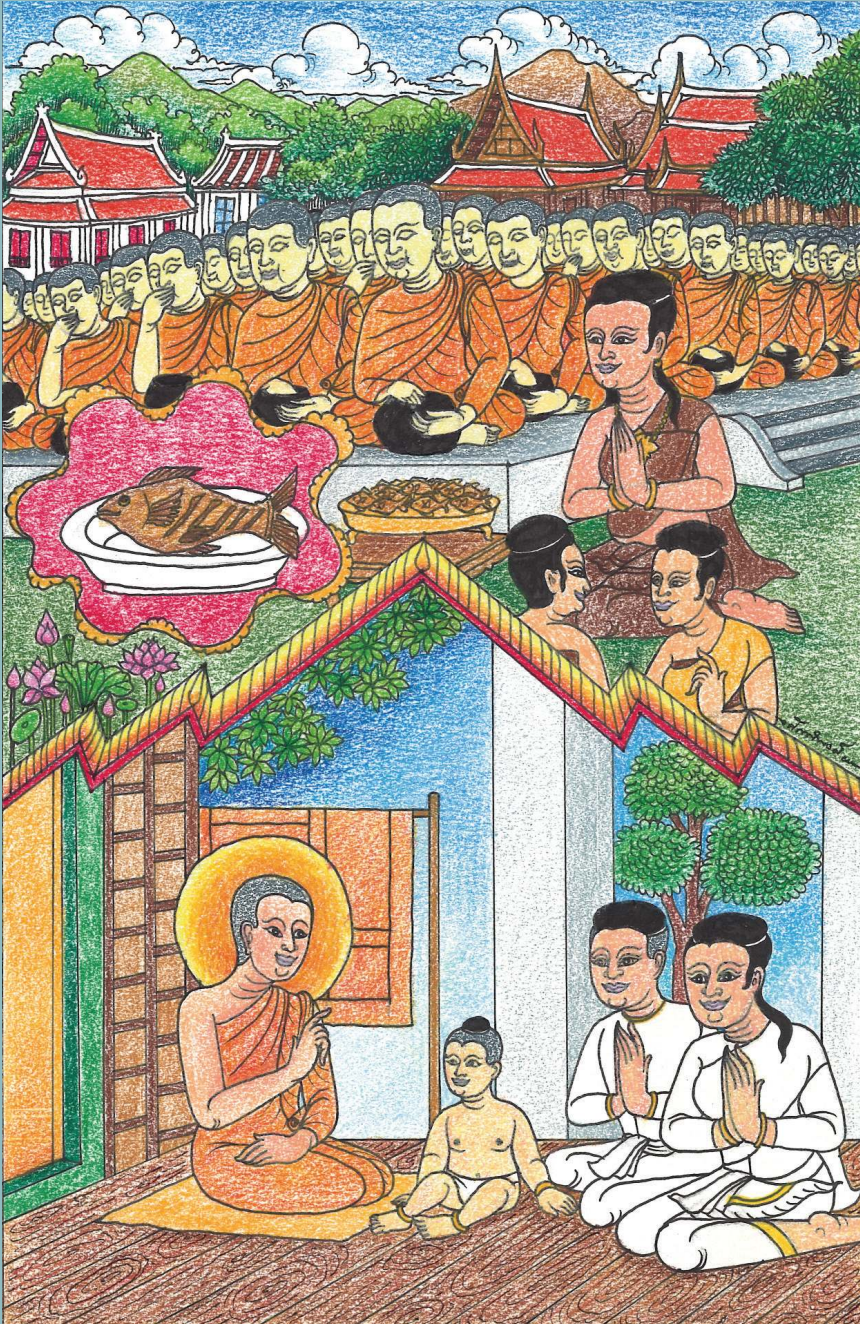
สถานะเดิม

สามเณรบัณฑิต ถือปฏิสนธิในครรภ์ธิดาคนโตในตระกูลที่อุปัฏฐาก พระสารีบุตร ในกรุงสาวัตถี ต่อมามารดาของสามเณรบัณฑิตมีอาการแพ้ท้อง จึงประสพจะถวายนด้วยปลาตะเพียนแต่ภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป อันมีพระสารีบุตรเป็นต้น จึงนุ่งผ้าย้อมน้ำฝาดนั่งทำยสุตของอาสนะ แล้วบริโภคอาหารที่เหลือจากภิกษุเหล่านั้น อาการแพ้ท้องก็หายไป

ต่อมานางก็ให้กำเนิดบุตรชาย และขอให้พระสารีบุตรให้โอวาทแก่บุตรของนาง พระสารีบุตรถามว่า “เด็กนี้ชื่ออะไร” มารดาของเด็กตอบว่า “เมื่อเด็กคนนี้ปฏิสนธิในท้องคนเงอะงะในเรือนนี้ แม้พวกพุดไม่รู้เรื่อง ก็กลับเป็นผู้ฉลาด” บุตรของนางจึงได้ชื่อว่า บัณฑิต

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อบัณฑิตมีอายุได้ ๗ ขวบ บัณฑิตได้ขออนุญาตมารดาเพื่อขอบวชกับพระสารีบุตร มารดาก็อนุญาต จึงได้นิมนต์พระสารีบุตรเพื่อถวายนภัตตาหาร และกล่าวกับพระสารีบุตรว่า *บุตรชายของตนมีความปรารถนาในการบรรพชา*

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนมารดาของสามเณรบัณฑิตแพ่ท้องโดยมีอาการประสงค้จะถวายทาน ด้วยปลาตะเพียนแด่พระสารีบุตร พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทรเทียะง

ในวันนั้นจึงได้พบบัณฑิตนั้นไปยังวิหารของพระสารีบุตร และถวายบุตรแด่พระสารีบุตรเพื่อบรรพชาเป็นสามเณรบัณฑิต

การบรรลุธรรม

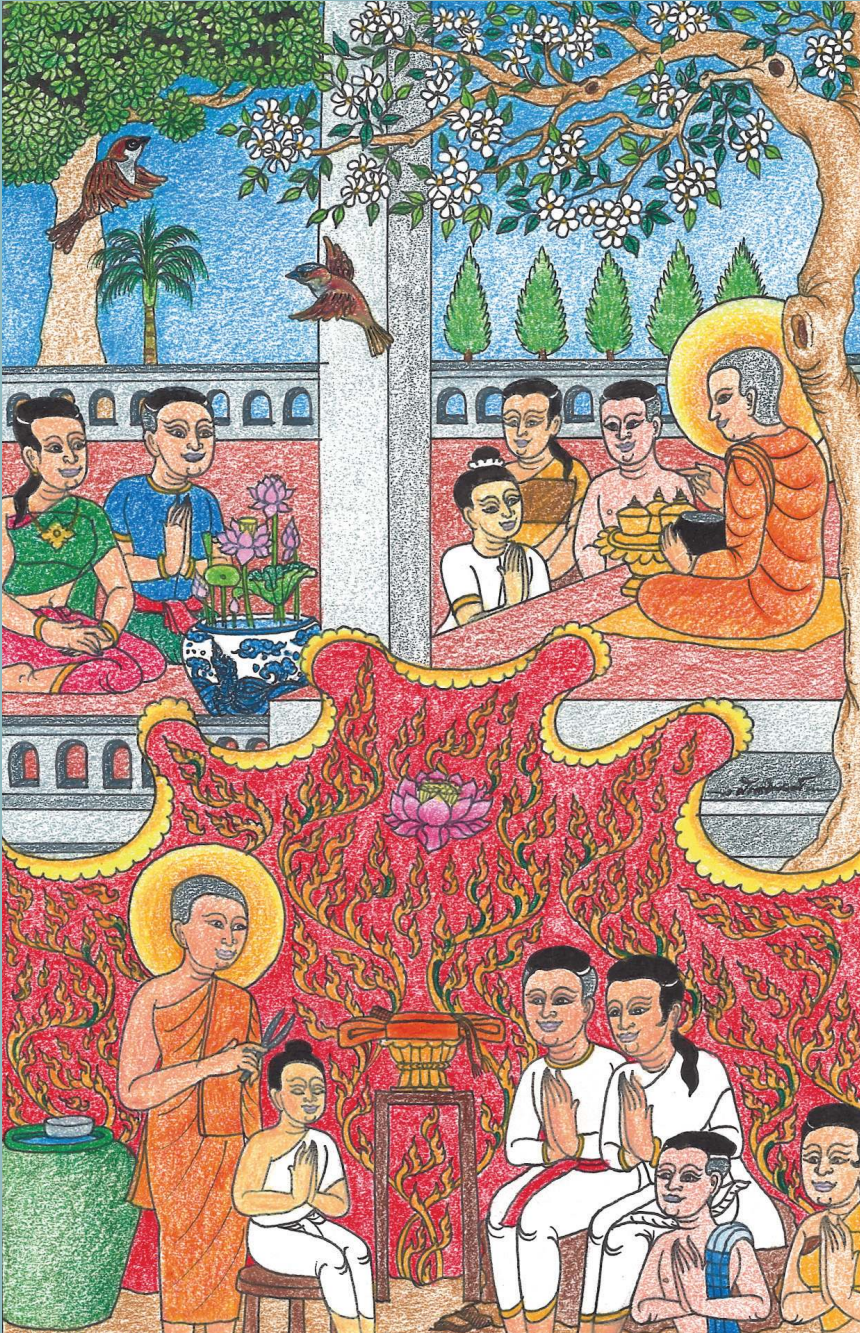
สามเณรบัณฑิตได้ตามบิณฑบาตกับพระสารีบุตร ระหว่างทางเห็นคนชกน้ำจากเหมือง เกิดสงสัยจึงถามว่า “น้ำมีจิตใจหรือไม่” พระสารีบุตรตอบว่า “น้ำไม่มีจิตใจ” สามเณรจึงคิดว่า เมื่อคนสามารถชกน้ำซึ่งไม่มีจิตใจไปสู่ที่ที่ตนเองต้องการได้ เหตุใดจึงไม่สามารถบังคับจิตใจให้อยู่ในอำนาจได้

พระสารีบุตรและสามเณรบัณฑิตเดินต่อไป ได้เห็นคนกำลังถากไม้ทำเกวียนอยู่ สามเณรบัณฑิตจึงถามว่า “ไม้นั้นมีจิตใจหรือไม่” เมื่อพระสารีบุตรตอบว่า “ไม้ไม่มีจิตใจ” สามเณรจึงคิดว่า คนสามารถนำท่อนไม้ที่ไม่มีจิตใจมาทำเป็นล้อได้ แต่ทำไมไม่สามารถบังคับจิตใจได้

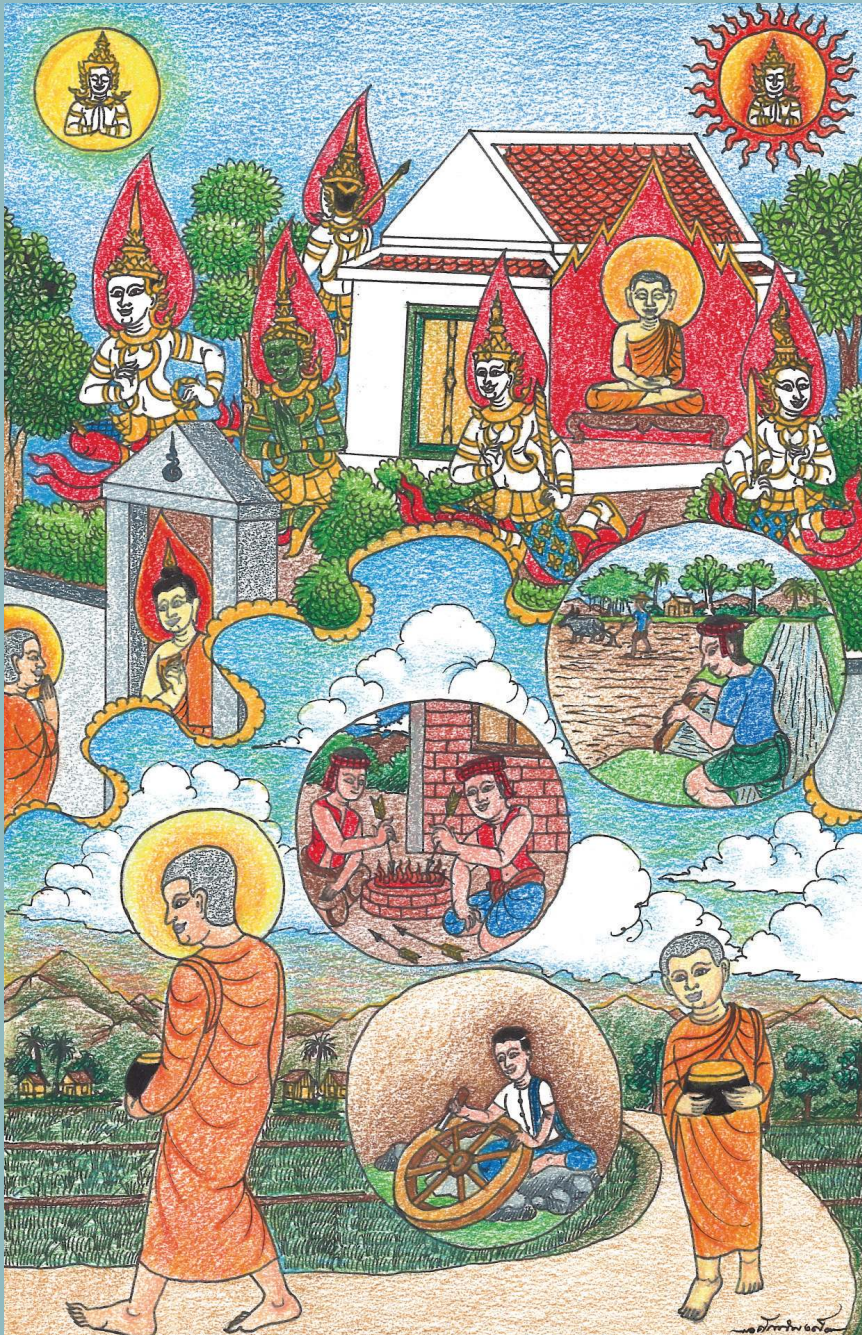
เมื่อเดินต่อไป ได้เห็นคนกำลังใช้ไฟลนลูกศรเพื่อจะตัดให้ตรงจึงถามว่า “ลูกศรนั้นมีจิตใจหรือไม่” เมื่อพระสารีบุตรตอบว่า “ลูกศรไม่มีจิตใจ” สามเณรจึงคิดว่า คนสามารถตัดลูกศรให้ตรงได้ แต่ทำไมไม่สามารถบังคับจิตใจให้อยู่ในอำนาจได้

ทันใดนั้น สามเณรได้เกิดความคิดที่จะปฏิบัติธรรมขึ้น จึงได้ขอพระสารีบุตรนำอาหารมาฝากตนด้วย พระสารีบุตรรับปาก สามเณรก็เริ่มบำเพ็ญสมณธรรม

ครานั้นอาสนะของพระอินทร์แสดงอาการร้อนด้วยพระเดชพระคุณของสามเณรบัณฑิต พระอินทร์ได้ตรองแล้วว่าน่าจะมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น จึงดำริได้ว่า สามเณรบัณฑิตถวายบาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้วกลับด้วยตั้งใจว่าจะบำเพ็ญสมณธรรม พระอินทร์เองก็ควรไปยังวิหารที่สามเณรบัณฑิตบำเพ็ญสมณธรรม แล้วตรัสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ ให้ไปไล่นกที่บินอยู่ในป่าใกล้วิหารให้หนีไป แล้วให้ดูแลสถานที่นั้นไว้โดยรอบ พระอินทร์บัญชาให้จันทเทพบุตรรังพระจันทร์ไว้ ให้สุริยเทพบุตรรังพระอาทิตย์ไว้ พระอินทร์เองได้ไปยืนอารักขาอยู่ที่ค็ล้องกฤษณาประตู่ แม้เสียงแห่งใบไม้แก่ก็ไม่มี จิตของสามเณรมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว เพราะไม่มีสิ่งใดรบกวน สามเณรบัณฑิต

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนบันทิตสามเณรบรรพชา
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักติพงษ์ จันทร์เที่ยง

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสามเณรบัณฑิตบรรลุนิพพาน
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทร์เที่ยง

พิจารณาอรรถภาพแล้วบรรลุผล ๓ อย่าง (โสดาปัตติผล สกทาคามีผล และอนาคามีผล) ในระหว่างภัต (ช่วงเวลาในการฉันอาหาร) นั่นเอง

พระสารีบุตรมีความปรารถนาดีต่อสามเณรบัณฑิตจึงออกไปบิณฑบาตเพื่อที่จะได้นำอาหารบิณฑบาตไปให้แก่สามเณรบัณฑิตได้ฉัน เพราะสามเณรบัณฑิตตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม และจะไม่ออกไปไหนจนกว่าจะสำเร็จ

พระสารีบุตรได้ไปบิณฑบาตบ้านหลังหนึ่ง ครอบครัวนั้นได้ถวายข้าวยาคุและอาหารหลายประการ รวมถึงอาหารที่ทำจากปลาตะเพียนด้วย พระสารีบุตรจึงมีความตั้งใจที่จะนำอาหารที่ทำจากปลาตะเพียนไปให้แก่สามเณรบัณฑิต เมื่อพระสารีบุตรฉันภัตตาหารเสร็จจึงรีบเดินทางกลับเพราะเกรงว่าสามเณรจะหิว

พระพุทเจ้า ในวันนั้นได้เสวยภัตตาหารแต่เช้า ทรงใคร่ครวญว่าสามเณรบัณฑิตให้บาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้วกลับไปด้วยตั้งใจว่าจะบำเพ็ญสมณธรรมจะสำเร็จหรือไม่ ทรงทราบด้วยพระญาณว่าสามเณรบรรลุผลสามอย่างแล้ว จึงทรงพิจารณาว่าสามเณรบัณฑิตจะบรรลุอรหัตตผลหรือไม่ ทรงทราบด้วยพระญาณว่าสามเณรบัณฑิตจะได้บรรลุ แล้วทรงใคร่ครวญว่าจะบรรลุอรหัตตผลก่อนภัตตาหารหรือไม่ ได้ทรงทราบว่าบรรลุ

ลำดับนั้น พระพุทองค์ได้มีพระปริวิตกว่าพระสารีบุตรนำภัตตาหารมาให้แก่สามเณรบัณฑิต จะเป็นการรบกวนสามเณรได้ พระพุทองค์จึงจะเสด็จไปทรงเฝ้าที่ซุ้มประตู เพื่อจะตรัสถามปัญหา ๔ ข้อแก่พระสารีบุตร ในขณะที่พระสารีบุตรตอบคำถามของพระพุทเจ้านั้น สามเณรจะบรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว พระพุทองค์จึงเสด็จไปจากพระวิหาร ประทับยืนอยู่ที่ซุ้มประตู ตรัสถามปัญหา ๔ ข้อกับพระสารีบุตรที่มาถึงยังวิหารแล้ว

เมื่อพระสารีบุตรแก้ปัญหาทั้ง ๔ ข้อแล้ว พอดีกับเวลาที่สามเณรบัณฑิตบรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ฝ่ายพระพุทองค์ตรัสกับพระสารีบุตรว่า “ไปเกิดสารีบุตร จงให้ภัตตาหารแก่สามเณรของเธอ” พระสารีบุตรไปเคาะประตูแล้ว สามเณรออกมารับบาตรจากมือพระสารีบุตรวางไว้ จึงเอาพาดก้านตาลพัดพระสารีบุตร

พระสารีบุตรบอกให้สามเณรฉันภัตตาหารที่นำมา เมื่อสามเณร

บัณฑิตฉันทภัตตาคารเสร็จแล้ว ในขณะที่ล้างบาตรเก็บไว้ จันทเทพบุตรปล่อยมณฑลพระจันทร์ สุริยเทพบุตรปล่อยมณฑลพระอาทิตย์ ทำวมหาราชทั้ง ๔ เลิกอารักขาทั้ง ๔ ทิศ ทำวสัฏกเทวราชเลิกอารักขาที่ที่คล้องกุญแจประตูพระอาทิตย์ เคลื่อนคล้อยไปแล้วจากที่ท่ามกลาง

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันว่าเงาป่วยเกินประมาณแล้ว พระอาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปจากที่ท่ามกลาง สามณเณรฉันเสร็จเดี๋ยวนี้เอง นี่เรื่องอะไรกันหนอ

พระพุทธเจ้าทรงทราบความเป็นไปนั้นแล้วเสด็จมา ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่ากำลังสนทนาเรื่องใด

พวกภิกษุกราบทูลพระพุทธเจ้าว่าได้สนทนากันเรื่องที่พระอาทิตย์เพิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาผู้มีบุญบำเพ็ญสมณธรรม จันทเทพบุตรอุดมณฑลพระจันทร์รั้งไว้ สุริยเทพบุตรอุดมณฑลพระอาทิตย์รั้งไว้ ทำวมหาราชทั้ง ๔ เลิกอารักขาทั้ง ๔ ทิศ ในป่าไถลัทธิวิหาร ทำวสัฏกเทวราชเสด็จมายึดอารักขาที่ที่คล้องกุญแจประตู”

บทที่ ๒

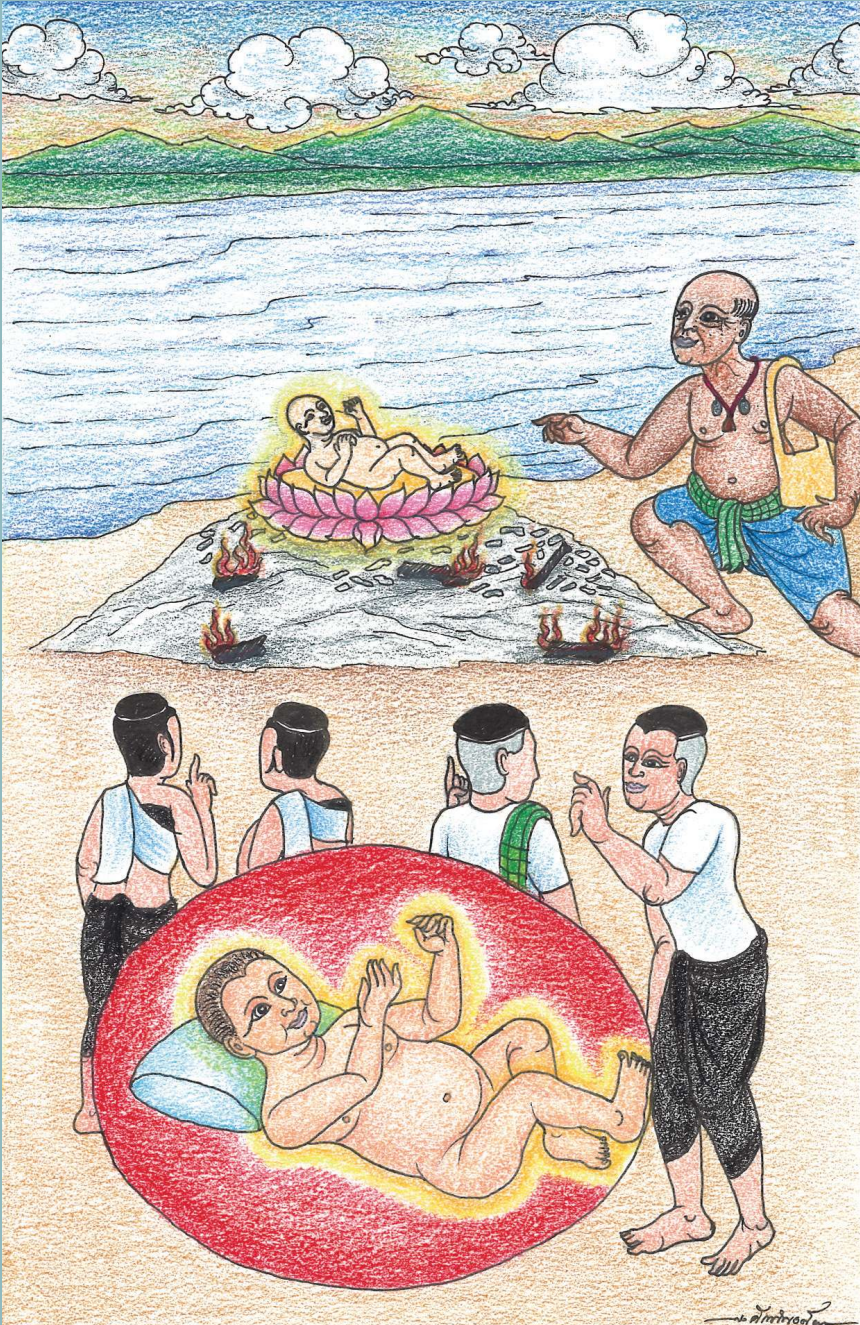
ประวัติสามเณรสังกิจ

สถานะเดิม

สามเณรสังกิจเป็นบุตรของเศรษฐีชาวกรุงสววัตติคนหนึ่ง ในขณะที่มารดาตั้งครรภ์แก่ มารดาได้เสียชีวิตลง ญาติพี่น้องจึงนำศพไปเผา ในขณะที่ไฟกำลังไหม้ร่างกายของนางอยู่นั้น ปรากฏว่าไฟไหม้ส่วนท้อง พวกสัปเหร่อได้ใช้หลาวเหล็กแทงส่วนท้องที่ไฟไหม้นั้น เสร็จแล้วก็กลบด้วยถ่านเพลิง ปลายหลาวเหล็กได้ไปกระทบที่หางตาของทารกนั้นพอดี พอสัปเหร่อกลบถ่านเพลิง เข้ากับส่วนที่ยังไม่ไหม้แล้ว ก็พากันกลับบ้านด้วยหวังว่าพรงนี้ค่อยมาดับไฟเก็บอัฐิ ไฟได้ไหม้ร่างกายของมารดาจนหมดสิ้น เว้นไว้เฉพาะทารกน้อยเท่านั้นที่รอดชีวิตอยู่อย่างปาฏิหาริย์เหมือนกับนอนอยู่ในกลีบบัว ไฟไม่ได้ทำอันตรายใด ๆ เลย ที่เป็นเช่นนั้น เพราะผู้ที่เกิดในภพสุดท้าย ถ้ายังไม่บรรลुพระอรหันต์แล้ว อะไรก็ไม่สามารถทำให้เสียชีวิตได้

เช้าวันรุ่งขึ้น พวกสัปเหร่อมาดับไฟเห็นทารกเพศชายนอนอยู่โดยปราศจากอันตรายก็อัศจรรย์ใจ อุ้มกลับบ้านไปให้พวกหมอทำนายชีวิตดู หมอทำนายไว้ ๒ ลักษณะ ได้แก่ ถ้าเด็กอยู่ครองเรือน พวกเครือญาติ ๗ ชั่วโมง จะไม่ยากจน และถ้าออกบวชจะมีพระ ๕๐๐ รูป เป็นบริวารแวดล้อม พวกญาติจึงตั้งชื่อให้ว่า **สังกิจ** เพราะหางตาเป็นแผลเนื่องจากถูกหลาวเหล็ก

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสังกัจจородชีวิตอย่างปาฏิหาริย์
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทร์เที่ยง

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนาและการบรรลุนิพพาน

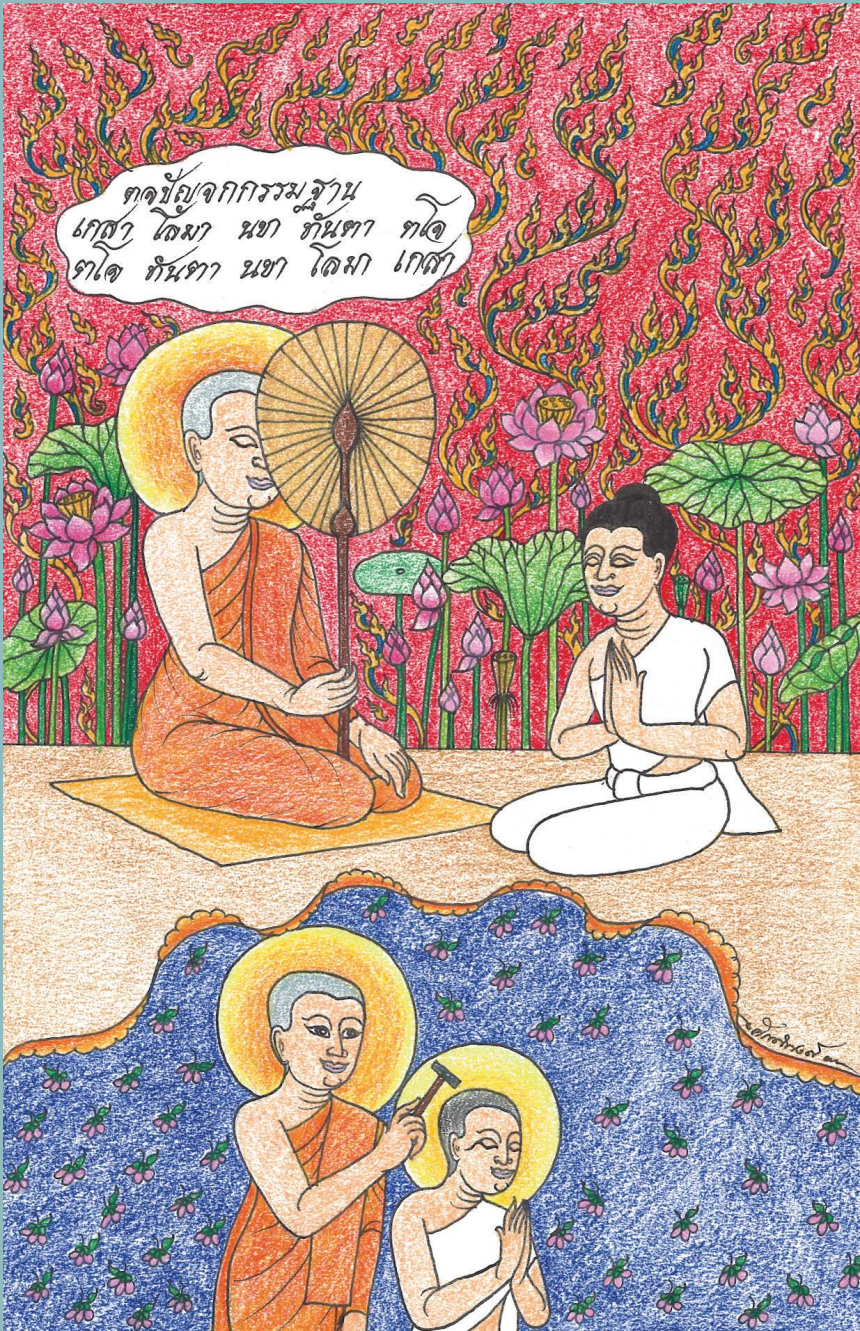
ขณะที่สังกัจจายน์อายุได้ ๗ ขวบ เมื่อได้ทราบประวัติของตนเองจากปากของเด็กเพื่อนบ้าน ก็ปรารถนาจะออกบวช พวกญาติจึงพาไปขอบวชในสำนักพระสารีบุตร ในวันบวชพระสารีบุตรได้แสดงตัจฉญาณกรรมฐานแล้วให้บวช สามเณรได้บรรลุนิพพานพร้อมด้วยปฏิบัติสมาธิในขณะที่ปลงผมเสร็จขึ้นเอง

งานประกาศพระศาสนา

สมัยนั้น มีกุลบุตรชาวกรุงสาวัตถีประมาณ ๓๐ คน ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงขอบวช เมื่อบวชได้ ๕ พรรษา และเรียนวิปัสสนากรรมฐานจากพระพุทธองค์แล้ว มีความประสงค์จะพากันไปปฏิบัติธรรม ณ ป่าแห่งหนึ่ง จึงพากันมาทูลลาพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เห็นภัยอย่างหนึ่งจะเกิดแก่ภิกษุเหล่านี้ เพราะเกรงว่าจะไม่บรรลุนิพพาน มีสามเณรสังกัจจายน์ที่จะช่วยเหลือพระเหล่านี้ได้ พระองค์จึงรับสั่งให้ภิกษุเหล่านั้นไปอำลาพระสารีบุตรก่อนแล้วค่อยไป

พวกภิกษุได้ไปลาพระสารีบุตร พระสารีบุตรทราบความแล้วจึงเฝ้าปากมอบหมายให้สามเณรสังกัจจายน์ไปด้วย พวกภิกษุปฏิเสธเกรงว่าจะเป็นภาระไม่มีเวลาปฏิบัติธรรม พระสารีบุตรจึงบอกให้ทราบว่าสามเณรรูปนี้จะไม่เป็นภาระ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้ดีจึงให้พระภิกษุเหล่านี้มาลาพระสารีบุตร เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกภิกษุจึงจำเป็นต้องพาสามเณรไปด้วย รวมกันเป็น ๓๑ รูป เมื่ออำลาพระสารีบุตรแล้วก็ออกเดินทางไปเดินทางถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พวกชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธา จึงนิมนต์ให้อยู่จำพรรษาพร้อมรับปากจะพากันอุปถัมภ์บำรุงตลอดพรรษา พวกภิกษุเหล่านั้นจึงรับนิมนต์

ในวันเข้าพรรษา พวกภิกษุได้ตั้งกติกากันว่า ในเวลาเช้าจะบิณฑบาต และเวลาเย็นจะบำรุงพระเถระ ส่วนเวลาที่เหลือให้ปฏิบัติธรรม ห้ามอยู่ด้วยกัน ๒ รูป ต้องบรรลุนิพพานให้ได้ภายในพรรษานี้ ถ้ารูปใดไม่สบายฟังดีระงับบอก จะได้ปรุ้งยาถวาย เมื่อตกลงกันอย่างนี้แล้ว ก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรม

จิตรกรรณเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสังกัจจวรรพชาสามเณร
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทรเทียง

ต่อมาวันหนึ่ง มีชายยากไร้คนหนึ่ง หนีภัยแล้งมาจากต่างเมืองหวังจะไปขอพึ่งพาลูกสาวอีกเมืองหนึ่ง เดินผ่านมาถึงหมู่บ้านนั้นด้วยอาการอดโรย ขณะนั้นพวกพระภิกษุได้กลับมาจากบิณฑบาตกำลังจะฉันเช้า พอดีพบเข้าจึงสอบถาม เมื่อทราบเรื่องแล้วก็เกิดความสงสารเขาที่ไม่ได้กินข้าวมาหลายวัน จึงบอกให้ไปหาใบไม้มาจะแบ่งอาหารให้ ธรรมเนียมของพระสงฆ์อย่างหนึ่งก็คือ ภิกษุเมื่อจะให้อาหารแก่ผู้มาในเวลาฉัน ไม่ให้อาหารที่เป็นยอด ฟึ่งให้มาก บ้างน้อยบ้าง เท่ากับส่วนที่จะฉันเอง

ชายคนนั้นคิดว่า เราทำงานแทบตายก็ไม่ได้กินอาหารดีเช่นนี้ จะไปอยู่ ที่อื่นทำไม อยู่อาศัยกับพระพวกนี้สบายดีกว่า จึงขออาศัยอยู่ทำวัตรปฏิบัติ อุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วย พวกพระภิกษุก็อนุญาติ เขาขยันทำงานช่วยเหลือพระภิกษุเหล่านั้นเป็นอย่างดี

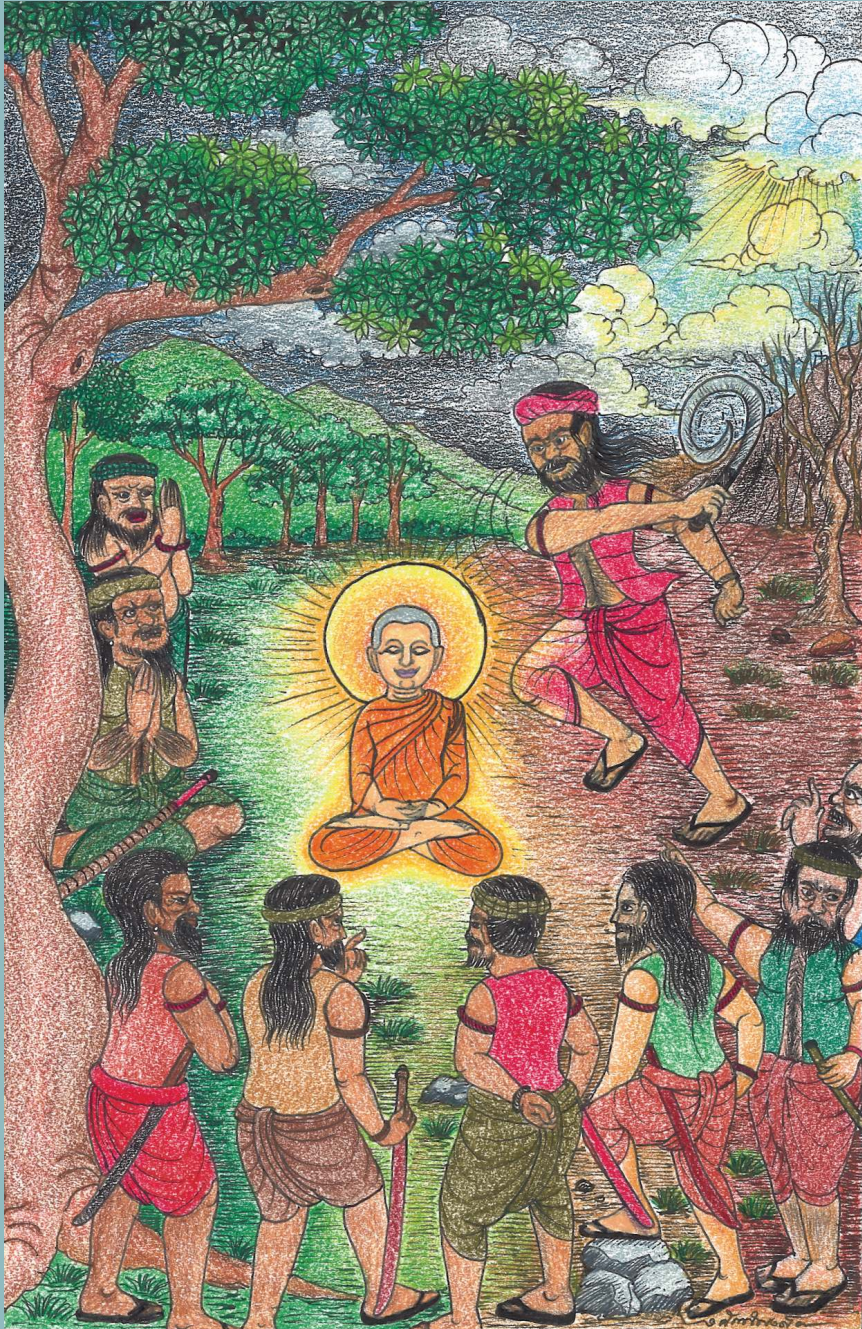
เวลาผ่านไป ๒ เดือน ชายยากไร้อยู่สุขสบายดีตลอดมา ต่อมาคิดถึงลูกสาว จึงแอบหนีออกจากที่พักสงฆ์ไปโดยไม่บอกกล่าวอำลาแก่ผู้ใด เพราะเกรงว่าพระสงฆ์จะไม่อนุญาติ

หนทางที่ชายยากไร้ไปจะต้องผ่านดงใหญ่แห่งหนึ่ง ในดงนั้นมีโจร ๕๐๐ คน ซึ่งได้บนบานเทวดาว่าจะถวายเป็นพิธีกรรมในวันที่ ๗ พอดี เมื่อชายยากไร้นั้นเดินผ่านเข้าไปกลางดงก็ถูกพวกโจรจับตัวมัดไว้เตรียมที่จะทำพิธีกรรมแก่เทวดา

เขาตกใจกลัวตาย ได้ร้องขอชีวิตไว้และเสนอว่าเขาเป็นคนยากไร้ เทวดาอาจจะไม่พอใจ พวกภิกษุเป็นผู้มีศีลสกุลสูง เทวดาท่านคงจะพอใจ ไปจับพวกภิกษุมาทำพิธีกรรมจะดีกว่า พวกโจรเห็นดีด้วยจึงให้เขาพาไปที่พักสงฆ์

เขาได้พาพวกโจรไปที่สำนักสงฆ์แล้วตีระฆัง พวกภิกษุเมื่อได้ยินเสียงระฆังเข้าใจว่ามีภิกษุไม่สบายก็มารวมกันที่ศาลา หัวหน้าโจรจึงประกาศให้ทราบว่าการต้องการภิกษุ ๑ รูป เพื่อไปทำพิธีกรรม

พระทั้ง ๓๐ รูป ต่างอาสาไปตายทั้งสิ้น เมื่อตกลงกันไม่ได้ สามเณรสังกิจจึงขออาสาไปเอง แต่พวกภิกษุไม่ยอม เพราะสามเณรเป็นลูกศิษย์ของพระสารีบุตรฝากมา เกรงว่าพระสารีบุตรจะติเตียนได้ สามเณรจึงบอกให้ทราบว่าจะขอพระพุทธรูปเจ้าและพระอุปัชฌาย์ให้ตนมาไว้เพื่อมาแก้ปัญหานี้เอง จึง

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสามเนรสงค์จรวดชีวิตจากโจรป่า
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พงศ์ จันทร์เที่ยง

ยกมือไหว้พวกภิกษุ เดินตามพวกโจรไป

พวกภิกษุซึ่งยังเป็นปุถุชนต่างก็ร้องให้สงสารสามเณรพร้อมกับกำชับหัวหน้าโจรว่าในช่วงที่พวกท่านเตรียมสิ่งของ ขอให้สามเณรไปไว้ที่อื่นก่อน เพราะสามเณรจะกลัว

หัวหน้าโจรได้นำสามเณรไปที่ตงนั้นแล้วทำตามพวกภิกษุสั่งไว้ เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จแล้ว หัวหน้าโจรได้ถือดาบเดินเข้าไปหาสามเณรหวังจะตัดคอ สามเณรได้นั่งเข้าถานหนึ่งอยู่ พอไปถึงหัวหน้าโจรก็ฟันลงเต็มแรงปรากฏว่าดาบงอ หัวหน้าโจรเข้าใจว่าฟันไม่ดี จึงยกดาบขึ้นฟันใหม่ ปรากฏว่าดาบพับม้วนจนถึงด้าม

หน้าโจรเห็นปาฏิหาริย์เช่นนี้เกิดอัศจรรย์ใจยิ่งนัก คิดว่าดาบนี้ฟันหินยังขาด แต่บัดนี้ ไดงอพับดั่งใบตาล ดาบนี้ไม่มีจิตใจยังรู้คุณของสามเณร เรามีจิตใจยังไม่สำนึกเสียอีกจึงได้ทิ้งดาบลงดินแล้วคุกเข่าลงกราบสามเณรพร้อมถามว่า “เณรน้อย คนเป็นพินเห็นพวกผมแล้วต้องตัวสั้นวิ่งหนีไป แต่สำหรับท่านแล้วแม้เพียงความสะดุ้งแห่งจิตก็ได้มีเลย หน้าตาก็ผุดผ่องแจ่มใส ทำไมท่านจึงไม่ร้องขอชีวิตเล่า”

สามเณรออกจากถานแล้วแสดงธรรมแก่หัวหน้าโจรว่า “ธรรมดา อดภาพของพระอรหันต์ เป็นเหมือนของหนักวางอยู่บนศิระษะ พระอรหันต์เมื่ออดภาพนี้แตกไปย่อมยินดี พระอรหันต์จึงไม่กลัวตาย ทุกข์ทางใจย่อมไม่มีแก่พระอรหันต์ ผู้ไม่มีความท่วงใย ผู้ก้าวล่วงทุกอย่างได้แล้ว” หัวหน้าโจรพร้อมลูกน้องทั้งหมดพอได้ฟังคำสามเณรแล้วได้ไหว้สามเณรแล้วขอบวช

สามเณรได้ตัดผมและชายผ้าด้วยดาบของโจรเหล่านั้นแล้วให้บวชเป็นสามเณรถือศีล ๑๐ เสร็จแล้วได้พาสามเณรเหล่านั้นกลับไปยังที่พักสงฆ์ ให้พวกภิกษุทราบความปลอดภัยของตนแล้ว ได้อำลาพวกภิกษุพาสามเณรเหล่านั้นไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเทศนาว่า “ผู้มีศีลแม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่าการทำโจรกรรม ไม่มีศีล มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี” ในเวลาจบพระธรรมเทศนา สามเณรเหล่านั้นได้บรรลุอรหัตตผลทั้งหมด

บทที่ ๓

ประวัติสามเณรสุข

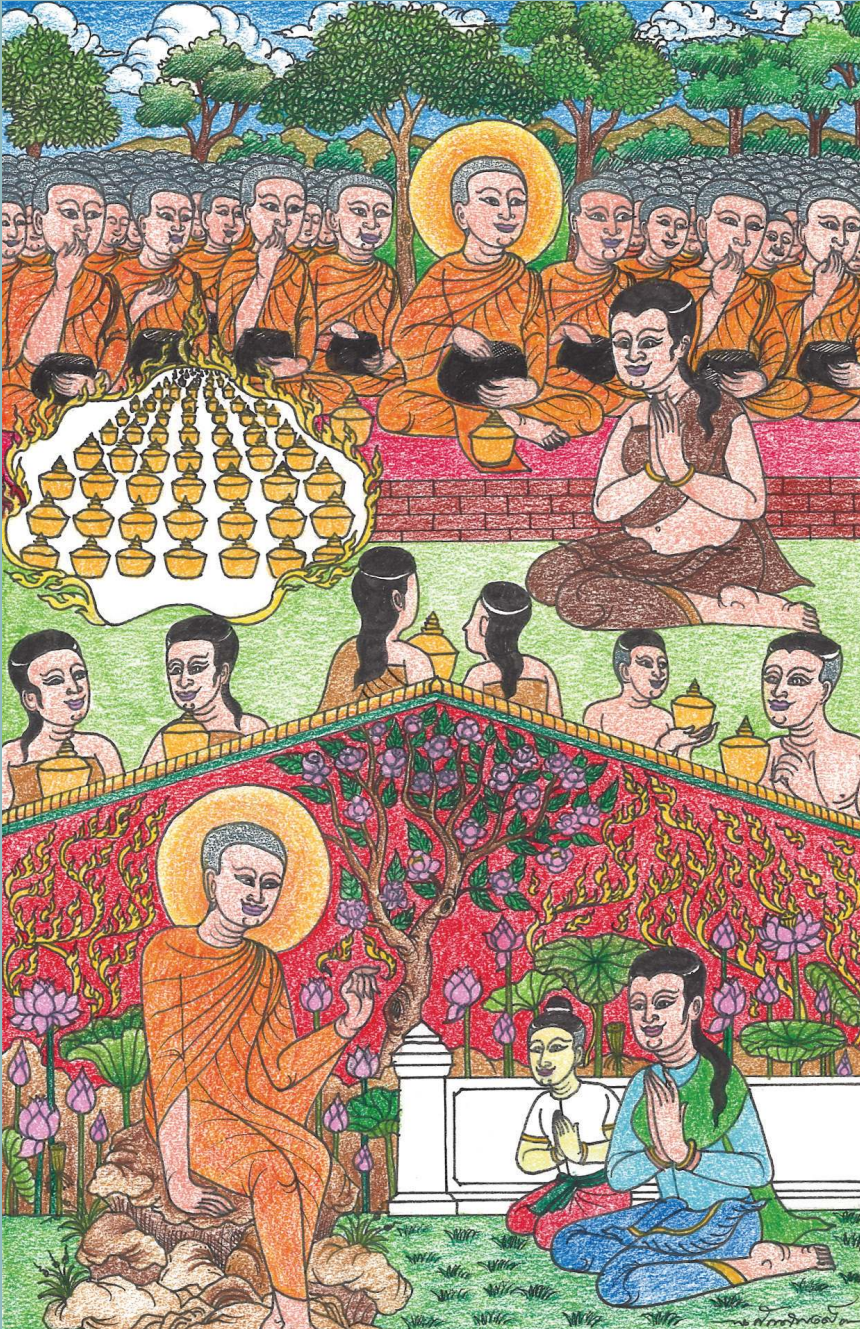

สถานะเดิม

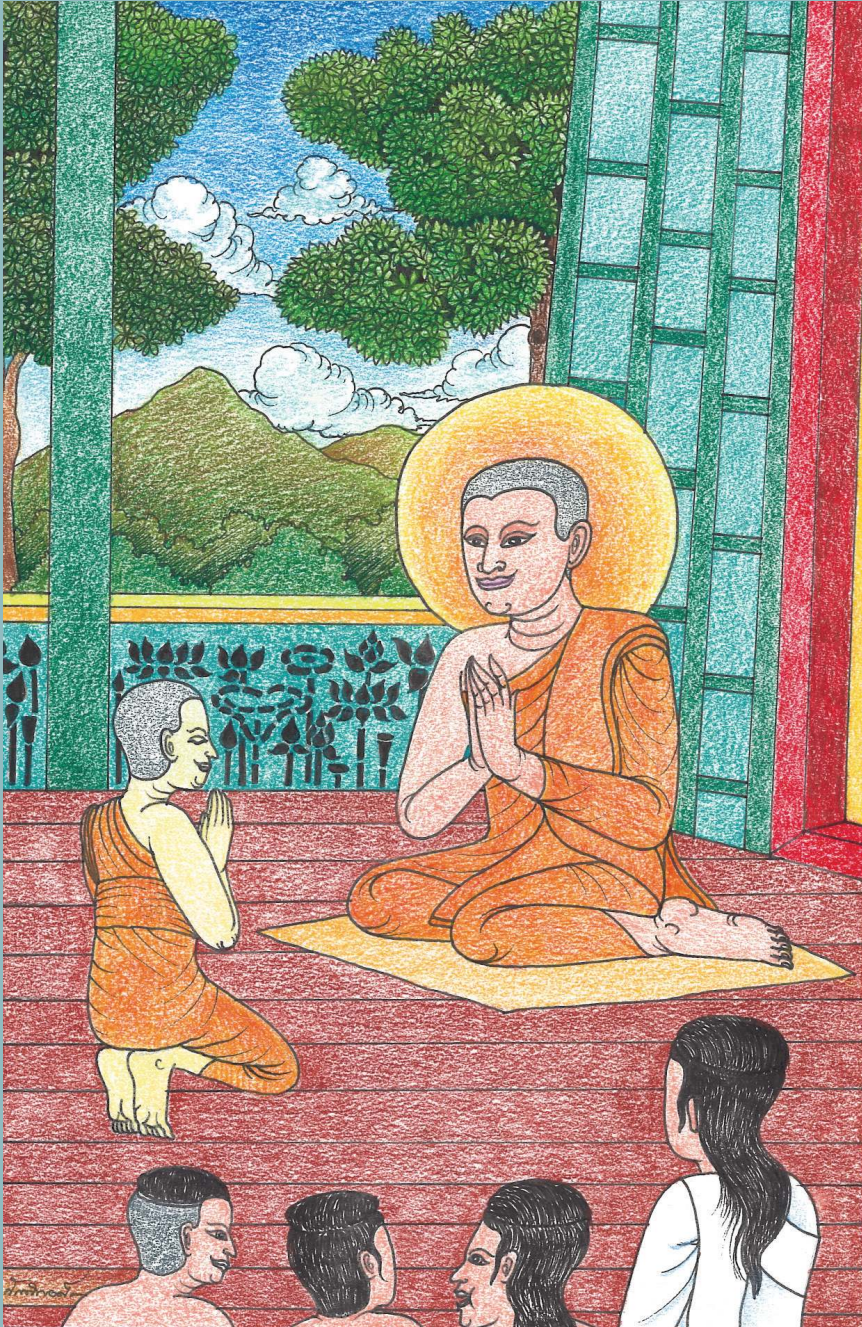
สามเณรสุขเกิดในตระกูลที่อุปัฏฐากของพระสารีบุตรในกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น มารดาของทารกนั้นได้เกิดแพ้ท้องด้วยอาการประสงค์จะถวายโภชนะ มีรส ๑๐๐ ชนิด แต่พระสารีบุตรพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป นางจึงนุ่งผ้าย้อม ฝาดแล้ว ถือขันทองนั่งอยู่ ณ ทำยาสนะ ฟังกินอาหารที่เหลือของภิกษุทั้งหลายนั้น อาการแพ้ท้องก็หายไป

แม้ในกาลมงคลอื่น ๆ ถวายทานอย่างนั้นเหมือนกัน เมื่อคลอดบุตรแล้ว ในวันตั้งชื่อ จึงขอให้พระสารีบุตรให้อิโรวาทแก่บุตรของตน

พระสารีบุตรถามว่า “เด็กนั้นชื่ออะไร” มารดาของเด็กเรียนว่า “ท่านผู้เจริญ จำเดิมแต่ลูกชายของนางถือปฏิสนธิ ขึ้นชื่อว่าทุกข์ ไม่เคยมีแก่ใครในเรือนนี้” เพราะฉะนั้น จึงตั้งชื่อเด็กคนนี้ว่า **สุข**

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนมารดาของสามเณรสุมแพ่ทองด้วยอาการ
ประสงค์จะถวายโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิด แต่พระสารีบุตรพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พงศ์ จันทร์เที่ยง

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสุขบรรพชาสามเณร
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทร์เที่ยง

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อสุขอายุ ๗ ขวบ ก็มีความปรารถนาที่จะออกบวชในสำนักของพระสารีบุตร มารดาก็มีความยินดี จึงนิมนต์พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้

การบรรลุลหกรรม

ในวันที่ ๘ เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน และทำกิจที่ควรทำในวิหารแล้ว พระสารีบุตรจึงให้สามเณรถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน

ขณะเดินไปนั้น พระสารีบุตรและสามเณรก็ได้ไปพบชวานากำลังไข่น้ำเข้านา ไปพบช่างศรกำลังตัดลูกศร และไปพบช่างกำลังถากไม้เพื่อทำล้อเกวียน เมื่อเห็นบุคคลทำสิ่งเหล่านี้ สามเณรสุขได้เรียนถามพระสารีบุตรว่า “สิ่งของที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย คนสามารถทำให้เป็นไปตามปรารถนาได้ใช่หรือไม่” เมื่อพระสารีบุตรตอบว่า “ใช่” สามเณรสุขก็เกิดความคิดว่า หากเป็นเช่นนั้นจริง ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่คนเราจะไม่สามารถฝึกจิตจนได้สมาธิและปัญญา จึงลาพระสารีบุตรเดินทางกลับวัด

ครั้งนั้น พระสารีบุตรให้ลูกกุญแจแก่สามเณร แล้วบิณฑบาตต่อ ส่วนสามเณรนั้นไปวิหารเข้าไปในห้องของพระสารีบุตร พอปิดประตูแล้ว นั่งพิจารณากายของตน

ด้วยเดชแห่งคุณของสามเณรนั้น อาสนะของพระอินทร์แสดงอาการร้อน พระอินทร์พิจารณาว่าจะมีเหตุอันใด จึงเห็นสามเณรแล้วดำริว่าสามเณรสุขถวายจีวรแต่อุปัชฌาย์แล้ว กลับมาวิหารด้วยคิดว่าจะบำเพ็ญสมณธรรม ควรที่เราจะไปในที่นั้น จึงรับสั่งให้เรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ ไปโล่นกที่มีเสียงเป็นโศกไกล่ป้าแห่งวิหารให้หนีไป มีบัญชาให้พระจันทร์และพระอาทิตย์ จงยึดวิมานของตนหยุดก่อน พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็กระทำตามนั้น ส่วนพระอินทร์ทรงรักษาอยู่ที่ที่คล้องกุญแจประตู สามเณรเจริญวิปัสสนาด้วยจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง บรรลุมรรคและผล ๓ ประการแล้ว

เมื่อพระสารีบุตรไปบิณฑบาตแล้วจึงได้นำอาหารบิณฑบาตมาให้แก่สามเณรสุขเพราะเกรงว่าจะหิว

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสามเนตรสุขบรรลุดธรรม
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทร์เที่ยง

คราวนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จออกประทับนั่งในพระคันธกุฎีแต่เช้าตรู่ ทรงรำพึงถึงสามเณรสุขว่าจะบำเพ็ญสมณธรรมกิจสำเร็จแล้วหรือไม่ พระองค์ทรงเห็นสามเณรสุขบรรลุมรรคผลทั้ง ๓ แล้ว จึงทรงพิจารณาแม้อยิ่งขึ้นไปว่า สุขสามเณรจะบรรลุพระอรหัตตผลในวันนี้หรือไม่ ส่วนพระสารีบุตรรับบิณฑบาตแล้ว ก็รีบกลับด้วยคิดว่าสามเณรของเราคงหิว ถ้าสามเณรยังไม่บรรลุอรหัตตผล พระสารีบุตรนำอาหารมาก่อน จะเป็นการรบกวนสามเณรสุข พระพุทธเจ้าจึงประทับยืนอยู่ที่ซุ้มประตู

ครั้นทรงดำริแล้ว จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎี ประทับยืนยึดอารักราชอยู่ที่ซุ้มประตู เมื่อพระสารีบุตรนำอาหารมา พระพุทธองค์ตรัสถามปัญหา ๔ ข้อกับพระสารีบุตรนั้น ครั้นพระสารีบุตรตอบปัญหาทั้ง ๔ ข้อเสร็จ สามเณรก็บรรลุอรหัตตผล

บทที่ ๔

ประวัติสามเณรนวนาสีตีสสะ

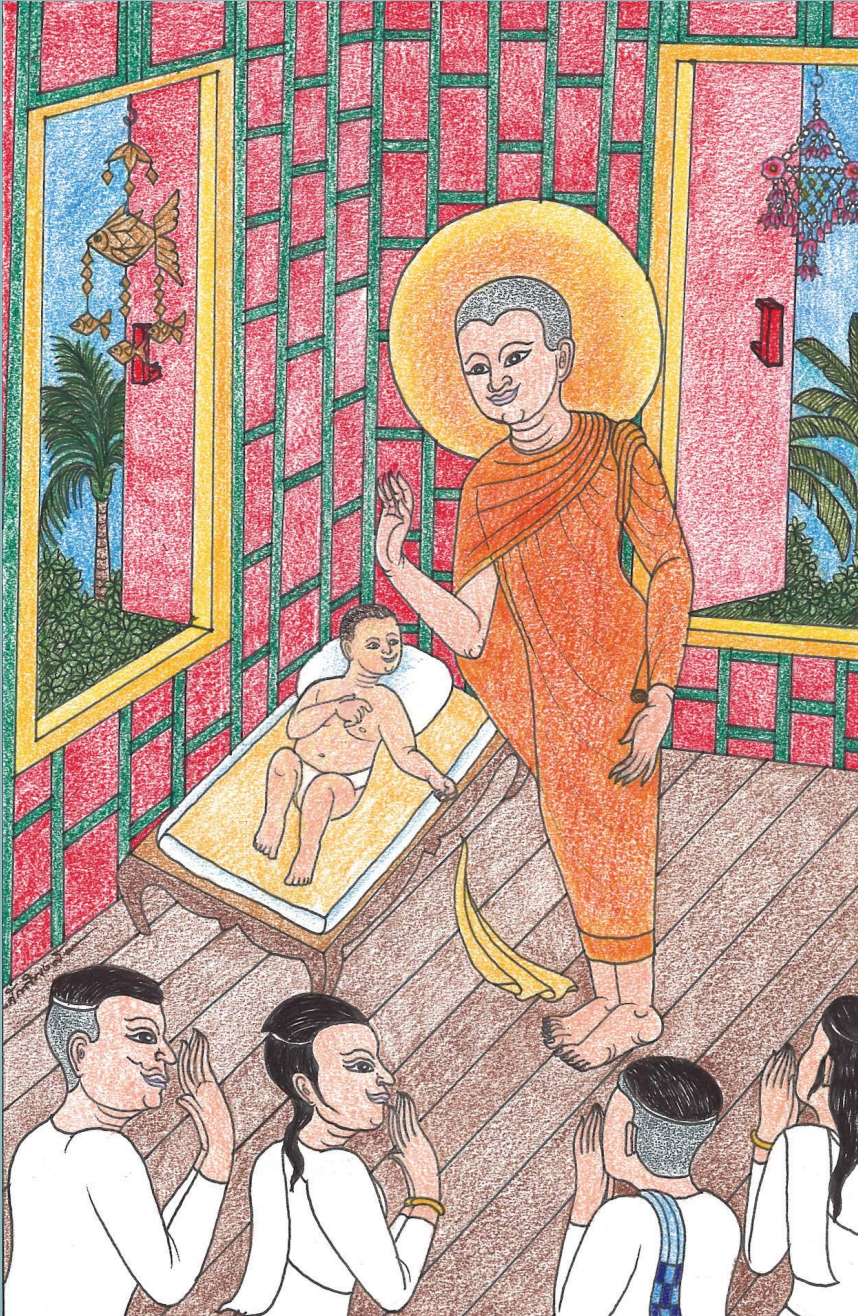

สถานะเดิม

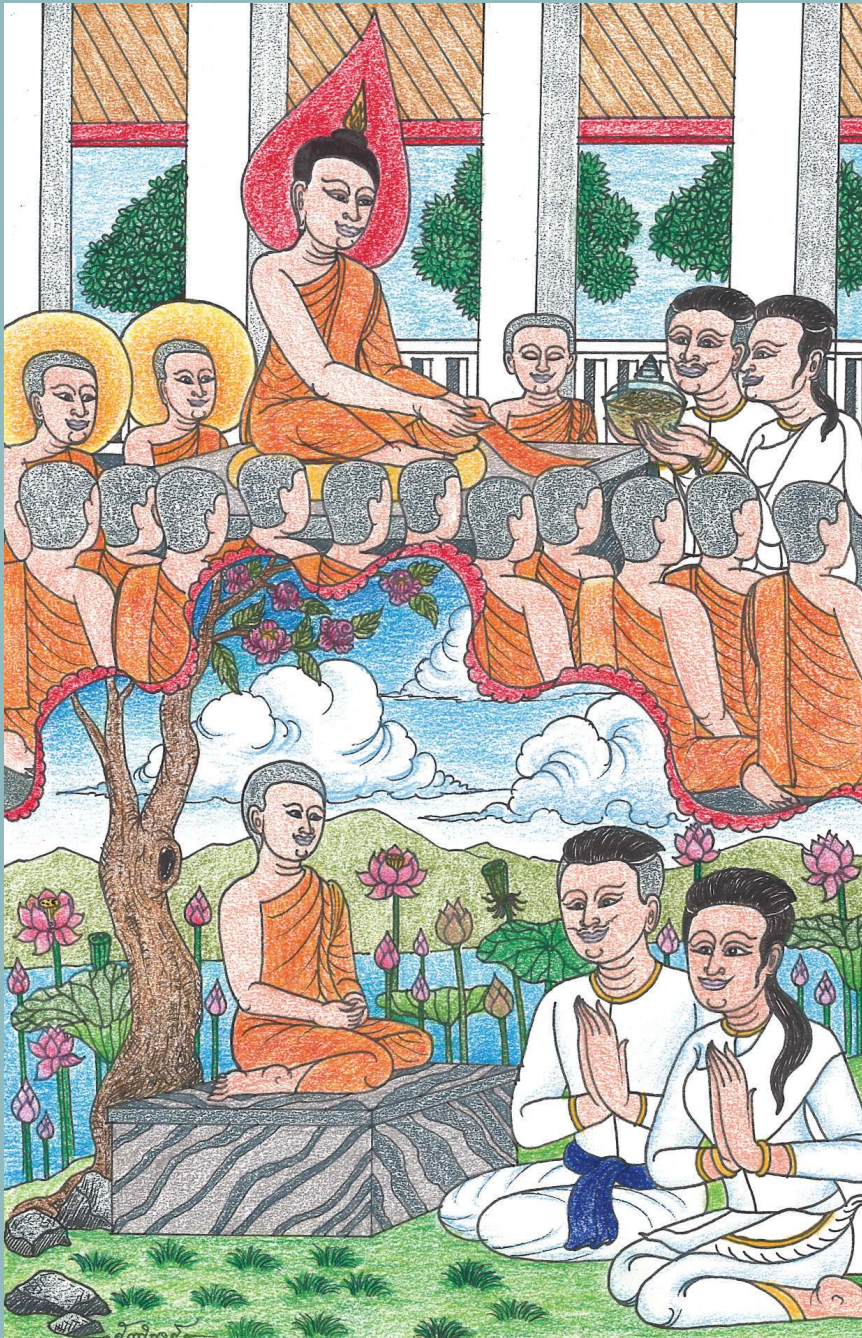
สามเณรนวนาสีตีสสะเกิดในตระกูลที่อุปัฏฐากของพระสารีบุตร ในกรุงสาวัตถี ตอนแม่ตั้งครรภ์เกิดอาการแพ้ท้องอยากกินอาหารที่เหลือจากพระภิกษุสงฆ์ฉันแล้ว นางจึงนิมนต์พระสารีบุตรและพระภิกษุจำนวนมากไปฉันภัตตาหารที่บ้าน นางเองได้นุ่งผ้าข้อมน้ำผาด นั่งท่ายาสนะ เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว ก็กินอาหารที่เหลือจากพระสงฆ์นั้น

ในวันที่ทารกกำเนิด พวกญาติให้ทารกนั้นอาบน้ำแต่เช้าตรู่ ให้นอนเบื่องบนผ้ากัมพลมีค่าแสนหนึ่ง ทารกนั้นนอนอยู่บนผ้ากัมพล แลดูพระสารีบุตรแล้วคิดว่าพระเถระนี้เป็นบูรพาจารย์ ควรที่จะบริจาคผ้าทานแต่ท่านนี้ ทารกจึงเอานิ้วก้อยเกี่ยวผ้ากัมพลไว้ ในเวลาไหว้พระสารีบุตร ทารกนั้นชักนิ้วมือออกจากผ้ากัมพล ให้ผ้ากัมพลตกลง ที่ใกล้เท้าของพระสารีบุตรเป็นการถวายผ้ากัมพลนั้นแต่ท่าน

ญาติของทารกตั้งชื่อทารกนั้นว่า ตีสสะ อันเป็นชื่อเดิมของพระสารีบุตร

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนติสสะถวายผ้ากัมพลแด่พระสารีบุตร
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พงษ์ จันทร์เที่ยง

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนตีสระบรรพชาสามเณร
และบิดามารดาสามเณรวาสิตีสระถวายข้าวมธุปายาสแด่ภิกษุสงฆ์ เป็นเวลา ๗ วัน
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงค์ จันทร์เที่ยง

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อติสสะอายุ ๗ ขวบ ได้มีจิตเลื่อมใสในการบรรพชา ขอออกบวชในสำนักของพระสารีบุตร

พระสารีบุตรได้แสดงตัจปัญจกกรรมฐานแล้วบวชให้ บิดามารดาได้สักการะบุตรผู้บวชแล้ว และได้ถวายข้าวมธุปายาสอันแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เป็นเวลา ๗ วัน

การบรรลุธรรม

เมื่อสามเณรติสสะอยู่ในวัดเชตวัน พวกเด็กที่เป็นญาติมาสู่สำนักพุดจาปราศรัยเนื่อง ๆ สามเณรคิดว่าไม่อาจจะบำเพ็ญสมณธรรมได้โดยสะดวก ควรที่จะไปเรียนกรรมฐานจากพระพุทธเจ้าแล้ว พึงเข้าไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า

สามเณรติสสะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลขอให้พระองค์ตรัสสอนกรรมฐาน สามเณรได้อาศัยที่พระวิหารนั้นถึงกำหนด ๓ เดือน สามเณรก็ได้บรรลุอรหัตตผล

ครั้นเวลาบวราณาออกพรรษาแล้ว พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายสักการะแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะไปยังสำนักสามเณรติสสะ” พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต พระสารีบุตรจึงพาภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป พร้อมพระมหาสาวกทั้งปวง เช่น พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุธะ พระอุบาลี พระปุนณะ เป็นต้น ออกไปพร้อมกับภิกษุประมาณรูปละ ๕๐๐ รูป บริวารของพระมหาสาวกทั้งหมด รวมภิกษุประมาณ ๔๐,๐๐๐ รูป

พระพุทธเจ้าเสด็จไปด้วยเช่นกัน เมื่อถึงป่าที่สามเณรพำนักอยู่ จึงเสด็จขึ้นบนยอดภูเขาแล้วตรัสถามสามเณรว่า “เห็นอะไรบ้าง” ได้รับคำตอบว่า “เห็นมหาสมุทร” ตรัสถามต่อว่า “คิดอย่างไร” ได้รับคำตอบว่า “น้ำตาของคนเราที่ร้องไห้ในเมื่อถึงทุกข์ยิ่งมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔” จึงตรัสว่า “ถูกต้องแล้วติสสะ” พระพุทธองค์ตรัสถามถึงที่พักอาศัยของสามเณร เมื่อทราบว่ายอยู่ที่เงื้อมเขา จึงตรัสถามสามเณรว่า “เมื่ออยู่ที่เงื้อมเขาคิดอย่างไร”

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระบรมศาสดาเสด็จไปทรงเยี่ยมสามเณรติสสะ
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทร์เที่ยง

สามเณรกราบทูลว่า “สถานที่ที่สัตว์ไม่เคยตายไม่มีในโลก” พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ถูกต้องแล้วตีสสะ ชื่อว่าสถานที่แห่งสัตว์เหล่านี้ผู้ที่ไม่นอนตายบนแผ่นดินไม่มี”

ครั้นแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จหลีกไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ส่วนสามเณรตีสสะ ได้พำนักอยู่ในป่านั้นต่อไป และด้วยเหตุที่ชอบพำนักอยู่ในป่านี้เอง ผู้คนจึงขนานนามท่านว่า “วนวาสีตีสสะ” อันแปลว่า ตีสสะผู้อยู่ป่าเป็นปกติ

บทที่ ๕

ประวัติสามเณรสุมน

สถานะเดิม

พระอนุรุธะทรงเป็นหนึ่งใน ๘๐ พระอัครสาวกผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย พระอนุรุธะทรงพิจารณาเห็นว่าเพราะเหตุใดจึงได้มาเป็นพระอรหันต์นี้ ก็ทรงทราบได้ว่า เพราะได้ทรงตั้งพระปณิธานไว้กับพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระนามว่าปทุมุตระ และทรงทราบต่อไปอีกว่าในชาตินั้นได้อาศัยสุมนเศรษฐี ในกรุงพาราณสี เลี้ยงชีพ เป็นผู้มีนามว่า อन्नการะ เป็นคนเฉลียวใจได้ถวายบิณฑบาตแก่พระอุปริฎฐ ปัจเจกพุทธะ

ครั้งนั้น ท่านได้มีพระปริวิตกว่าสุมนเศรษฐีผู้เป็นสหาย บัดนี้ไปเกิดที่ใด ด้วยอำนาจแห่งทิพยจักขุท่านได้ทรงเล็งเห็นเศรษฐีนั้นว่าไปเกิดในหมู่บ้าน มุณฑนิคม อยู่ที่เชิงเขาใกล้ดงไฟไหม้ อุบาสกชื่อมหามุณฑะ ในมุณฑนิคมนั้น มีบุตร ๒ คน ได้แก่ มหาสุมน และจุพสุมน ในบุตรสองคนนั้น สุมนเศรษฐี เกิดเป็นจุพสุมน ครั้นทรงทราบดังนั้นก็ทรงดำริว่าเมื่อเราไปในที่นั้น อุปการะ จะมีหรือไม่มีหนอ ทรงใคร่ครวญอยู่ได้เห็นเหตุนี้ว่า เมื่อเราไปในที่นั้น จุพสุมนนั้นมีอายุ ๗ ขวบเท่านั้น จะขอออกบวชและจะบรรลุลอรหัตตผล ในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนาและการบรรลุธรรม

เมื่อใกล้เข้าสู่ฤดูฝน พระอนุรุทธะจึงเสด็จไปที่บ้านมหาอนุตฺตอุบาสก ซึ่งคุ้นเคยกันในอดีตชาติ มหาอนุตฺตอุบาสกปรนนิบัติพระอนุรุทธะตลอด ๓ เดือน ถึงวันมหาปวารณา พระอนุรุทธะจึงทรงแจ้งพระประสงค์ว่าต้องการให้จุฬสมณบรรพชาซึ่งก็สมพระประสงค์

งานประกาศพระศาสนา

พระอนุรุทธะประทับอยู่กับสามเณรจุฬสมณนั้นประมาณถึงเดือนแล้ว จะเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงเหาะไปทางอากาศ แล้วเสด็จลงที่กระท่อมกลางป่า ในหิมวันตประเทศ

ดึกคืนนั้น พระอนุรุทธะทรงอาพาธลงพระนาภี (ปวดท้อง) ด้วยกำลังลมเสียดพระนาภี สามเณรจึงถามถึงวิธีการทำยารักษา

พระอนุรุทธะตรัสให้นำเนยใสผสมกับน้ำจากสระอโนดาตจึงจะหาย แล้วตรัสให้สามเณรสูมน้ำที่ขูดน้ำนี้ไปใส่มา โดยที่สระอโนดาตมีพญานาค ซึ่งเป็นสหายกับพระอนุรุทธะอาศัยอยู่ โดยให้บอกพญานาคว่าพระอนุรุทธะให้มาตัด

สามเณรรับพระบัญชาแล้วเหาะไป พอตีวันนั้นเป็นวันจัดงานเลี้ยงของพญานาค และพญานาคก็กำลังดูนางรำฟ้อนรำอย่างสบายอารมณ์ พอเห็นสามเณรเหาะข้ามหัวตัวเองไปที่โกรธ เพราะปกติพวกพญานาคนั้นขี้โกรธอยู่แล้ว จึงอยากทดลองฤทธิ์ของสามเณร จึงแผ่ขยายพังพานเจ็ดหัวของตัวเองปิดสระอโนดาตกว้าง ๑๕๐ โยชน์ (๑ โยชน์ เท่ากับ ๑๖ กิโลเมตร) จนหมด

สามเณรสูมนเนรมิตร่างให้ใหญ่กว่าพรหมที่มาประชุมกันทั้งหมดแล้วเอาเท้าเหยียบหัวพญานาคจากขนาด ๑๕๐ โยชน์ พญานาคถูกกดจนเหลือเท่าฝ่าเท้าพิง จมลงไปใต้น้ำ เกลียวน้ำพุ่งขึ้นสูงจนเท่าลำตาล ๗ ต้น สามเณรสูมน้ำขวดรองรับน้ำที่ตกลงมา เหล่าพรหมทั้งหลายต่างสาธุการจนตั้งก้องไปทั่วบริเวณ พญานาคเห็นพรหมก็รู้ว่าเรื่องของตนแพร่กระจายแน่ ๆ จึงโกรธสามเณรสูมนยิ่งกว่าเดิมและเหาะตามสามเณรไป แต่เหาะตามอย่างไรก็เหาะไม่ทัน สามเณรสูมนเหาะมาถึงและถวายน้ำแก่พระอนุรุทธะ พระอนุรุทธะจึงทรงนำน้ำนั้นผสมเนยใส พระอาการอาพาธก็หาย

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนสามเนรสมณแสดงอิทธิฤทธิ์ปราบพญานาค
เพื่อเอาน้ำจากสระอนาคตาตมาทำยาถวายพระอนูรุทธะ
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทรเทียง

นอกจากนี้ มีพระสงฆ์บางรูปทำกิริยาอันไม่เหมาะสมกับสามเณรสมณ พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรกิริยาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว มีพระประสงค์ที่จะให้ พระสงฆ์เหล่านั้นเห็นถึงคุณวิเศษของสามเณรสมณ ทรงทำปฏิสันถารกับท่าน แล้ว ตรัสเรียกพระอานนท์มา พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะล้างพระบาท ทั้งสองด้วยน้ำในสระอโนดาต จงให้สามเณรไปนำมาให้ พระอานนท์ตรัสให้ สามเณรประมาณ ๕๐๐ รูป ในวิหารประชุมกันแล้ว บรรดาสามเณรเหล่านั้น สามเณรสมณได้เป็นผู้มีอาวุโสน้อยกว่าสามเณรทั้งหมด พระอานนท์ทรง ประรากับสามเณรผู้แก่กว่าสามเณรทั้งหมดว่า “สามเณร พระพุทธองค์มีพระ ประสงค์จะทรงล้างพระบาททั้งสองด้วยน้ำในสระอโนดาต เธอจงถือหม้อน้ำ ไปนำน้ำมาเถิด” สามเณรนั้นกล่าวว่าไม่สามารถทำได้ พระอานนท์จึงตรัส ถามสามเณรทั้งหลายที่เหลือก็ไม่มีใครอาสา

พระอานนท์จึงตรัสกับสามเณรสมณะว่า “พระพุทธองค์มีพระประสงค์ จะล้างพระบาททั้งสองด้วยน้ำในสระอโนดาต” สามเณรสมณะเอามือจับหม้อ ใหญ่ใบหนึ่งซึ่งจุน้ำได้ตั้ง ๖๐ หม้อ แล้วหิ้วไปเทาะไปนำน้ำจากสระอโนดาต มาให้

พระพุทธเจ้ามีพระดำริว่าสามเณรสมณะมีคุณวิเศษมากจึงประทาน บรรพชาให้แม้มีอายุเพียง ๗ ขวบซึ่งสามเณรผู้มีอายุ ๗ ปี ๒ รูปเท่านั้น ได้ บรรพชา ได้แก่ สามเณรสมณะ และสามเณรโสภาคะ

พระบรมศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในศาสนาของเรา บุคคลแม้เป็นเด็ก ปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมได้สมบัติเห็นปานนี้เหมือนกัน”

บทที่ ๖

ประวัติอนาถบิณฑิกเศรษฐี

ภูมิหลัง

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเกิดในตระกูลมหาเศรษฐี แห่งกรุงสรวดี บิดาชื่อว่า สุมนะ มีทรัพย์สมบัติมากมายมหาศาล เมื่อเกิดมาแล้วบรรดาหมู่ญาติได้ตั้งชื่อให้ว่า **สุทัตตะ** เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่คนยากจนอนาถา

เมื่อบิดามารดาของท่านล่วงลับไปแล้ว จึงได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีแทน ให้ตั้งโรงงานที่หน้าบ้านแจกอาหารแก่คนยากจนทุกวัน จนกระทั่งประชาชนทั่วไปเรียกท่านตามลักษณะนิสัยว่า **อนาถบิณฑิกะ** ซึ่งหมายถึงผู้ **มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา** และได้เรียกกันต่อมา จนบางคนก็ลืมชื่อเดิมของท่านไป ท่านอนาถบิณฑิกะ ได้ค้าขายระหว่างกรุงสรวดีกับกรุงราชคฤห์เป็นประจำ จนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับเศรษฐีกรุงราชคฤห์นามว่า **ราชคหะ** และต่อมาเศรษฐีทั้งสองก็มีความเกี่ยวข้องกันมากขึ้น โดยต่างฝ่ายก็ได้น้องสาวของกันและกันมาเป็นภรรยา ดังนั้น เมื่ออนาถบิณฑิกะนำสินค้าย่างกรุงราชคฤห์ จึงได้มาพักอาศัยที่บ้านของราชคฤห์เศรษฐีผู้ซึ่งมีฐานะเป็นทั้งน้องเขยและพี่ภรรยาอยู่เป็นประจำ

มูลเหตุที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา

อนาถบิณฑิกเศรษฐีดำรงชีวิตอยู่ในกรุงสาวัตถี โดยมีได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการเกิดขึ้นแห่งพระพุทธศาสนาเลย จนวันหนึ่งท่านได้นำสินค้ำมาขายในกรุงราชคฤห์ และได้เข้าพักในบ้านของราชคหเศรษฐีตามปกติ แต่ในวันนั้น เป็นวันที่ราชคหเศรษฐีได้อารานาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากมาฉันภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น

ราชคหเศรษฐีมัวยุ่งอยู่กับการสั่งงานแก่ข้าทาสบริวาร จึงไม่มีเวลา มาปฏิสังขณารต้อนรับอนาถบิณฑิกเศรษฐีเหมือนเช่นเคย เพียงแต่ได้ทักทายปราศรัยเล็กน้อยเท่านั้นแล้วก็สั่งงานต่อไป แม้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็เกิดความสงสัยขึ้น

เมื่อสั่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ราชคหเศรษฐีจึงได้มีเวลามาต้อนรับพูดคุยกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี และท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ได้ไต่ถามข้อข้องใจสงสัยนั้น ซึ่งได้รับคำตอบว่าที่มัวยุ่งอยู่กับการสั่งงานนั้นก็เพราะได้อารานาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น

พออนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังคำว่า**พระพุทธเจ้า**ท่านนั่นเอง ก็รู้สึกแปลกประหลาดใจ จึงย้อนถามถึงสามครั้งเพื่อให้แน่ใจ เพราะคำว่าพระพุทธเจ้านี้เป็นการยากยิ่งนักที่จะได้ยินในโลกนี้ เมื่อราชคหเศรษฐีกล่าวยืนยันว่า **“ขณะนี้ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เกิดขึ้นแล้วในโลก”** จึงเกิดปิติและศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ประารถนาจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในทันที แต่ราชคหเศรษฐียับยั้งไว้ว่ามีใช้เวลาแห่งการเข้าเฝ้า จึงรอรุ่งเช้าก็รีบไปเข้าเฝ้าก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จไปยังบ้านราชคหเศรษฐี ได้ฟังอนุบุพพิกขาและอริยสัจ ๔ จากพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบัน จึงประกาศตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ช่วยอังคาสถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ ครั้นเสร็จภัตกิจแล้ว ก็ได้กราบทูลอารานาพระพุทธเจ้าเพื่อเสด็จไปทรงประกาศพระศาสนาในกรุงสาวัตถี พร้อมทั้งกราบทูลว่าจะสร้างวัดถวายในกรุงสาวัตถีนั้น พระพุทธเจ้าทรงรับอารานาตามคำกราบทูล

การสนองงานพระศาสนา

อนาถบิณฑิกเศรษฐีรู้สึกปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง รีบเดินทางกลับสู่กรุงสาวัตถีโดยด่วน ในระหว่างทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถี ระยะทาง ๕๔ โยชน์ ได้บริจาคทรัพย์จำนวนมาก ให้สร้างพระวิหารที่ประทับเป็นที่พักทุก ๆ ระยะหนึ่งโยชน์ เมื่อถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจากเจ้าชายเขตราชกุมาร โดยได้ตกลงราคาด้วยการนำทองคำปูลาดให้เต็มพื้นที่ตามที่ต้องการ ปรากฏว่าเศรษฐีใช้เงินถึง ๒๗ โกฏิ เป็นค่าที่ดินและอีก ๒๗ โกฏิ เป็นค่าก่อสร้างพระคันธกุฎีที่ประทับของพระพุทธเจ้า และเสนาสนะสงฆ์ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๔ โกฏิ แต่ยังคงขาดพื้นที่สร้างซุ้มประตูพระอาราม ขณะนั้น เจ้าชายเขตราชกุมารได้มีพระประสงค์ขอเป็นผู้จัดสร้างถวาย โดยขอให้จารึกพระนามของพระองค์ที่ซุ้มประตูพระอาราม ดังนั้น พระอารามนี้จึงได้ชื่อว่า วัดเชตวัน

เมื่อการก่อสร้างพระอารามเสร็จแล้ว ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าประทับจัดพิธีฉลองพระอารามอย่างมโหฬารนานถึง ๔ เดือน ได้จัดถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ เมื่อพิธีฉลองพระอารามเสร็จสิ้นลงแล้วได้กราบอาราธนาพระภิกษุจำนวนประมาณ ๒,๐๐๐ รูป ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตนทุกวันตลอดกาล

สมัยหนึ่ง ท่านได้สิ้นเนื้อประดาตัว เพราะต้องเสียทรัพย์ไปครั้งใหญ่ถึง ๒ ครั้ง คือ พวกวพ่อค้าผู้เป็นสหายได้ขอยืมเงินไป ๑๘ โกฏิ แล้วไม่ใช่คืนทรัพย์ อีกส่วนหนึ่งซึ่งฝังไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ จำนวน ๑๘ โกฏิ ได้ถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง ทรัพย์ก็ถูกน้ำพัดไปในมหาสมุทร แม้ท่านจะตกอับอย่างนี้ก็ตาม ท่านก็ยังคงให้ทานอยู่เสมอวันละ ๕๐๐ รูป เพียงแต่ภัตตาหารที่จัดถวายพระภิกษุสงฆ์ลดลงทั้งคุณภาพและปริมาณ จนที่สุดข้าวที่หุงถวายพระก็จำเป็นต้องใช้ข้าวปลายเกี่ยวกันกับข้าวก็เหลือเพียงน้ำผักเสี้ยนดอง ตนเองก็พลอยอดอยากลำบากไปด้วย ถึงกระนั้น เศรษฐีก็ยังไม่ลดละการทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ ได้แต่กราบเรียนให้พระภิกษุสงฆ์ทราบบว่าตนเองไม่สามารถจะจัดถวายอาหารอันประณีตมีรสเลิศเหมือนเมื่อก่อนได้ เพราะขาดปัจจัยที่

จะจัดหาพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นปุถุชนก็พากันไปรับอาหารบิณฑบาตที่ตระกูลอื่น ที่ถวายอาหารมีรสเลิศกว่า

ในคราวที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีตักอับลงนั้น พระพุทธรองค์ได้เสด็จไปยัง กรุงสรวัดตีอีกครั้งหนึ่ง ประทับ ณ วัดเซตวัน เมื่อท่านเศรษฐีเข้าเฝ้าก็ตรัสถามว่า “ในตระกูลของท่านยังมีการให้ทานอยู่หรือคะ” ท่านทูลตอบว่า “ยังให้ทานอยู่ พระเจ้าข้า แต่ท่านนั้นเป็นของเศร้าหมอง เป็นปลายข้าว มีน้ำผักดองเป็นที่สอง”

พระพุทธรองค์ตรัสว่า “วัตถุที่ให้นั้น จะเศร้าหมอง หรือประณีตก็ตาม แต่ถ้าผู้ให้ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลไม่ดี แต่ถ้าผู้ให้ทานให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความนอบน้อม ให้ด้วยมือของตนเอง ไม่ทิ้งให้เทให้ ให้เพราะเชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลดี”

ขณะนั้น เทวดาตนหนึ่งผู้เป็นมิถิลาภิกษุ ซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูบ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไม่เลื่อมใสพุทธศาสนา เบื่อระอาที่พระภิกษุสงฆ์เดินลอดซุ้มประตูเข้าออกทุกวัน เพราะในขณะที่ภิกษุสงฆ์เดินลอดซุ้มประตูนั้นตนไม่สามารถจะอยู่บนซุ้มประตูได้ เมื่อเห็นเศรษฐีกลับกลายมีฐานะยากจนลง เพราะทำบุญแก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงปรากฏกายต่อหน้าท่านเศรษฐี กล่าวห้ามปรามให้เศรษฐีเลิกทำบุญเสียเถิด แล้วทรัพย์เงินทองก็จะเพิ่มพูนขึ้นเหมือนเดิม ท่านเศรษฐีจึงถามว่า “ท่านเป็นใคร”

เทวดาตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของท่าน” เศรษฐีจึงกล่าวว่า “ดูก่อนเทวดาอันธพาล เราไม่ต้องการเห็น ไม่ต้องการฟังคำพูดของท่าน ขอท่านจงออกไปจากซุ้มประตูเรือนของเรา อย่ามาให้ข้าพเจ้าเห็นอีกเป็นอันขาด”

เทวดาตกใจ ไม่สามารถจะอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของเศรษฐีได้อีกต่อไป กลายเป็นเทวดาไร้ที่สิงสถิต ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก เข้าไปหาเทวดาผู้มีศักดิ์สูงกว่าตนให้ช่วยเหลือแต่ไม่มีเทวดาองค์ใดจะสามารถช่วยได้ เพียงแต่บอกอุบายให้ว่า ทรัพย์เก่าของเศรษฐีทั้งหมดมีจำนวน ๕๔ โกฎิ ซึ่งรวมทั้งทรัพย์ที่ใส่ภาชนะฝังไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำถูกน้ำเซาะตลิ่งพังจมหายไปใต้อ่างน้ำ ท่านจงไปนำทรัพย์เหล่านั้นกลับคืนมามอบให้ท่านเศรษฐี แล้วท่านเศรษฐีก็

จะหายโกรธยกโทษให้ และอนุญาตให้อยู่อาศัยที่ซุ้มประตูบ้านดั้งเดิมได้

เวทดาทำตามนั้น ได้นำทรัพย์เหล่านั้นมามอบให้เศรษฐีด้วยอำนาจฤทธิ์เวทดา เมื่อเศรษฐียกโทษให้แล้วได้อยู่ ณ สถานที่เดิมของตนสืบไป

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นต้นแบบการทำบุญอุทิศให้ผู้วายชนม์ โดยปรารถนาเหตุเล็กน้อยขึ้นมาเป็นเรื่องทำบุญได้เสมอ เช่นวันหนึ่งหลานของท่านเล่นตุ๊กตาที่ทำจากแป้งแล้วหล่นลงแตก หลานร้องไห้ด้วยความเสียดายตุ๊กตา เพราะไม่มีตุ๊กตาจะเล่น ท่านเศรษฐีได้ปลอมโยนหลานว่า “ไม่เป็นไร เราช่วยกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตากันเถิด” ปรากฏว่าหลานหยุดร้องไห้ รุ่งเช้า ท่านจึงพาหลายช่วยกันทำบุญเลี้ยงพระแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตา ช่วงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตาของท่านเศรษฐี แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนชาวพุทธบริษัททั้งหลาย เห็นเป็นเรื่องแปลกและเป็นสิ่งที่ดีที่ควรกระทำ ดังนั้นเมื่อญาติผู้เป็นที่รักของตนเสียชีวิตลงก็พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เหมือนอย่างที่ท่านเศรษฐีกระทำนั้น และถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ตามปกติทุก ๆ วัน ภิกษุทั้งหมดผู้อยู่ในกรุงสาวัตถีจะรับนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในบ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี และในบ้านของนางวิสาขา ดังนั้น บุคคลอื่น ๆ ผู้ประสงค์จะถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ ก็ต้องมาขอโอกาสจากท่านทั้งสองนี้ เมื่อนิมนต์พระได้แล้วก็ต้องเชิญท่านทั้งสองนี้ไปเป็นประธานที่ปรึกษาด้วย ทั้งนี้ก็เพราะท่านทั้งสองทราบดีว่าควรประกอบควรปรุงอาหารอย่างไรให้ต้องกับอหิชาลัยและวินัยของพระ ควรจัดสถานที่อย่างไรจึงจะเหมาะสม นอกจากนี้ ก็เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้านเรือนที่จัดงานอีกด้วย ดังนั้น ท่านทั้งสองจึงไม่ค่อยมีเวลาอยู่ปฏิบัติเลี้ยงดูพระภิกษุที่นิมนต์มาฉันที่บ้านของตน นางวิสาขาจึงได้มอบหมายภารกิจการนี้ให้แก่หลานสาว ส่วนอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้มอบให้แก่ลูกสาวคนโต ชื่อว่ามหาสุภัททา นางได้ทำหน้าที่นี้อยู่ระยะหนึ่ง ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ต่อมาได้แต่งงานแล้วก็ติดตามไปอยู่ในสกุลของสามี จากนั้นอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ได้มอบหมายให้ลูกสาวคนที่สองชื่อว่าจุลสุภัททา นางก็ทำหน้าที่แทนบิดาด้วยดีโดยตลอด และก็ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันเช่นกัน ต่อจากนั้นไม่นาน นางก็ได้แยกไปอยู่กับครอบครัวของสกุลสามี อนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงได้มอบหน้าที่

ให้ลูกสาวคนเล็กชื่อว่าสุมนาเทวี กระทำแทนสืบมา

สุมนาเทวีทำหน้าที่ด้วยความขยันเข้มแข็ง งานสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยทุกวันทั้ง ๆ ที่นางอายุยังน้อย จากการที่นางได้ทำบุญถวายภัตตาหาร แต่พระภิกษุสงฆ์และได้ฟังธรรมเป็นประจำ นางก็ได้บรรลู่เป็นพระสกทาคามี แต่ต่อมานางได้ล้มป่วยลงมีอาการหนัก ใคร่อยากจะพบบิดา จึงให้คนไปเชิญบิดามา

อนาถปิณฑิกเศรษฐี พอได้ทราบข่าวลูกสาวป่วยหนักก็รีบมาเยี่ยมโดยเร็ว พอมาถึงได้ถามลูกสาวว่า “แม่สุมนา เจ้าเป็นอะไร”

“อะไรเล่า น้องชาย” ลูกสาวตอบ

“เจ้าเพื่อหรือ แม่สุมนา” บิดาถาม

“ไม่เพื่อหรือ น้องชาย” ลูกสาวตอบ

“แม่สุมนา ถ้าอย่างนั้น เจ้ากลัวหรือ” บิดาถาม

“ไม่กลัวหรือ น้องชาย” ลูกสาวตอบ

นางสุมนาเทวี พูดได้ตอบกับบิดาได้เพียงเท่านั้นก็ถึงแก่กรรม

เมื่ออนาถปิณฑิกเศรษฐีจะเป็นพระโสดาบันก็ไม่อาจจะกลับความเศร้าโศกเสียใจเพราะการจากไปของธิดาได้ เมื่อเสร็จงานศพได้ร้องให้น้ำตานองหน้าไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสลอบว่า “อนาถปิณฑิกเศรษฐี ก็ความตายเป็นสิ่งเที่ยงแท้ของสรรพสัตว์มิใช่หรือ เหตุไฉนท่านจึงร้องให้อย่างนี้”

อนาถปิณฑิกเศรษฐีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชื่อนั้นข้าพระองค์ทราบดี แต่นางสุมนาเทวีธิดาของข้าพระองค์ เมื่อใกล้เวลาจวนจะตายนางไม่สามารถคุมสติได้เลย นางบ่นเพื่อจนกระทั่งตาย ข้าพระองค์โทมัส ร้องไห้เพราะเหตุนี้พระเจ้าข้า” พร้อมทั้งได้กราบทูลถ้อยคำที่นางสุมนาเทวีเรียนตนเองว่าน้องชาย ถวายให้พระพุทธองค์ทรงทราบ

พระพุทธเจ้าได้สดับแล้วตรัสว่า “ดูก่อนมหาเศรษฐี บุตรของท่านมิได้เพื่อหลงสติอย่างที่ท่านเข้าใจ แต่ที่นางเรียกท่านว่าน้องชายนั้น ก็เพราะท่านเป็นน้องของนางจริง ๆ นางเป็นใหญ่กว่าท่านโดยมรรคและผล เพราะท่าน

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องประวัติอนาถบิณฑิกเศรษฐี ตอนนำทองคำมาบูชาที่ดินเพื่อสร้างวัดเซตวัน

เป็นเพียงพระโสดาบัน แต่ธิดาของท่านเป็นพระสกทาคามี เป็นอริยบุคคลสูงกว่าท่าน และบัดนี้ นางได้ไปเกิดเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว นี่แหละคุณหบดี ธรรมดาบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนหัดหรือบรรพชิตก็ตาม ถ้าอยู่ด้วยความไม่ประมาท ประพฤติปฏิบัติชอบ ก็ย่อมเสวยสุขเพลินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังพระพุทธดำรัสแล้วหายจากความเศร้าโศกเสียใจกลับได้รับความปิติเอิบอิ่มใจขึ้นมาแทน เมื่อครบเวลาแล้ว ก็กราบทูลลากลับสู่เคหาสถานของตน เพราะความที่อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ฝึกฝนในการทำบุญให้ทาน ไม่มีผู้ใดจะเปรียบเทียบได้ พระพุทธองค์ยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายก

บทที่ ๓ ประวัติจิตตคฤหบดี

ภูมิหลัง

จิตตคฤหบดีเป็นบุตรของผู้ใดไม่ปรากฏ แต่ท่านมีบุญได้ทำไว้ดีในปางก่อน ส่งผลให้ท่านหลายชาติตลอดถึงชาตินี้ ในวันที่ท่านเกิด มีฝนดอกไม้ทิพย์ตกลงจากฟากฟากองที่พื้นดินหนาขึ้นเพียงเช่าในกรุงมัจฉิกาสนธ์

มูลเหตุที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา

วันหนึ่งได้พบพระมหานามะซึ่งเป็นหนึ่งในหมู่ปัญจวัคคีย์ภิกษุ ขณะเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงมัจฉิกาสนธ์ จึงเกิดความเลื่อมใสในอิริยาบถ และนิมนต์ให้ฉันในบ้าน ได้ฟังธรรมจากพระมหานามะแล้ว ก็บรรลुโสดาปัตติผล มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ได้ถวายอัมพภาฏวันของตนให้เป็นสังฆาราม และต่อมาก็สร้างวิหารใหญ่มีประตูเปิดไว้รับพระสงฆ์มาจากทิศทั้ง ๔ มี พระสุธรรมเถระเป็นเจ้าอาวาส

ในกาลต่อมา พระอัครสาวกทั้งสองคือ พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ สดับถ้อยคำพรรณนาคุณของจิตตคฤหบดีแล้ว อยากจะสงเคราะห์แก่คฤหบดีนั้น จึงได้ไปสู่กรุงมัจฉิกาสนธ์ จิตตคฤหบดีทราบข่าวการมาของพระอัครสาวกทั้งสองนั้น จึงไปต้อนรับ พาพระอัครสาวกทั้งสอง

เข้าไปสู่วิหารของตน ทำอาคันตุกวัตร คือ การต้อนรับแขกผู้มาเยือน แล้วขอให้พระสารีบุตรแสดงธรรม

พระสารีบุตรกล่าวว่า “กำลังเหน็ดเหนื่อยเพราะเดินทางไกล” จึงจะแสดงธรรมสั้น ๆ แก่จิตตคฤหบดี

คฤหบดีฟังธรรมกถาของพระสารีบุตรอยู่ที่บรรลูนาคามีผลแล้ว ไหว้พระอัครสาวกทั้งสองแล้วนิมนต์พระอัครสาวกทั้งสองและภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป รับประทานอาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงมานิมนต์พระสุธรรมเถระภายหลัง

พระสุธรรมเถระนั้นก็โกรธว่าจิตตคฤหบดีมานิมนต์ตนภายหลัง จึงปฏิเสธ แม้จิตตคฤหบดีอ่อนวอนอย่างไร พระสุธรรมเถระก็ปฏิเสธ

ในวันรุ่งขึ้น จิตตคฤหบดีได้จัดแจงทานใหญ่ไว้ที่บ้านในเวลาใกล้รุ่ง ฝ่ายพระสุธรรมเถระก็คิดจะไปดูว่าจิตตคฤหบดีจะจัดแจงเครื่องสักการะพระอัครสาวกทั้งสองไว้อย่างไร รุ่งขึ้นจึงได้ถือบาตรและจีวรไปสู่เรือนของคฤหบดีนั้นแต่เช้า

เมื่อไปถึงเรือนจิตตคฤหบดีแล้ว แม้จิตตคฤหบดีจะกล่าวนิมนต์ให้นั่ง แต่พระสุธรรมเถระนั้นก็ปฏิเสธว่า “เราไม่นั่ง เราจะเที่ยวบิณฑบาต” แล้วก็เที่ยวตรวจดูเครื่องสักการะที่คฤหบดีเตรียมไว้เพื่อถวายพระอัครสาวกทั้งสอง เมื่อเห็นแล้วก็ใครจะเสียดสีคฤหบดีโดยชาติ จึงกล่าวว่า “คฤหบดีสักการะของท่านล้นเหลือ แต่ก็ขาดอยู่อย่างเดียวเท่านั้น”

จิตตคฤหบดีจึงถามว่า “ขาดอะไร” พระสุธรรมเถระตอบว่า “ขาดขนมแดกงา”

ในเวลาต่อมาพระสุธรรมเถระไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลคำที่จิตตคฤหบดีและตนโต้เถียงกัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อุบาสกถูกเธอด่าด้วยคำเลว เป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใส” ดังนี้แล้ว ทรงปรับโทษแก่พระสุธรรมเถระนั้น แล้วรับสั่งให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม คือ กรรมอันให้ระลึกถึงความผิด แล้วส่งไปว่า “เธอจงไปแล้วให้จิตตคฤหบดียกโทษเสีย”

พระสุธรรมเถระไปในที่นั้นแล้ว กล่าวแสดงโทษของตนพร้อมกับขอ

ให้จิตตคฤหบดียกโทษให้ แต่จิตตคฤหบดีนั้นปฏิเสธการยกโทษแก่พระสุธรรมเถระ ครั้นไม่อาจทำให้จิตตคฤหบดีนั้นยกโทษให้ตนได้ พระสุธรรมเถระจึงกลับมาสู่สำนักพระพุทธเจ้า

แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงทราบว่าอุบาสกจักไม่ยกโทษแก่พระสุธรรมเถระนั้น ทรงดำริว่าภิกษุนี้กระด้างเพราะมานะ จึงไม่ทรงบอกอุบายเพื่อให้จิตตคฤหบดียกโทษให้เลย ทรงส่งกลับไปใหม่ โดยประธานภิกษุผู้อนุทูตแก่เธอ ผู้นำมานะออกแล้วตรัสว่า “เธอจงไปเกิดไปกับภิกษุนี้ จงให้อุบาสกยกโทษ” ดังนี้แล้ว ตรัสว่า “ธรรมดาสมนะไม่ควรทำมานะหรือริษยาว่าวิหารของเราที่อยู่ของเรา อุบาสกของเรา อุบาสิกาของเรา เพราะเมื่อสมณะทำอย่างนั้น เหล่ากิเลส มีริษยาและมานะเป็นต้นย่อมมีมากขึ้น”

เมื่อจะทรงแสดงธรรมต่อไปว่า “ภิกษุผู้พาล พึงปรารถนาความยกย่องอันไม่มีอยู่ ความแวดล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาส และการบูชาในตระกูลแห่งคนอื่น ภิกษุพาลย่อมดำริว่า คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งสอง จงสำคัญกรรม อันเขาทำเสร็จแล้วเพราะอาศัยเราผู้เดียว จงเป็นไปในอำนาจของเราเท่านั้น ในกิจน้อยใหญ่ กิจใด ๆ ริษยาและมานะย่อมเจริญแก่เธอ” ดังนี้

แม้พระสุธรรมเถระฟังพระโอวาทนี้แล้ว ถวายสักการะพระพุทธเจ้าแล้ว ลุกขึ้นจากอาสนะ กระทำประทักษิณแล้ว ไปกับภิกษุผู้เป็นอนุทูตนั้น แสดงอาบัติต่อหน้าอุบาสก ขออุบาสกให้ยกโทษแล้ว เมื่ออุบาสกยกโทษให้ด้วยการกล่าวว่า “กระผมยกโทษให้ขอรับ ถ้าโทษของกระผมมี ขอท่านจงยกโทษแก่กระผม” แล้วพระสุธรรมเถระก็ตั้งอยู่ในพระโอวาทที่พระพุทธเจ้าประทานแล้ว ๒ - ๓ วันเท่านั้น ก็บรรลुพระอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ฝ่ายอุบาสกคิดว่า เรายังไม่ได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเลย เมื่อบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ยังไม่ได้เฝ้าพระบรมศาสดาเหมือนกัน เมื่อดำรงอยู่ในอนาคามีผล เราควรเฝ้าพระพุทธองค์โดยแท้ แล้วให้เทียมเกวียน ๕๐๐ เล่ม เต็มด้วยวัตถุ เช่น งา ข้าวสาร เนยใส น้ำอ้อย ฝ้านุ่งห่ม เป็นต้น แล้วให้แจ้งแก่หมู่ภิกษุว่า “พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย รูปใดประสงค์จะเฝ้าพระบรมศาสดา เราก็จะไปเฝ้าพร้อมกัน จักไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตเป็นต้น” ดังนี้แล้ว ก็ให้แจ้งทั้งแก่หมู่ภิกษุนี้ ทั้งแก่พวกอุบาสก ทั้งแก่พวกอุบาสิกา ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป

ภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป อุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน อุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ คน ออกไปกับคฤหบดีนั้นเขาเตรียมแล้วโดยประการที่จะไม่มีความบกพร่องสักน้อยหนึ่ง ด้วยข้าวยาकुและภัตเป็นต้นในหนทาง ๓๐ โยชน์ เพื่อชน ๓,๐๐๐ คน คือ เพื่อภิกษุเป็นต้นเหล่านั้น และเพื่อบริษัทของตน

ฝ่ายเทวดาทั้งหลาย เมื่อทราบความที่อุบาสกนั้นออกเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ไปเนรมิตค้ายที่ปักไว้ตามระยะทางทุก ๆ โยชน์ แล้วบำรุงชนเหล่านั้นด้วยอาหารวัตถุอันเป็นทิพย์ เช่น ข้าวยาकु ของควรเคี้ยว อาหารน้ำดื่ม เป็นต้น

มหาชนอันเทวดาทั้งหลายบำรุงอยู่อย่างนั้น เดินทางได้วันละโยชน์ ๆ โดยเดือนหนึ่งก็ถึงกรุงสาวัตถี เกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่ม ก็ยังเต็มบริบูรณ์เช่นเดิม คฤหบดีได้สละบรรณาการที่พวกเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนำมา

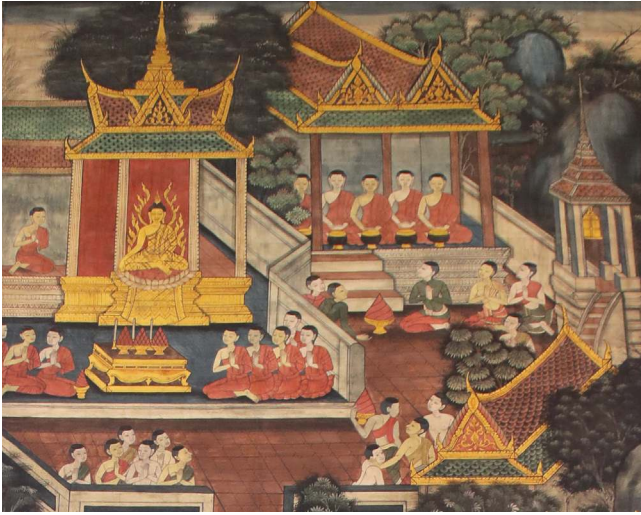
พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ ในเวลาบ่ายวันนี้ จิตตคฤหบดีพร้อมด้วยอุบาสก ๕๐๐ ผู้แวดล้อมอยู่ จักมาไหว้เรา ในกาลที่จิตตคฤหบดีมาไหว้เรา ฝนดอกไม้ทิพย์ ๕ สี จะตกโดยประมาณเพียงเช่า ในบริเวณประมาณ ๘ กรีส (ประมาณ ๕๐๐ เมตร)”

เมื่อชาวเมืองได้ฟังข่าวนั้นแล้วก็คิดว่า ได้ยินว่าจิตตคฤหบดีผู้มีบุญมาก ถึงอย่างนั้น จะมาถวายสักการะ พระพุทธเจ้าในวันนี้ เขาว่าปาฏิหาริย์จะเกิดขึ้น พวกเราจะได้เห็นผู้มีบุญมากนั้น ดังนี้แล้วได้ถือเอาเครื่องบรรณาการไปยืนอยู่สองข้างทาง

ในเวลาที่จิตตคฤหบดีมาใกล้วิหาร ภิกษุ ๕๐๐ รูป มาถึงก่อน จิตตคฤหบดีกล่าวกับพวกอุบาสิกาว่า “ท่านทั้งหลาย จงตามมาข้างหลัง ส่วนตนกับอุบาสก ๕๐๐ คน ก็ได้ไปยังสำนักของพระพุทธเจ้า” ท่ามกลางสายตาของมหาชนทั้งหลาย ผู้เข้าเฝ้าอยู่ในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า

จิตตคฤหบดีนั้นเข้าไปภายในพระพุทธรัศมี จับที่ข้อพระบาท พระพุทธเจ้า ถวายสักการะแล้ว ในขณะนั้น ฝนดอกไม้ทิพย์ก็ตกลงมา มหาชนเปล่งเสียงสาธุการขึ้นพร้อมกัน พระพุทธเจ้าจึงตรัสเรื่องสหายตนวิมังค์โปรดคนเหล่านั้น

จิตตคฤหบดีอยู่ในสำนักพระพุทธเจ้าสิ้นหนึ่งเดือน ได้นิมนต์พระภิกษุ

จิตรกรรมฝาผนังใน
พระวิหารพระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมล
มังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องจิตต
คหบดีถวายทานแด่พระ
ปัจจุวัคคีย์ ซึ่งมีพระมหา
นามะเป็นหนึ่งในนั้น

สงฆ์ทั้งสิ้นมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ให้นั่งในพระวิหารนั้นแหละ ถวายทาน
ใหญ่แล้ว นิมนต์พระภิกษุที่มาพร้อมกับตนให้อยู่ภายในอารามนั้น

จิตตคฤหบดีจะถวายทานแด่พระพุทธเจ้า จนเวลาผ่านไปหนึ่งเดือน
สิ่งของที่จิตตคฤหบดีตั้งใจจะนำมาถวายนั้นยังไม่ได้นำออกมาถวายทานเลย
เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา ไทยทานเป็นสิ่งของที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
นำมาสมทบให้ แม้จะอยู่ในที่นี้ไปอีกตลอดปีหนึ่ง ก็จะได้ไม่โอกาสเพื่อจะถวาย
เป็นแน่ จิตตคฤหบดีจึงปรารถนาจะนำของในเกวียนออกถวายแล้วกลับไป จึง
ทูลถามสถานที่สำหรับเก็บไทยทาน

พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระอานนท์จัดที่แห่งหนึ่งให้ว่างเพื่อเก็บ
ไทยทานของจิตตคฤหบดี จิตตคฤหบดีและอุบาสกกับชนทั้ง ๓,๐๐๐ คน ซึ่ง
มาพร้อมกัน ก็เดินทางกลับด้วยเกวียนเปล่าแล้ว พวกเทวดาก็ได้เนรมิตรณะ
๗ ประการบรรจุไว้เต็มเกวียนนั้น

ในครั้งนั้น พระอานนท์ถวายสักการะพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลถามว่า
“สักการะที่เกิดขึ้นแก่คฤหบดีนั้น จะเกิดเฉพาะเมื่อคฤหบดีนั้นมาเฝ้าพระองค์
เท่านั้น หรือแม้ไปในที่อื่นก็เกิดขึ้นเหมือนกัน”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อานนท์ จิตตคฤหบดีนั้นมาสู่สำนักของเรา
ก็ดี ไป ณ ที่อื่นก็ดี สักการะย่อมเกิดขึ้นทั้งนั้น เพราะอุบาสกนี้เป็นผู้มีศรัทธา

เลื่อมใส มีศีลสมบูรณ์ อุบาสกเช่นนี้ ไปประเทศใด ๆ ลากสักการะ ย่อมเกิดแก่ เขาในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถาว่า ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ ด้วยศีล เทียบพร้อมด้วยยศ และโภคะ ย่อมคบประเทศใด ๆ ย่อมเป็นผู้อัน เขาบูชาแล้ว ในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว”

การสนองงานพระศาสนา

จิตตคฤหบดีได้เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องการแสดงธรรม โดยมีเรื่องที่เป็นคำมูลที่แสดงให้เห็นว่าท่านเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นอยู่หลายเรื่อง เช่น ท่านได้แสดงธรรมแก้ปัญหาที่เหล่าภิกษุที่วัดอัมพวาฏการามได้สงสัยในเรื่องธรรมเหล่านี้ คือสังโยชนกัถิ สังโยชนียธรรมกัถิ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือว่ามีอรรถเหมือนกัน พยัญชนะเท่านั้นต่างกัน ซึ่งท่านก็ได้แสดงธรรมแก้ข้อสงสัยนั้นจนเป็นที่พอใจของพระสงฆ์เหล่านั้น เป็นต้น

อีกครั้งหนึ่งท่านได้แสดงธรรมโดยละเอียดในเรื่องที่พระกามภุชฌูอยู่ที่อัมพวาฏกวัน ได้ขอให้ท่านช่วยขยายความภาคิทธิที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้โดยย่อว่า “เธอจงดูรถอันไม่มีโทษ มีหลังคาขาว มีเปลวเดียว ไม่มีทุกข์ แล่นไปถึงที่หมาย ตัดกระแสต้นหาชาติ ไม่มีกิเลสเครื่องผูกพัน ซึ่งจิตตคฤหบดีก็ได้ขยายให้พระกามภุชฌูฟังจนพระกามภุชฌูได้ชมเชย”

ท่านได้แสดงธรรมแก้ปัญหาที่ท่านพระโคตมัตตะได้สงสัยในเรื่องธรรมเหล่านี้ คือ อปัปมาณาเจโตวิมุติ อากิญจัญญาเจโตวิมุติ สุนฺณุตตาเจโตวิมุติ และอนิมิตตาเจโตวิมุติ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือว่ามีอรรถเหมือนกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้นซึ่งท่านก็ได้แสดงธรรมแก้ข้อสงสัยนั้นจนเป็นที่พอใจแก่ท่านพระโคตมัตตะ

จิตตคฤหบดีได้แสดงธรรมให้อุจเจลกัสสปะผู้เป็นสหายให้เลื่อมใสพระพุทธศาสนา จนขอบวชและต่อมาได้เป็นพระอรหันต์

นอกจากนี้ จิตตคฤหบดีได้มีหนังสือพรรณนาพระพุทธคุณส่งไปให้อิสิตัตตะผู้เป็นสหายของตนที่ไม่เคยพบกัน จนอิสิตัตตะเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และออกบวชในสำนักของพระมหากัจจายนะ ได้บำเพ็ญวิปัสสนาแล้ว ต่อกาลไม่นานนักก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องจิตตคพบดินาทรัพย์ต่าง ๆ ใส่เกวียนไปถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์

ต่อมาภายหลัง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสถาปนาเหล่าอุบาสกไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ ทรงทำกาชื้อจิตตสังยุตให้เป็นอฎฎปฎัติ เหตุเกิดเรื่อง จึงทรงสถาปนาจิตตคฤหบดีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นธรรมกถิก

บทที่ ๘

ประวัติธัมมิกอุบาสก

ภูมิหลัง

กรุงสววัตถิได้มีอุบาสกผู้ปฏิบัติธรรม (เรียกว่า ธัมมิกอุบาสก) ประมาณ ๕๐๐ คน บรรดาอุบาสกเหล่านั้น คนหนึ่ง ๆ จะมีอุบาสกเป็นบริวารคนละ ๕๐๐ คน มีธัมมิกอุบาสกรายหนึ่งที่เป็นหัวหน้าแห่งอุบาสกเหล่านั้น ท่านมีมีบุตร ๗ คน และธิดา ๗ คน

ธัมมิกอุบาสกพร้อมทั้งบุตรและภรรยา เป็นผู้มั่งคั่ง มีกัลยาณธรรม มีความยินดีในทาน ต่อมาธัมมิกอุบาสกป่วยหนัก อยากจะสดับธรรมจึงส่งคนไปทูลขอพระพุทธเจ้าให้โปรดส่งภิกษุ ๘ รูป หรือ ๑๖ รูป มาโปรดธัมมิกอุบาสก

ฟังสติปัฏฐานสูตร

พระบรมศาสดาทรงส่งภิกษุทั้งหลายไปแสดงพระธรรมเทศนา ธัมมิกอุบาสกกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ การเห็นพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย เป็นของอันได้โดยยาก เป็นผู้ทุพพลภาพ ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงสาธยายพระสูตรสูตรหนึ่ง โปรดกระผมเถิด”

พระภิกษุก็เริ่มสวดสาธยายเรื่องสติปัฏฐานสูตรซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพิจารณาตามเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม แล้วก็ชี้บอกหนทางสายกลางอันเป็นทางสายเอก เรียกว่าเอกายนมรรค

เป็นเส้นทางแห่งความบริสุทธิ์ไปสู่พระนิพพาน

ในขณะที่พระภิกษูกำลังสวดสาธยายอยู่นั้น ได้มีชาวสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ประดับเครื่องทรงอันเป็นทิพย์ พร้อมด้วยราชรถมารอยู่ เทวดายืนอยู่ตรง ราชรถของชาวสวรรค์แต่ละชั้น ต่างก็เชื้อเชิญธัมมิกอุบาสกขึ้นไปอยู่บนสวรรค์

ฝ่ายอุบาสกซึ่งเป็นผู้เคารพในธรรม เมื่อกำลังฟังธรรมอยู่ ก็ไม่ยอม ให้การฟังธรรมหยุดชะงักไป จึงได้กล่าวกับเทวดาทั้งหลายว่า “ขอให้รอก่อน” พระภิกษุซึ่งกำลังสวดสาธยายธรรมอยู่ เข้าใจว่าธัมมิกอุบาสกให้หยุด จึงได้ หยุดสวดและปรึกษากันว่าคงไม่เป็นโอกาสเหมาะในการสาธยายธรรมเสียแล้ว จึงลุกจากอาสนะแล้วเดินทางกลับวัด ฝ่ายบุตรและธิดาของธัมมิกอุบาสกนึก ว่าบิดาของตนห้ามพระสวดมนต์ก็รู้สึกเสียใจว่า *เมื่อก่อนพ่อของเราเป็นผู้ไม่ อัมในธรรม แต่ขณะนี้ถูกทุกขเวทนาครอบงำ จนเพื่อห้ามพระสวดมนต์ แล้ว ต่างก็ร้องไห้เสียใจ พอเวลาผ่านไปสักครู่หนึ่ง ธัมมิกอุบาสกก็ถามลูก ๆ ว่า “พระคุณเจ้าไปไหนหมดแล้ว”* ลูก ๆ ตอบว่านึกว่า *“พ่อห้ามพระสวดมนต์ พระจึงกลับแล้ว”* ธัมมิกอุบาสกจึงบอกว่า *ไม่ได้ห้ามพระ แต่ห้ามเทวดาที่เอาราชรถมารับ* ตนจึงบอกให้เทวดารอก่อน

ธัมมิกอุบาสกให้ลูกนำดอกไม้มาร้อยเป็นพวงมาลัย แล้วถามลูกว่า *“สวรรค์ชั้นไหนร่าเริงรมย์”* ลูก ๆ ก็บอกว่า *“ชั้นดุสิตเพราะเป็นที่ประทับ ของพระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ของพระพุทธมารดาและพระพุทธบิดาเป็นที่ ร่าเริงรมย์”* ธัมมิกอุบาสกจึงอธิษฐานจิตไปที่เทวดาชั้นดุสิต แล้วโยนพวงมาลัย ขึ้นไปบนอากาศ

ลูก ๆ ได้โยนพวงมาลัยขึ้นไป พวงมาลัยก็ไปคล้องกับแฉกของราชรถ ชั้นดุสิต พวกลูก ๆ มองไม่เห็นราชรถ เห็นแต่พวงมาลัยลอยอยู่ในอากาศ มี แต่ธัมมิกอุบาสกเห็นคนเดียว จึงบอกว่า *“ลูกเห็นพวงดอกไม้ที่ลอยอยู่นั้นไหม ลูกก็บอกว่า เห็นแต่พวงดอกไม้ ไม่เห็นรถ”*

ฝ่ายธัมมิกอุบาสกจึงกล่าวว่า *“ขณะนี้พวงดอกไม้ นั้น ได้ห้อยอยู่ที่ราชรถซึ่งมาจากชั้นดุสิตแล้ว ธัมมิกอุบาสกกำลังจะไปอยู่ภพดุสิต ขอให้ลูก ๆ อย่า ได้วิตกไปเลย ถ้ามีความปรารถนาจะไปอยู่ร่วมกับพ่อ ก็จงหมั่นทำบุญให้มาก ๆ อย่างที่พ่อได้ทำไว้”*

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนอัมมิโกอุบาสกฟังสติปัฏฐานสูตร
โดยระหว่างนั้นชาวสวรรค์นำราชาธมมารอเชื้อเชิญอัมมิโกอุบาสกขึ้นสวรรค์
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พงษ์ จันทร์เที่ยง

ธัมมิกอุบาสกกล่าวเสร็จแล้วก็ได้ทำกาละ คือ ถึงแก่กรรมลงในเวลานั้น ละจากอภิญญาพินทุชโยไปเป็นเทพบุตร มีกายทิพย์ที่สวยงาม สว่างไสว นั่งอยู่บนราชรถซึ่งมาจากชั้นดุสิต เหล่าเทวดาทั้งหลายก็นำเขาไปสู่วิมาน เป็นวิมานแก้ว มีความอลังการสวยงามมาก เต็มไปด้วยบริวาร เหล่าบริวารที่แวดล้อมเทพบุตรธัมมิกะ ต่างก็ปลื้มปิติดีใจที่นายของตนกลับมาสู่วิมานอย่างผู้มีชัยชนะ เต็มเปี่ยมด้วยบุญบารมี ต่างก็อนุโมทนาบุญกับท่านธัมมิกอุบาสก ที่ได้ทำบุญไว้ดีแล้ว

พระพุทธองค์ทรงปรารภเรื่องบุญ

พระพุทธเจ้าตรัสถามพระภิกษุที่ไปแสดงธรรมให้กับธัมมิกอุบาสก และทราบสาเหตุที่พระภิกษุเหล่านั้นกลับวัด จนได้ทราบว่าธัมมิกอุบาสกได้ไปบังเกิดเป็นธัมมิกเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดุสิต

พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะคนผู้ไม่ประมาณแล้วทั้งหลาย เป็นคนทุกข์ก็ตาม เป็นบรรพชิตก็ตาม ย่อมบันเทิงในที่ที่ซึ่งปวงที่เดียว ดังนี้แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า ผู้ทำบุญไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ละไปแล้วก็ ย่อมบันเทิง ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง เขาเห็นความหมดจดแห่งกรรมของตน ย่อมบันเทิงเขาย่อมรื่นเริง”

บทที่ ๙

ประวัตินางวิสาขามหาอุบาสิกา

ภูมิหลัง

นางวิสาขาก่อเกิดในตระกูลเศรษฐี แห่งกรุงภัททิยะ แคว้นอังคะ บิดาชื่อว่า ธัญชัย มารดาชื่อว่า สุมณาเทวี และปู่ชื่อว่า เมณฑกเศรษฐี ขณะที่เธอมีอายุ ๗ ขวบ เป็นที่รักดูจแก้วตาดวงใจของผู้เป็นปู่ยิ่งนัก

มูลเหตุที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและการได้ดวงตาเห็นธรรม

เมื่อเมณฑกเศรษฐีได้ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จมาสู่กรุงภัททิยะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมาก จึงได้มอบหมายให้นางวิสาขาพร้อมด้วยบริวาร ออกไปรับเสด็จที่นอกเมือง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับพักผ่อนพระอิริยาบถอยู่นั้น นางวิสาขาพร้อมด้วยบริวาร เข้าไปเฝ้าถวายสักการะแล้วนั่ง ณ ที่สมควรแก่ตน พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้ฟัง เมื่อจบลงก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันด้วยกันทั้งหมด

ส่วนเมณฑกเศรษฐี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงแล้วจึงรีบเข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันเช่นกัน แล้วกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ที่ติดตามเสด็จทั้งหมดเข้าไปรับ

จิตรกรรมฝาผนังในพระ
วิหารพระพุทธไสยาสน์ วัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม
กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่อง
นางวิสาขาออกมาต้อนรับ
พระพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมจน
บรรลุโสดาบัน

อาหารบิณฑบาตที่บ้านของตน ตลอดระยะเวลา ๑๕ วัน ที่ประทับอยู่ที่กรุง
ภัททิยนัน

ตระกูลเศรษฐีแห่งกรุงสาวัตถี

พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งกรุงสาวัตถี และพระเจ้าพิมพิสารแห่งกรุง
ราชคฤห์ ทรงมีความเกี่ยวดองกันโดยต่างก็ได้พระภคินี (น้องสาว) ของกันและ
กันมาเป็นมเหสี แต่เนื่องจากในกรุงสาวัตถีของพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น ไม่มี
เศรษฐีตระกูลใหญ่ ๆ ผู้มีทรัพย์สมบัติมาก และได้ทราบข่าวว่าในกรุงราชคฤห์
ของพระเจ้าพิมพิสารมีเศรษฐีผู้มีทรัพย์สมบัติมากอยู่ถึง ๕ คน

ดังนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล จึงเสด็จมายังกรุงราชคฤห์ เข้าเฝ้าพระ
เจ้าพิมพิสารแล้วทรงแจ้งพระประสงค์ที่เสด็จมาในครั้งนี้ ก็เพื่อขอประทาน
ตระกูลเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ไปอยู่ในกรุงสาวัตถีสักตระกูลหนึ่ง

พระเจ้าพิมพิสารได้สดับแล้วตรัสตอบว่า การโยกย้ายตระกูลใหญ่เพียง
หนึ่งตระกูลก็เหมือนกับแผ่นดินทรุด หลังจากที่ได้ปรึกษากับอำมาตย์ทั้งหลาย

แล้ว เห็นพ้องต้องกันว่าเพื่อรักษาสัมพันธ์ไมตรีต่อกันไว้ สมควรยกตระกูล
ธัญชัยเศรษฐีให้ไปอยู่กรุงสรวัดดีกับพระเจ้าปเสนทิโกศล

ธัญชัยเศรษฐีได้ขนย้ายทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งบริวารและสัตว์เลี้ยง
ทั้งหลาย เดินทางสู่กรุงสรวัดดีพร้อมกับพระเจ้าปเสนทิโกศล และเมื่อเดิน
ทางเข้าเขตแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ขณะที่พักค้างแรมระหว่างทาง
ก่อนเข้าเมือง เขาเห็นว่าภูมิประเทศบริเวณที่พักนั้นเป็นชัยภูมิเหมาะสมดี อีกทั้ง
ตนเองก็มีบริวารติดตามมาเป็นจำนวนมาก ถ้าไปตั้งบ้านเรือนภายในเมือง
ก็จะคับแคบ จึงขอประทานพรอนุญาตพระเจ้าปเสนทิโกศลก่อตั้งบ้านเมือง
ที่นั่น และได้ชื่อว่าเมืองใหม่นี้ว่า **สาเกต** ซึ่งห่างจากกรุงสรวัดดี ๗ โยชน์

มงคลสมรส

ในกรุงสรวัดดีนั้น มีเศรษฐีตระกูลหนึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า **มิตราเศรษฐี**
มีบุตรชื่อว่า ปุณณวัตนกุมาร เมื่อเจริญวัยสมควรที่จะมีภรรยาได้แล้ว บิดา
มารดาขอให้เขาแต่งงานเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล แต่เขาเองไม่มีความประสงค์
จะแต่ง เมื่อบิดามารดาบเร้ามากขึ้น จึงหาอุบายเลี้ยงโดยบอกแก่บิดามารดา
ว่าถ้าได้หญิงที่มีความงามครบทั้ง ๕ ประการ ซึ่งเรียกว่า **เบญจกัลยาณี** แล้ว
จึงจะยอมแต่งงาน

เบญจกัลยาณี แปลว่า ความงามของสตรี ๕ ประการ ดังนี้

๑. เกสกัลยาณัง แปลว่า ผมงาม คือ หญิงที่มีผมยาวถึงสะเอวแล้ว
ปลายผมงอนขึ้น

๒. มังสกัลยาณัง แปลว่า เนื้องาม คือ หญิงที่มีริมฝีปากแดงดูจุพล
ด่ำสีงสุกและเรียบชิดสนิทดี

๓. อัญญกัลยาณัง แปลว่า กระดูงาม คือ หญิงที่มีฟันสีขาวประดุจ
สังข์และเรียบเสมอกัน

๔. ฉวิกัลยาณัง แปลว่า ผิวงาม คือ หญิงที่มีผิวงามละเอียด ถ้าดำ
ก็ดำดั่งดอกบัวเขียว ถ้าขาวก็ขาวดั่งดอกกรรณิการ

๕. วัยกัลยาณัง แปลว่า วัยงาม คือ หญิงที่แม่จะคลอดบุตรถึง ๑๐ ครั้ง

ก็ยังคงสภาพร่างกายสวยดูจลลอคครั้งเดียว

บิดามารดาเมื่อได้ฟังแล้ว จึงให้เชิญพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านอิตติลักษณะมาถามว่าหญิงผู้มีความงามดังกล่าวนี้มีหรือไม่มี เมื่อพวกรพราหมณ์ตอบว่ามี จึงส่งพราหมณ์เหล่านั้นออกเที่ยวแสวงหาตามเมืองต่าง ๆ พร้อมทั้งมอบพวงมาลัยและเครื่องทองหมั้นไปด้วย

พวกรพราหมณ์เที่ยวแสวงหาไปตามเมืองต่าง ๆ ทั้งเมืองเล็กเมืองใหญ่ จนมาถึงเมืองสาเกต ได้พบนางวิสาขากับหญิงบริวารออกมาเที่ยวเล่นน้ำกันที่ท่าน้ำ ซึ่งมีลักษณะภายนอกถูกต้องตามตำราอิตติลักษณะ ๔ ประการ ขาดอีกอย่างเดียว ขณะนั้นฝนตกลงมาอย่างหนัก หญิงบริวารทั้งหลายพากันวิ่งหลบหนีฝนเข้าไปในศาลา แต่นางวิสาขายังคงเดินด้วยอาการปกติ ทำให้พวกรพราหมณ์ทั้งหลายรู้สึกแปลกใจ ประกอบกับต้องการจะเห็นลักษณะพื้นของนางด้วย จึงถามว่า “ทำไมเธอจึงไม่วิ่งหลบหนีฝนเหมือนกับหญิงอื่น ๆ” นางวิสาขาคอบว่า “ชน ๔ พวก เมื่อวิ่งจะดูไม่งาม ดังนี้

๑. พระราชา ผู้ทรงประดับด้วยเครื่องอาภรณ์พร้อมสรรพ

๒. บรรพชิต ผู้ครองผ้ากาสาवพัสดร์

๓. สตรี ผู้ชื่อว่า เป็นหญิงทั้งหลาย (นอกจากจะดูไม่งามแล้วอาจเกิดอุบัติเหตุจนเสียโฉมหรือพิการ จะทำให้เสื่อมเสียและหมดคุณค่า)

๔. ช่างมงคล ตัวประดับด้วยเครื่องอาภรณ์สำหรับช่าง”

พวกรพราหมณ์ได้เห็นปัญญาอันฉลาดและคุณสมบัติเบญจกัลยาณีครบทุกประการแล้ว จึงขอให้นางพาไปที่บ้านเพื่อทำการสู่ขอต่อพ่อแม่ตามประเพณี เมื่อสอบถามถึงชาติตระกูลและทรัพย์สมบัติก็ทราบว่ามีเสมอกัน จึงสวมพวงมาลัยทองให้นางวิสาขาเป็นการหมั้นหมายและกำหนดวันอาวาทมงคล

ธัญชัยเศรษฐีได้สั่งให้ช่างทองทำเครื่องประดับชื่อว่า มหาลดาปสานน์ มอบให้แก่ลูกสาว ซึ่งเครื่องประดับนี้เป็นเครื่องประดับชนิดพิเศษเป็นชุดยาวติดต่อกันตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ประดับด้วยเงินทองและรัตนอันมีค่าถึง ๙ โกฏิกหาปณะ ค่าแรงฝีมือช่างอีก ๑๐๐,๐๐๐ เป็น

เครื่องประดับที่หญิงอื่น ๆ ไม่สามารถจะประดับได้ เพราะมีน้ำหนักมาก นอกจากนี้ ธนัญชัยเศรษฐียังได้มอบทรัพย์สินเงินทองของใช้ต่าง ๆ รวมทั้งข้าทาสบริวารและฝูงโคอีกจำนวนมากมายมมหาศาล อีกทั้งกณภูมิมีความชำนาญพิเศษด้านต่าง ๆ ไปเป็นที่ปรึกษาดูแลประจำตัวอีก ๘ นาย ด้วย

ก่อนที่นางวิสาขาจะไปสู่ตระกูลของสามี ธนัญชัยเศรษฐีได้อบรมมารยาทสมบัติของกุลสตรีผู้จะไปสู่ตระกูลของสามี โดยให้อโวกา ๑๐ ประการเป็นแนวปฏิบัติ ดังนี้

๑. ไฟในอย่านำออก หมายความว่า อย่านำความไม่ดีของบิดาและมารดาของสามี และสามีออกไปพูดให้คนภายนอกฟัง
๒. ไฟนอกอย่านำเข้า หมายความว่า เมื่อคนภายนอกตำหนิบิดาและมารดาของสามี และสามีอย่างไร อย่านำมาพูดให้คนในบ้านฟัง
๓. ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น หมายความว่า ควรให้แก่คนที่ยืมของไปแล้วแล้วนำมาส่งคืน

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องขบวนเจ้าสาวของบุณณวัณนะเดินทางจากกรุงสาเกตมาสู่กรุงสาวัตถี

๔. ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้ หมายความว่า ไม่ควรให้แก่คนที่ยืมของไปแล้วแล้วไม่นำมาส่งคืน

๕. ควรให้ทั้งแก่คนที่ให้และไม่ให้ หมายความว่า เมื่อญาติมิตรผู้ยากจนมาขอความช่วยเหลือพึงพาอาศัย เมื่อให้ไปแล้วจะให้คืนหรือไม่ให้คืน ก็ควรให้

๖. พึงนั่งให้เป็นสุข หมายความว่า ไม่นั่งในที่กีดขวางบิดาและมารดาของสามี และสามี

๗. พึงนอนให้เป็นสุข หมายความว่า ไม่ควรนอนก่อนบิดาและมารดาของสามี และสามี

๘. พึงบริโภคให้เป็นสุข หมายความว่า ควรจัดให้บิดาและมารดาของสามี และสามีบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง

๙. พึงบำเรอไฟ หมายความว่า ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า บิดาและมารดาของสามี และสามีเป็นเหมือนกองไฟ และพญานาคที่จะต้องบำรุงดูแล

๑๐. พึงนอบน้อมเทวดาภายใน หมายความว่า ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่าบิดาและมารดาของสามี และสามีเป็นเหมือนเทวดาที่จะต้องให้ความนอบน้อม

ชนะคดีบิดาของสามี

เมื่อนางวิสาขาเข้ามาสู่ตระกูลของสามีแล้ว เพราะความที่เป็นผู้ได้รับการอบรมสั่งสอนเป็นอย่างดีตั้งแต่วัยเด็ก และเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีน้ำใจ เจรจาไพเราะให้ความเคารพผู้ที่มีวัยสูงกว่าตน จึงเป็นที่รักใคร่และชอบใจของคนทั่วไป ยกเว้นมีคารเศรชฐีผู้เป็นบิดาของสามีซึ่งมีจิตฝักใฝ่ในนักบวชขอแจกซีเปลือย โดยให้ความเคารพนับถือว่าเป็นพระอรหันต์และนิมนต์ให้มาฉันโภชนาหารที่บ้านของตนแล้ว สั่งให้คนไปตามนางวิสาขามาไหว้พระอรหันต์ และให้มาช่วยจัดเลี้ยงอาหารแก่อแจกซีเปลือยเหล่านั้นด้วย

นางวิสาขาผู้เป็นอริยสาวิกาชั้นพระโสดาบัน พอได้ยินคำว่าพระอรหันต์ ก็รู้สึกปีติยินดี จึงรีบมายังเรือนของมีคารเศรชฐี แต่พอได้เห็นอแจกซีเปลือย ก็ตกใจและกล่าวว่า “ผู้ไม่มีความละอายเหล่านี้ จะเป็นพระอรหันต์ไม่ได้”

พร้อมทั้งกล่าวติเตียนมิดการเศรษฐีแล้วกลับที่อยู่ของตน ต่อมาอีกวันหนึ่ง ขณะที่มิดการเศรษฐีกำลังรับประทานอาหารอยู่ โดยมีนางวิสาขาคอยปรนนิบัติอยู่ใกล้ ๆ ได้มีพระเถระเที่ยวบิณฑบาตผ่านไปมา หยุดยืนที่หน้าบ้านของมิดการเศรษฐี นางวิสาขาทราบดีว่าเศรษฐีแม้จะเห็นพระเถระแล้วก็ทำเป็นไม่เห็น นางจึงกล่าวกับพระเถระว่า “นิมนต์พระคุณเจ้าไปข้างหน้าก่อนเถิด ท่านเศรษฐีกำลังรับประทานอาหารของเก่าอยู่”

มิดการเศรษฐีได้ฟังดังนั้นแล้วจึงโกรธเป็นที่สุด หยุดบริโภคอาหารทันที แล้วสั่งให้บริวารจับและขับไล่นางวิสาขาให้ออกจากบ้านไป แต่ก็ไม่มีใครกล้าเข้ามาจับ นางวิสาขาขอชี้แจงแก่กรรมพืทั้ง ๘ แต่กรรมพืก็กล่าวกับเศรษฐีว่าเรื่องนี้นางวิสาขาไม่มีความผิด

เมื่อมิดการเศรษฐีฟังคำชี้แจงของลูกสะใภ้แล้วก็หายโกรธขัดเคือง และ

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องนางวิสาขาในเรือนของมิดการเศรษฐี

กล่าวขอโทษนางพร้อมทั้งอนุญาตให้นางนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุมารับอาหารบิณฑบาตในเรือนตน

นางวิสาขาให้คนไปกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า เสด็จมาที่บ้านในวันรุ่งขึ้น ฝ่ายพวกสมณะซีเปลือย เมื่อรู้ว่าพระบรมศาสดาเสด็จไปยังเรือนของมิกคารเศรษฐี จึงไปนั่งล้อมเรือนไว้

ฝ่ายนางวิสาขาเมื่อถวายน้ำทักษิโณทกแล้วก็ส่งข่าวไปยังมิกคารเศรษฐีว่าตนได้ตกแต่งเครื่องสักการะทั้งปวงไว้แล้ว เชิญมิกคารเศรษฐีมาถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้า ครั้งนั้น พวกอาชีวกห้ามมิกคารเศรษฐีว่า “*คุณพบดี ท่านอย่าไปสู่สำนักของพระสมณโคดมเลย*” มิกคารเศรษฐีเชื่อคำของนักบวชเปลือยนั้น จึงให้นางวิสาขาไปถวายเป็นแทน นางวิสาขาจึงถวายเป็นแต่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว ได้เชิญมิกคารเศรษฐีมาฟังธรรม มิกคารเศรษฐีนั้นคิดว่าการไม่ไปคราวนี้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง และเพราะความที่ตนอยากฟังธรรมด้วย จึงออกเดินทางไปยังเรือนของสะเก

ครานั้น พวกอาชีวกเห็นว่าห้ามมิกคารเศรษฐีไว้ไม่ได้แล้ว จึงกล่าวกับเศรษฐีที่กำลังจะออกเดินทางว่า “*ถ้ากระนั้น เมื่อฟังธรรมของพระสมณโคดม จงนั่งฟังภายนอกมาน*” แล้วจึงรีบล่วงหน้าไปก่อนเศรษฐีนั้น แล้วก็ไปจัดแจงกันมานไว้เพื่อให้เศรษฐีนั้นนั่งภายนอกมานที่ตนกั้นไว้ นั้น เศรษฐีเมื่อไปถึงก็นั่งอยู่ภายนอกมาน

พระบรมศาสดาตรัสว่า “*ท่านจะนั่งนอกมานก็ตาม ที่ฝาเรือนคนอื่นก็ตาม ฟากภูเขาหินโน้นก็ตาม ฟากจักรวาลโน้นก็ตาม เราชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้า ย่อมอาจจะให้ท่านได้ยินเสียงของเราได้*” ดังนี้แล้ว ทรงเริ่มแสดงธรรมเรื่องอนุพุพพิกา ดุจจับต้นหว้าใหญ่สั้น และดุจยังฝนคืออมตธรรมให้ตกอยู่

ขณะที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงธรรมอยู่นั้น คนผู้ยืนอยู่ข้างหน้าก็ตามข้างหลังก็ตาม อยู่เลยร้อยจักรวาล พันจักรวาลก็ตาม อยู่ในภพอกนิษฐ์ (รูปพรหมชั้นสูงสุด) ก็ตาม ต่างกล่าวกันว่า “*พระศาสดา ย่อมทอดพระเนตรดูเราคนเดียว ทรงแสดงธรรมโปรดเราคนเดียว แท้จริงพระศาสดาเป็นดุจทอดพระเนตรดูชนนั้น ๆ และเป็นดุจตรัสกับคนนั้น ๆ โดยเจาะจง*”

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร
พระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องนางวิสาขาถวายทานแด่
พระพุทธเจ้า

นี่ย่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อุปมาดังพระจันทร์ ย่อมปรากฏเหมือน
ประทับยืนอยู่ตรงหน้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเหมือน
พระจันทร์ลอยอยู่แล้วในกลางทิวา ย่อมปรากฏแก่ดวงสัตว์ว่าพระจันทร์อยู่
บนศีรษะของเรา พระจันทร์อยู่บนศีรษะของเราฉันนั้น ได้ยินว่านี่เป็นผลแห่ง
ทานที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงตัดพระเศียรที่ประดับแล้ว ทรงควักพระเนตร
ที่หยอดดีแล้ว ทรงฆ่าแหลະเนื้อหทัยแล้วทรงบริจาคโอรสเช่นกับพระชาลี ธิดา
เช่นกับนางกัณหาชينا ปชาบดีเช่นกับนางมัทรี ให้แล้ว เพื่อเป็นทาสของผู้อื่น

ส่วนมิดการเศรษฐีแม้จะหลบอยู่หลังม่านก็มีโอกาสได้ฟังธรรมด้วยจน
จบ และได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันบุคคล เป็นสัมมาทิฏฐิบุคคลตั้งแต่นั้นเป็นต้น
มา จึงได้ออกจากม่านตรงเข้าไปหานางวิสาขา ประกาศให้ได้ยินทั่วกัน ณ
ที่นั่นว่า “ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ขอเธอจงเป็นมารดาของข้าพเจ้า” และตั้งแต่นั้น
เป็นต้นมา นางวิสาขาก็ได้นามว่า มิดการมารดา คนทั่วไปนิยมเรียกนาง
ว่า วิสาขามิดการมารดา

อานิสงส์ของบุญในอดีตชาติ

ในบรรดาอุบาสิกาทั้งหลาย นางวิสาขานับว่าเป็นผู้มีบุญสั่งสมมาตั้งแต่อดีตชาติมาเป็นพิเศษกว่าอุบาสิกาคนอื่น ๆ หลายประการ เช่น

๑. ลักษณะของผู้มีวัยงาม คือ แม้ว่านางจะมีอายุมาก มีบุตรธิดาถึง ๒๐ คน บุตรธิดาเหล่านั้นแต่งงานมีลูกอีกคนละ ๒๐ คน นางก็มีหลานนับได้ ๔๐๐ คน หลานเหล่านั้นแต่งงานมีลูกอีกคนละ ๒๐ คน นางวิสาขามีหลานนับได้ ๘,๐๐๐ คน ดังนั้น คนจำนวน ๘,๔๒๐ คน มีต้นกำเนิดมาจากนางวิสาขานางมีอายุยืน ได้เห็นหลานได้เห็นเหลนทุกคน แม้นางมีอายุถึง ๑๒๐ ปี แต่ขณะเมื่อนั่งอยู่ในกลุ่มลูก หลาน เหลน นางจะมีลักษณะวัยใกล้เคียงกับคนเหล่านั้น คนพวกอื่นจะไม่สามารถทราบได้ว่านางวิสาขาคือคนไหน แต่จะสังเกตได้เมื่อเวลาจะลุกขึ้นยืน ธรรมดาคนหนุ่มสาวจะลุกได้ทันที แต่สำหรับคนแก่จะต้องใช้มือยันพื้นช่วยพยุงกายและจะยกกันขึ้นก่อน นั่นเองจึงจะทราบว่านางวิสาขาคือคนไหน

๒. นางมีกำลังมากเท่ากับช้าง ๕ เชือกรวมกัน ครั้งหนึ่ง พระราชา มีพระประสงค์จะทดลองกำลังของนางจึงรับสั่งให้ปล่อยช้างพลายตัวที่มีกำลังมากเพื่อให้วิ่งชน นางวิสาขาทนช้างวิ่งตรงเข้ามา จึงคิดว่า “ถ้ารับช้างนี้ด้วยมือข้างเดียวแล้วพลก้ไป ช้างก็จะเป็นอันตรายถึงชีวิต เราก็จะเป็นบาป ควรจะรักษาชีวิตช้างไว้จะดีกว่า” นางจึงใช้นิ้วมือเพียงสองนิ้วจับช้างที่วิ่งแล้วเหวี่ยงไป ปรากฏว่าช้างถึงกับล้มกลิ้งแต่ไม่เป็นอันตราย

สนองงานพระศาสนา

โดยปกติ นางวิสาขาก็จะไปวัดวันละ ๒ ครั้ง คือ เช้าและเย็น และเมื่อไปก็จะไม่ไปมือเปล่า กล่าวคือ ถ้าไปเวลาเช้างก็จะมีของเคี้ยวของฉันเป็นอาหารถวายพระ ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย เพราะนางมีปกติทำอย่างนี้เป็นประจำ จนเป็นที่ทราบกันดีทั้งพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย แม้นางเองก็ไม่กล้าที่จะไปวัดด้วยมือเปล่า ๆ เพราะละอายที่พระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยต่างก็จะมองดูที่มีอว่นางถืออะไรมา และก่อนที่นางจะออกจากวัดกลับบ้าน นางจะเดินเยี่ยมเยือนถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ และความ

ประสงค์ของพระภิกษุสามเณร และเยี่ยมภิกษุไฉนทั่วถึงทุก ๆ รูปก่อนแล้ว จึงกลับบ้าน

วันหนึ่ง เมื่อนางมาถึงวัด ได้ถอดเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ มอบให้หญิงสาวผู้ติดตามถือไว้ เมื่อเสร็จกิจการฟังธรรมและเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณรแล้ว ขณะเดินกลับบ้าน ได้บอกหญิงรับใช้ส่งเครื่องประดับให้ แต่หญิงรับใช้ลืมนำที่ศาลาฟังธรรม นางจึงให้กลับไปนำมา แต่สั่งว่า “ถ้าพระอานนท์เก็บรักษาไว้ก็ไม่ต้องเอาคืนมา ให้มอบถวายท่านไป” เพราะนางคิดว่า จะไม่ประดับเครื่องประดับที่พระคุณเจ้าถูกต้องสัมผัสแล้วซึ่งพระอานนท์ท่านก็มักจะทรงเก็บรักษาของที่อุบาสกอุบาสิกาลืมนำไปเสมอ และก็เป็นไปตามที่นางคิดไว้จริง ๆ แต่นางก็กลับคิดได้อีกว่า เครื่องประดับนี้ไม่มีประโยชน์แก่พระเถระ ดังนั้น นางจึงขอรับคืนมาแล้วนำมาขายในราคา ๙ โกลี กับ ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ ตามราคาทุนที่ทำไว้ แต่ก็ไม่มีใครที่มีทรัพย์พอที่จะซื้อไว้ได้ จึงซื้อเอาไว้เองซึ่งการนำทรัพย์เท่าจำนวนนั้นมาซื้อที่ดินและวัสดุก่อสร้างดำเนินการสร้างวัด ถวายเป็นพระอารามประทับของพระพุทธเจ้า และเป็นที่อยู่อาศัยจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์สามเณร พระบรมศาสดารับสั่งให้พระโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการดูแลการก่อสร้างซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาท ๒ ชั้น มีห้องสำหรับพระภิกษุพักอาศัยชั้นละ ๕๐๐ ห้อง โดยใช้เวลาในการก่อสร้างถึง ๙ เดือน และเมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้นามว่า **วัดบุพพาราม**

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องนางวิสาขาสร้างโลหะปราสาทไว้ในวัดบุพพาราม ซึ่งเป็นอารามที่นางสร้าง

โลหะปราสาทวัดราชนันทดาราม กรุงเทพมหานคร ถือเป็นโลหะปราสาทแห่งที่ ๓ ของโลก ซึ่งได้แนวคิดจากโลหะปราสาทที่นางวิสาขาสร้างไว้ในวัดบุพพาราม

โดยปกติ นางวิสาขาจะกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านเป็นประจำ เมื่อการจัดเตรียมภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะให้สาวใช้ไปกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์และพระภิกษุสงฆ์ให้เสด็จไปยังบ้านของนาง วันหนึ่ง สาวใช้ได้ตามปกติเหมือนทุกวันแต่วันนั้นมีฝนตกลงมา พระสงฆ์จึงพากันเปลือยกายอาบน้ำฝน เมื่อสาวใช้มาเห็นเข้าก็ตกใจ เพราะความที่ตนมีปัญญาน้อยคิดว่าเป็นนักบวชซีเปลือย จึงรีบกลับไปแจ้งแก่นางวิสาขาว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า วันนี้ที่วัดไม่มีพระอยู่เลย เห็นแต่ซีเปลือยแก้ผ้าอาบน้ำกันอยู่”

นางวิสาขาได้ฟังคำบอกเล่าของสาวใช้แล้ว ด้วยความที่นางเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน เป็นมหาอุบาสิกา เป็นผู้มีปัญญาศรัทธาเลื่อมใส มีความใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์ จึงทราบเหตุการณ์โดยตลอดว่า พระพุทธเจ้า

ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีย่าสำหรับใช้สอยเพียง ๓ ผืน ได้แก่ ผ้าจีวรสำหรับห่ม ผ้าสังฆาฏิสำหรับห่มซ้อน และผ้าสบงสำหรับนุ่ง ดังนั้น เมื่อเวลาพระภิกษุจะอาบน้ำ จึงไม่มีผ้าสำหรับพลัด ก็จำเป็นต้องเปลือยกาย อาศัยเหตุนี้เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาที่บ้านและทรงเสร็จภัตกิจแล้ว นางจึงได้เข้าไปกราบทูลขอประทานพรเพื่อถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ประทานอนุญาตตามที่นางขอ และนางวิสาขาเป็นบุคคลแรกที่ได้ถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์

มหาอุบาสิกายอดทายิกา

นางวิสาขาได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นยอดแห่งอุปัฏฐายิกา ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยวัตถุตุปัจจัยไทยทานต่าง ๆ ทั้งที่ถวายเป็นของสงฆ์ส่วนรวม และถวายเป็นของส่วนบุคคล คือแก่พระภิกษุแต่ละรูป ๆ การทำบุญของนางนับว่าครบถ้วนทุกประการตามหลักของบุญกริยาวัตถุตั้งคำที่นางเปล่งอุทานในวันฉลองวัดบุพพาราม ที่นางสร้างถวายนั้นด้วยคำว่า

“ความปรารถนาใด ๆ ที่เราตั้งไว้ในกาลก่อน ความปรารถนานั้น ๆ ทั้งหมดของเราได้สำเร็จเสร็จสิ้นสมบูรณ์ทุกประการแล้ว

ความปรารถนาเหล่านั้น คือ

๑. ความปรารถนาที่จะสร้างปราสาทด้วยปูนถวายเป็นวิหารทาน
๒. ความปรารถนาที่จะถวายเตียง ตั้ง พูก หมอน เป็นเสนาสนภัณฑ์
๓. ความปรารถนาที่จะถวายสลากภัตเป็นโภชนทาน
๔. ความปรารถนาที่จะถวายผ้ากาสาวพัสตร์ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย เป็นจีวรทาน
๕. ความปรารถนาที่จะถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นเภสัชทาน”

ความปรารถนาเหล่านั้นของนางวิสาขาสำเร็จครบถ้วนทุกประการ สร้างความเอิบอิมใจแก่นางยิ่งนักนางจึงเดินเวียนเทียนรอบปราสาทอันเป็นวิหารทานพร้อมทั้งเปล่งอุทานดังกล่าว พระภิกษุทั้งหลายได้เห็นกริยา

อาการของนางแล้ว ต่างก็รู้สึกประหลาดใจไม่ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับนาง จึงพร้อมใจกันเข้าไปกราบทูลถามพระพุทธรเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่ได้พบเห็นและรู้จักนางวิสาขาที่เป็นเวลานาน พวกข้าพระองค์ไม่เคยเห็นนางขับร้องเพลงและแสดงอาการอย่างนี้มาก่อน แต่วันนี้นางอยู่ในท่ามกลางการแวดล้อมของบรรดาบุตรธิดาและหลาน ๆ ได้เดินเวียนรอบปราสาทและบ้นพุ่มพำคล้อยกับร้องเพลง เข้าใจว่าดีของนางคงจะกำเริบ หรือไม่นางก็คงจะเสียชีวิตไปแล้วหรืออย่างไร”

พระพุทธรองค์ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธิดาของเรามีได้ขับร้องเพลงหรือเสียชีวิตอย่างที่พวกเธอเข้าใจ แต่ที่ธิดาของเราเป็นอย่างนั้นก็เพราะความปีติยินดีที่ความปรารถนาของตนที่ตั้งไว้นั้นสำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ทุกประการ นางจึงเดินเปล่งอุทานออกมาด้วยความอิมโอมใจ”

ด้วยเหตุที่นางได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ และได้ถวายวัตถุปัจจัยในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ดังกล่าวมา พระพุทธรเจ้าจึงได้ทรงประกาศยกย่องนางในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายิกา

นางวิสาขาได้ดำรงตนในฐานะอุบาสิกาอย่างไม่บกพร่องมาตลอดชนมชีพโดยรำเริงบันเทิงใจในการบำเพ็ญทาน กระทั่งเจริญอายุครบ ๑๒๐ ปี ก็ถึงแก่กรรมไปตามกาล

บทที่ ๑๐

พระประวัติพระนางมัลลิกาเทวี

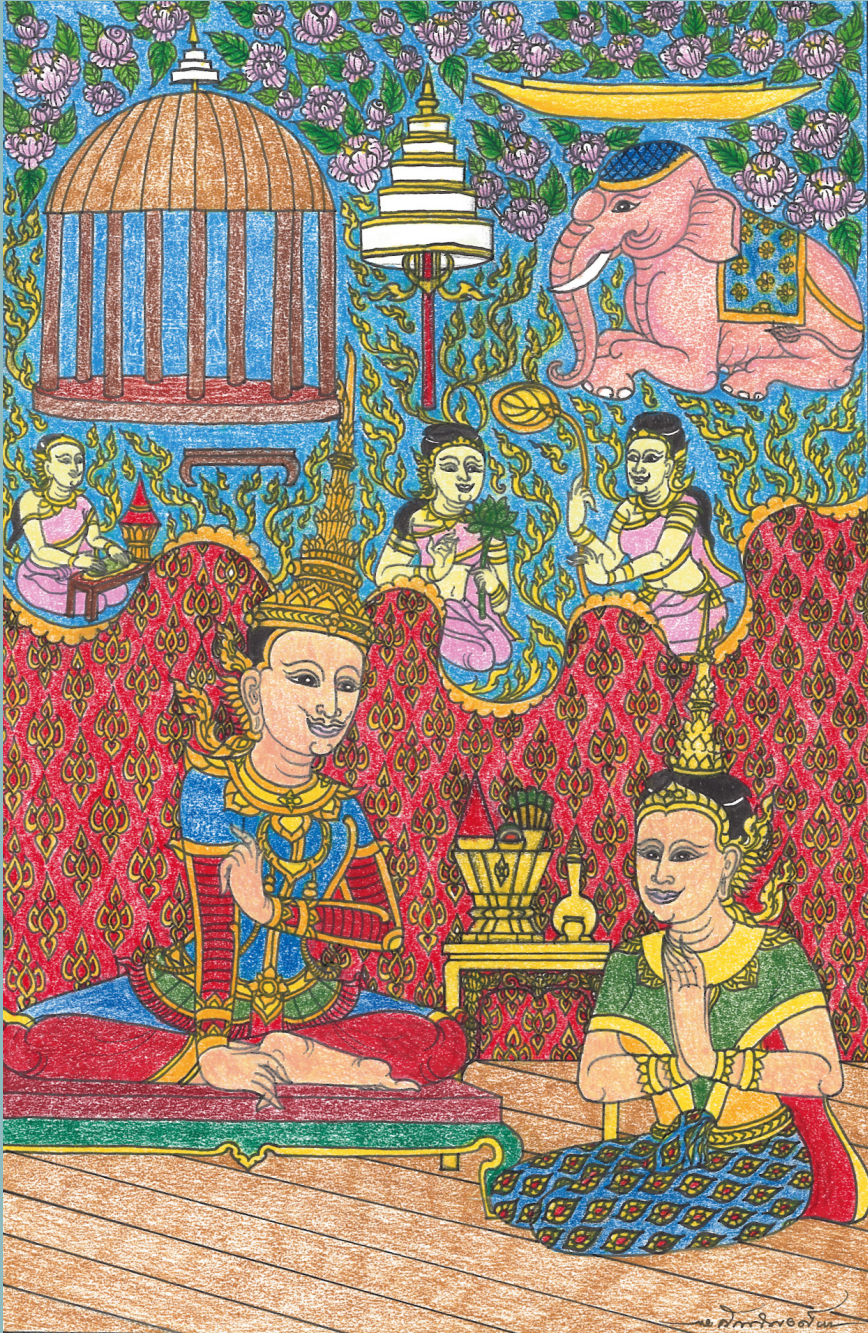

พระสถานะเดิม

พระนางมัลลิกาเทวีทรงเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในขณะที่พระนางมีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี แต่เดิมทรงเป็นธิดาของนาย มาลาการ หรือช่างดอกไม้ อาศัยอยู่ที่กรุงสรวดี แคว้นโกศล มีนามเดิมว่า สิริจิต นางเป็นผู้มีบุญมาก มีรูปร่างผิวพรรณงดงามรวมถึงเป็นผู้มีปัญญา เฉลียวฉลาด และมีความกตัญญูตเวที ทุก ๆ วัน นางจะช่วยการงานของ บิดาโดยไปเก็บดอกไม้มาให้บิดาทำพวงมาลัย

ทรงพบกับพระพุทธเจ้า

วันหนึ่ง นางได้นำเอาขนมถั่วใส่กระเช้าดอกไม้ ไปยังสวนดอกไม้ ได้ พบพระพุทธเจ้ากับทั้งพระภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร ก็ดีใจ ได้เอาขนมเหล่านั้นใส่ลงในบาตรของพระพุทธองค์ เมื่อไหว้แล้ว ก็เกิดปีติมี พระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์แล้วยืนนิ่งอยู่ เมื่อพระพุทธองค์ทอดพระเนตรแล้ว ก็ทรงแสดงพระอาการยิ้มให้ปรากฏ พระอานนท์จึงทูลถามถึงสาเหตุที่ทรง ยิ้ม พระองค์ตรัสว่า “อานนท์ กุมาริกานี้จะได้เป็นอัครมเหสีของพระราชา โกศลในวันนี้ ด้วยผลที่ถวายขนมถั่ว” จากนั้นธิดาของช่างดอกไม้ไปถึงสวน

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงภาพพระนางมัลลิกาเทวี พระอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล
ผลงานของว่าที่ร้อยตรี ศักดิ์พิงศ์ จันทรเทียง

ดอกไม้ ร้องเพลงไปพลางเก็บดอกไม้ ขณะนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสู้รบพ่ายแพ้พระเจ้าอชาตศัตรู แล้วทรงม้าเสด็จหนีมาถึงสวนดอกไม้ ได้สดับเสียงเพลง ก็เกิดความพอพระทัยต่อเจ้าของเสียง เสด็จตามเข้าไปที่สวนดอกไม้ทรงสนทนาจนได้ความว่า *กุมาริกานั้นยังไม่มีสามี* จึงโปรดให้ขึ้นหลังม้า เข้าสู่พระนคร และโปรดให้พานางไปสู่เรือนตระกูล พอถึงเวลาเย็นก็โปรดให้มารับด้วยสักการะใหญ่ ทรงอภิเษกบนกองแก้วแล้วตั้งให้เป็นพระอัครมเหสี ด้วยความเป็นผู้มีปัญญาและความเฉลียวฉลาด ทำให้พระนางทรงเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้ได้ถวายทานที่ไม่มีผู้ใดเหมือน เรียกทานนี้ว่า **อสทิสทาน**

ถวายอสทิสทาน

สมัยหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงจาริกพร้อมทั้งพระภิกษุบริวารจำนวน ๕๐๐ รูป เสด็จเข้าไปถึงวัดเชตวัน กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เข้าเฝ้า กราบทูลอาราธนาเพื่อจะถวายอาคันตุกทานในวันรุ่งขึ้น การถวายทานดังกล่าว คือการถวายทานแต่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดที่ตามเสด็จมาด้วย แล้วตรัสเรียกชาวเมืองว่า “จงมาดูทานของเราเถิด” เมื่อชาวบ้านได้เห็นทานของพระราชา ก็ได้อาราธนาพระพุทธเจ้าเพื่อเตรียมถวายทานบ้าง โดยถวายทานอันประณีตและมากยิ่งขึ้นกว่าพระราชา ชาวบ้านและพระราชาทำสลักกันไปมา กลายเป็นการแข่งกันทำบุญไปโดยไม่รู้ตัว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ไม่อาจจะหาของแปลก ๆ พิสดารกว่าชาวบ้าน เพราะว่าชาวบ้านมีมาก ย่อมหาของพิสดารกว่า เมื่อเป็นดังนี้ ทำให้เกิดพระวิตกว่าจะอย่างไร จึงจะให้ทานได้แปลกและดีกว่าชาวบ้าน ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลกลุ่มพระทัยมาก เวลานั้นพระนางมัลลิกาเทวีได้มาเข้าเฝ้า พระราชาจึงตรัสขอความช่วยเหลือจากพระนาง พระนางมัลลิกาเทวีมีพระประสงค์ที่จะถวายอสทิสทานอยู่แล้ว เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระประสงค์จะถวายทานอันยิ่งกว่าชาวเมือง จึงกราบทูลให้พระองค์รับสั่งทำ ดังนี้

๑. ให้ทำมณฑปด้วยไม้สาละไว้สำหรับพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปนั่ง และใช้ไม้ขนานงาเอาไว้ถ่างขาทำเป็นโต๊ะ ส่วนพระที่เกินจาก ๕๐๐ รูปนั้น นั่งอยู่นอกวงเวียน

๒. ให้ทำเศวตฉัตร ๕๐๐ คัน

๓. ให้ใช้ช่าง ๕๐๐ เชือก ถือเศวตฉัตรกั้นอยู่เบื้องหลังพระภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป

๔. ให้ทำเรือที่ทำจากทองคำแท้ ๆ ๘ ลำ หรือ ๑๐ ลำ เรือเหล่านี้ จะอยู่ท่ามกลางมณฑป

๕. ให้เจ้าหญิง ๑ พระองค์ นั่งบดของหอมท่ามกลางพระภิกษุ ๒ รูป และเจ้าหญิง ๑ พระองค์จะถือพัดถวายแด่พระภิกษุ ๒ รูป ดังนั้น ภิกษุ ๕๐๐ รูป ก็มีเจ้าหญิง ๕๐๐ องค์

๖. เจ้าหญิงที่เหลือ จะทำของหอมที่บดแล้วไปใส่ในเรือท่ามกลางมณฑปทุก ๆ ลำ เจ้าหญิงบางพวกจะทรงถือดอกกุบลเขียวหรือดอกบัวเขียวเคล้าของหอม เพื่อให้ภิกษุรับเอากลิ่นอบ (เจ้าหญิง ส่วนใหญ่จะเป็นธิดาของกษัตริย์ และเป็นธิดาของกษัตริย์เมืองข้างเคียง คือ น้อง ๆ รองลงไป ซึ่งสมัยนั้น พระราชามีพระมเหสีถึง ๑๐๐ กว่าพระองค์ จึงไม่เป็นที่ประหลาดใจหากว่าจะมีเจ้าหญิงถึง ๑,๐๐๐ กว่าพระองค์)

เมื่อทำเช่นนี้แล้ว ก็จะมีประชาชนชาวเมือง เนื่องด้วยชาวเมืองไม่มีเจ้าหญิง ไม่มีเศวตฉัตร และไม่มีช่างมากเทียบเท่ากับพระราชชาติ เมื่อพระราชชาติสดับเช่นนั้นแล้ว ก็ทรงดีพระทัย รับสั่งให้ทำตามที่พระนางมัลลิกาเทวีกราบทูลทุกประการ

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้จัดเตรียมทุกอย่างแล้ว ปรากฏว่าช่างอย่างไรก็ไม่พอสำหรับพระภิกษุ ๑ รูป กล่าวคือ ช่างมีมาก แต่ช่างเชื่อนั้นมีไม่พอ จะเหลือก็แต่ช่างที่ดูร้าย พระราชาจึงตรัสกับพระนางมัลลิกาเทวีให้ทรงทราบและตรัสถามว่า “จะทำอย่างไรดี” เพราะพระองค์เกรงว่า ช่างดูร้ายจะเข้าทำร้ายพระสงฆ์ พระนางมัลลิกาเทวีได้กราบทูลว่า “ทราบว่ามีช่างดูร้ายเชือกหนึ่งถึงแม้จะดูร้าย ก็สามารถจะปรามได้ด้วยกำลังใจ” เมื่อพระราชายังไม่ทรงทราบว่าทำอะไรได้ อย่างไร นางจึงกราบทูลอีกว่า “ให้ช่างที่ดูร้ายนั้นยืนใกล้ ๆ พระผู้เป็นเจ้านามว่าองคุลิมาล เนื่องด้วยช่างเชือกนี้ เคยต่อสู้กับองคุลิมาลมามิใช่น้อย แต่เวลานี้ท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว” ก็ได้อาศัย

บารมีของท่านทำให้ลูกช้างอยู่ในอาการสงบ ใช้หางสอดเข้าไปในระหว่างขา
ตั้งหูทั้งสองขึ้น ยืนหลับตาอยู่

มหาชนได้แลดูช้างที่ดุร้าย ยืนทรงเสวตฉัตรเพื่อพระองค์คูลิมาล ก็มี
ความคิดว่า ช้างดุร้ายปานนั้น พระองค์คูลิมาล ย่อมปราบพยศได้ เมื่อจัด
เตรียมเรียบร้อยแล้ว พระราชาได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “หม่อมฉันขอถวาย
สิ่งของทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรือทอง เตี้ย ตั้ง รวมทรัพย์ทั้งหมดที่พระ
ราชาถวายในวันเดียวถึง ๑๔ โกฎิ รวมทั้งเสวตฉัตรหนึ่ง บัลลังก์สำหรับนั่ง
หนึ่ง เเชิงบาตรหนึ่ง ตั้งสำหรับเซ็ดเท้าหนึ่งซึ่งเป็นของมีราคาสูง ประมาณ
ค่าไม่ได้” อสทิสทานเป็นทานอันยิ่งใหญ่ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า พระพุทธเจ้า
๑ พระองค์ จะมีคนถวายอสทิสทานครั้งเดียวในชีวิต และคนที่จะถวายอสทิส
ทานได้นั้น ต้องเป็นสตรี

พระสวามีทรงน้อยพระทัย

พระนางมัลลิกาเทวีนั้น ไม่มีพระราชโอรส เมื่อทรงตั้งครรภ์ใกล้พระ
ประสูติกาล พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระปรารภนาจะได้พระราชโอรส เมื่อ
ประสูติแล้ว ปรากฏว่าเป็นพระราชธิดา ยิ่งความน้อยพระทัยมากแต่พระเจ้า
ปเสนทิโกศล พระองค์จึงทรงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทรงปรับทุกข์ พระองค์
ตรัสปลอบพระทัยว่า “พระโอรสหรือธิดานั้น ไม่สำคัญ เพศไม่ได้เป็นตัวบ่งบอก
ความแตกต่างในด้านความสามารถ สตรีที่มีความเฉลียวฉลาดประพฤติธรรม
และเป็นมารดาของบุคคลสำคัญ ย่อมประเสริฐกว่าบุรุษ” ด้วยพระดำรัสนี้
ยิ่งความพอพระทัยแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นอย่างมาก

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า
“พระนางทรงรักพระองค์หรือไม่รักมากเพียงใด” พระนางมัลลิกาเทวีตอบ
ว่า “พระนางรักตนเองมากกว่าสิ่งใด” เมื่อได้สดับเช่นนั้น พระเจ้าปเสนทิ
โกศลก็เกิดความน้อยพระทัย ทรงดำริว่าพระนางไม่ได้รักพระองค์เสมอชีวิต
นาง เมื่อได้โอกาส ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าด้วยเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า
“ที่พระนางมัลลิกาเทวีตอบมานั้น ถูกต้องแล้ว เพราะความรักทั้งหลายในโลก
ย่อมไม่มีความรักใดเทียมความรักที่มีต่อตนเองได้ พระนางมัลลิกาเทวีทรงยึด

มันในสัจจะ” ตรัสความจริงเช่นนี้แล้ว พระราชาควรจะชื่นชมยินดี พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ฟังแล้วจึงคลายความน้อยพระทัยลง

สิ้นพระชนม์

ครั้นอยู่ต่อมา วันหนึ่งพระนางมัลลิกาเทวีเสด็จเข้าไปยังชุมน้ำสำหรับสรงสนาน ทรงชำระพระโอษฐ์แล้ว ทรงน้อมพระกายชำระพระขงฆ์ (หน้าแข้ง) มีสุนัขทรงเลี้ยงตัวโปรดตัวหนึ่ง เข้าไปพร้อมกับพระองค์ เมื่อมันเห็นพระนางทรงน้อมพระกายลงเช่นนั้น จึงเริ่มกระทำสัตกรรมสันถวะ (ความสนิทสนมที่ผิดทำนองคลองธรรม) ซึ่งพระนางก็ทรงยินดีในการกระทำนี้ ฝ่ายพระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็นพระกิริยาดังกล่าว ทางพระแกลในปราสาทชั้นบน เมื่อพระนางมัลลิกาเทวีเสด็จมาจากชุมน้ำนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสว่า “หญิงถ้อย จงฉิบหาย เพราะเหตุไร เจ้าจึงได้ทำกรรมเห็นปานนี้”

พระนางมัลลิกาเทวีจึงทรงเสแสร้งว่า “ผู้ใดผู้หนึ่งเข้าไปชุมน้ำนี้ ผู้เดียวเท่านั้น ก็ปรากฏเป็น ๒ คน แก่ผู้ที่แลดูทางพระแกลนี้พระเจ้าข้า ถ้าพระองค์ไม่ทรงเชื่อหม่อมฉัน ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปยังชุมน้ำนั้น หม่อมฉันจะแลดูพระองค์ทางพระแกลนี้”

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเชื่อถ้อยคำดังกล่าว จึงเสด็จเข้าไปยังชุมน้ำ ฝ่ายพระนางมัลลิกาเทวีนั้น ประทับยืนทอดพระเนตรอยู่ที่พระแกล ได้ทูลว่า “มหาราชผู้มีเดชะลา พระองค์ทรงกระทำสันถวะกับนางแพะ” แม้เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลจะตรัสว่า “ฉันมิได้กระทำเช่นนั้น” แต่พระนางมัลลิกาเทวีกลับทูลว่า “แม้หม่อมฉันเห็นเอง หม่อมฉันจะเชื่อพระองค์ไม่ได้” พระเจ้าปเสนทิโกศลสดับคำนั้นแล้ว ก็ทรงเชื่อว่า ผู้เข้าไปชุมน้ำนี้ ผู้เดียวเท่านั้น ก็ย่อมปรากฏเป็น ๒ คนแน่

พระนางมัลลิกาเทวีทรงดำริว่า เราสามารถหลอกลวงพระราชาผู้โง่เขลาได้แล้ว โดยการกล่าวด้วยคำไม่จริง แต่พระพุทธเจ้าจะทรงทราบกรรมนี้ของเรา พระอัครสาวกทั้งสองก็ดี พระอสีติมหาสาวกก็ดี ย่อมทราบ ตายจริง เราทำกรรมหนักเสียแล้ว

ในเวลาจะสิ้นพระชนม์ พระนางมัลลิกาเทวี มิได้ทรงนึกถึงการบริจาค

อสทิสทานนั้นเลย กลับทรงระลึกถึงกรรมอันบาปนั้นอย่างเดียว เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ทรงบังเกิดในอเวจี ไหม้ในนรกตลอด ๗ วันเท่านั้น ในวันที่ ๘ ทรงจุติจากที่นั่นแล้ว ก็ทรงบังเกิดในดุสิตภพ

เมื่อพระนางมัลลิกาเทวีสิ้นพระชนม์ พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงบันดาลด้วยฤทธิ์ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสืบเรื่องพระนางมัลลิกาเทวีที่จะตรัสถาม เพราะหากว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบว่าพระนางมัลลิกาเทวีบังเกิดในอเวจินรกก็จะไม่มีพระประสงค์ที่จะทรงบำเพ็ญบุญอีกต่อไป เพราะแม้พระนางมัลลิกาเทวีผู้นั้น ทรงบำเพ็ญทำบุญไว้มาก ยังตกนรก

พอผ่านไป ๗ วันแล้ว พระพุทธองค์ทรงคลายฤทธิ์นั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงถามว่า ณ เวลานี้ พระนางมัลลิกาเทวีทรงบังเกิดที่ใด พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ณ เวลานี้พระนางไปบังเกิดในดุสิตภพ”

พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้สดับพระพุทธดำรัสดังนั้นแล้ว ทรงหายจากความเศร้าโศก กลับทรงปีติเอิบอ้อมพระทัยขึ้นมาแทน เมื่อควรแก่เวลาแล้ว ก็กราบทูลลากลับสู่พระราชนิเวศน์

ภาคศาสนพิธี

บทที่ ๑๑

พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

ความเป็นมาของพิธีทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระ เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและยังนิยมปฏิบัติอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสารที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารสดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วก็ทรงบรรลुโสดาปัตติผล ได้กราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกไปฉันภัตตาหาร ณ พระราชนิเวศน์ ในกรุงราชคฤห์ หรือในคราวพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ในวันที่ ๔ มีงานอวาทมวงคโลกิเชกสมรสระหว่างเจ้าชายนั้นทะกับนางชนบทกัลยาณี พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ได้รับอาราธนาให้เข้าไปฉันภัตตาหารในพิธีดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ ในบ้านของอุบาสกอุบาสิกา เช่น อนาคตินจิกเศรษฐี นางวิสาขาหมหาอุบาสิกา ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนอื่น ๆ เป็นต้น จะนิมนต์พระพุทธเจ้าหรือพระสาวกไปรับบิณฑบาตหรือฉันภัตตาหารที่บ้านของตน ๆ แต่ในสมัยพุทธกาล ยังไม่มีพิธีสวดมนต์เหมือนปัจจุบัน เมื่อฉันภัตตาหารแล้ว พระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์สาวกจะแสดงธรรมเป็นการอนุโมทนาเพิ่มพูนศรัทธาของทนายกและทายิกาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ต่อมา

การทำบุญเลี้ยงพระเนื่องในพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานอุทิศถวายแด่
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ ศาลาพระเกี้ยว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

พุทธศาสนิกชนในประเทศต่าง ๆ ได้นำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการจัดพิธีทำบุญให้เหมาะสมกับพิธีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น การเกิด การมีคู่ครอง การตาย หรืออื่น ๆ เป็นต้น โดยยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่า ผู้ฉลาดปรารถนาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วทำบุญ จึงเกิดการทำบุญขึ้นมากมายหลายรูปแบบ

การเตรียมการในพิธีทำบุญ

การจะจัดพิธีทำบุญไม่ว่าจะเป็นงานใด เจ้าภาพจะต้องเตรียมการในเบื้องต้นก่อนถึงวันพิธี เพื่อให้การจัดงานนั้น ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยในวันประกอบพิธี ซึ่งการเตรียมการนี้ มีทั้งการเตรียมการระยะยาวก่อนกำหนดจัดงาน และการเตรียมการในระยะสั้น คือในวันจัดพิธีหรือก่อนวันจัดพิธี ๑-๒ วัน แล้วแต่งานที่จะจัดเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

๑. **เตรียมกำหนดการ** ก่อนจะจัดงานใด ๆ ต้องกำหนดวันเวลาจัดงานให้ตรงวัตถุประสงค์ของการจัดงานในเบื้องต้น เพื่อใช้ในการที่จะนิมนต์พระและเชิญผู้ที่จะมาร่วมงาน ในระยะสั้น คือใกล้วันจัดงานหรือในวันงาน ถ้าเป็นงานพิธีทางราชการ หรืองานที่จัดเป็นงานใหญ่ นิมนต์พระสงฆ์จำนวน มากและมีหลายพิธีในงานเดียวกัน ต้องจัดทำกำหนดการ กำหนดลำดับของงานเพื่อสะดวกในการปฏิบัติ โดยผู้จะทำกำหนดการ ต้องเข้าใจขั้นตอนของงานเป็นอย่างดี แต่ถ้าเป็นงานเล็ก ๆ เช่น การทำบุญบ้าน หรือครบรอบวันตายของบรรพบุรุษ ก็ไม่จำเป็นต้องเขียนเป็นกำหนดการ เพียงแต่กำหนดไว้คร่าว ๆ ในใจก็เพียงพอแล้ว

๒. **เตรียมบุคคลากร** คือ เตรียมบุคคลจะมาเข้าร่วมพิธี เช่น การนิมนต์พระสงฆ์ การเชิญประธานพิธี (กรณีงานนั้นมีประธานของงาน แต่ถ้าเป็นงานทำบุญบ้าน ประธานก็เจ้าภาพนั่นเอง) พิธีกร ผู้ที่จะมาร่วมงาน เป็นต้น ในวันงานต้องเตรียมมอบหมายหน้าที่ให้ชัดเจน เช่น ผู้รับส่งพระสงฆ์ เป็นต้น ผู้ช่วยต้อนรับผู้มาร่วมงาน และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

๓. **เตรียมสถานที่** สถานที่จัดงานพิธีตามวัตถุประสงค์ของการจัดงาน เช่น ที่บ้าน สำนักงาน เป็นต้น ต้องมีการจัดทำความสะอาดหรือตกแต่งเพื่อ

ความเรียบร้อยสวยงาม ส่วนสถานที่อื่น ๆ เช่น ห้องประชุมของส่วนราชการ โรงแรม เป็นต้น ต้องติดต่อประสานงาน เพื่อจองสถานที่เป็นการล่วงหน้า และสถานที่จัดงานต้องเหมาะสมและเพียงพอแก่ผู้ร่วมงาน

๔. เตรียมอุปกรณ์พิธี อุปกรณ์การจัดพิธีทำบุญ มีทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ได้ทุกพิธี และอุปกรณ์ที่ใช้เฉพาะพิธี ซึ่งผู้จัดเตรียมอุปกรณ์จะต้องทราบว่า ทั้งนี้งานใดจะใช้อุปกรณ์อะไร พอจำแนกได้ ดังนี้

อุปกรณ์ที่ใช้ได้ทั่วไปทุกพิธี สำหรับงานทำบุญที่นิยมเรียกกันในปัจจุบันว่างานมงคล เป็นงานจัดขึ้นโดยปรารถนาเหตุเพื่อความ สุขความเจริญ เช่น งานทำบุญประจำปี งานทำบุญคล้ายวันเกิด เป็นต้น มีอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี ประกอบด้วย พระพุทธรูป โต๊ะหมู่บูชา กระจ่างรูป เชิงเทียน แจกันดอกไม้ ชนวนจตุรูปเทียน ชันน้ำมันต์ พร้อมเทียนทำน้ำมันต์และหลอดคาปะพรมน้ำมันต์ สายสิญจน์จับเป็น ๓ เส้น หรือ ๙ เส้น โต๊ะปูผ้าขาว สำหรับตั้งอาหารบูชาพระพุทธรูป กรณีมีพิธีเลี้ยงพระ ให้จัด อาสนะสำหรับพระสงฆ์ พร้อมเครื่องรับรอง และที่กรวดน้ำ

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่และเปิดอาคารสำนักงานมีอุปกรณ์เพิ่มเติมเฉพาะพิธี ต้องจัดเตรียม เช่น แบงกระแจะ น้ำอบน้ำหอม แผ่นทอง พร้อมสีผึ้งหรือน้ำมันใช้ทาสำหรับปิดทอง

พิธีมงคลสมรส มีอุปกรณ์เฉพาะพิธี เช่น มงคลแฝด กระแจะสำหรับเจิมหน้าคู่บ่าวสาว เป็นต้น

พิธีเทศน์ มีอุปกรณ์เฉพาะพิธี เช่น เทียนสองธรรม เครื่องทองน้อยสำหรับบูชาธรรม ถ้าไม่มีจะใช้กระจ่างรูปเชิงเทียนแทนก็ได้ เป็นต้น

พิธีทำบุญเกี่ยวกับงานศพ เช่น พิธีทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เป็นต้น หรือพิธีอื่นเกี่ยวกับงานดังกล่าว มีอุปกรณ์เฉพาะพิธีต้องจัดเตรียมคือ ภูษาโยง หรือด้ายสำหรับใช้ในงานศพ เครื่องทองน้อย (ถ้ามี) และตู้พระอภิธรรม สำหรับพิธีสวดพระอภิธรรมศพ และสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ งานทำบุญเกี่ยวกับงานศพจะไม่ใช้ชันน้ำมันต์

อุปกรณ์เหล่านี้ ถ้าจัดงานที่วัด ทางวัดจะจัดเตรียมไว้ให้ ถ้าจัดงานที่บ้าน เจ้าภาพต้องยืมจากวัดหรือจัดหามาเอง

พิธีสวดมนต์เย็น - ฉันทเช้า

คำว่า สวดมนต์เย็น-ฉันทเช้า เป็นคำพูดสามัญตามธรรมเนียมของชาวบ้านทั่วไป โดยเฉพาะในภาคกลาง เป็นพิธีที่จัดทั้งงานที่ปรารถนาเหตุที่เป็นสิริมงคล และงานที่ปรารถนาการตายของบุคคลในครอบครัว ในอดีตคนไทยมีเวลาค่อนข้างว่างมาก โดยเฉพาะในหลังฤดูเก็บเกี่ยว ไม่เร่งร้อนเหมือนในปัจจุบัน ดังนั้น พิธีการต่าง ๆ ก็จัดเต็มที่ไม่วีบวรัด โดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ตอนเย็น วันหนึ่งก่อน เรียกว่า **สวดมนต์เย็น** ในวันรุ่งขึ้นตอนเช้า จะนิมนต์พระสงฆ์เมื่อวันวานมาฉันทภัตตาหาร ท่านจะนำบาตรและปิ่นโตมาด้วย เมื่อพระสงฆ์สวดถวายพรพระ (บทพาหุงฯ) เจ้าภาพและผู้มาร่วมงานจะร่วมกันตักบาตร ถวายภัตตาหาร เรียกว่า **เลี้ยงพระเช้าหรือฉันทเช้า** ปัจจุบันย่นเวลามาทำวันเดียวกัน ตอนเช้าหรือตอนเพลตามความสะดวก นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์ก่อน จบแล้วถวายภัตตาหาร การประกอบพิธีทำบุญทั้ง ๒ วันหรือวันเดียวก็ตาม เรียกว่า **ทำบุญเลี้ยงพระ**

การทำบุญเลี้ยงพระหรือการทำบุญอย่างอื่นนอกจากนี้ จะประกอบด้วยบุคคล ๒ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายเจ้าภาพ หมายถึง ทายกหรือทายิกา ผู้มีศรัทธาประสงค์จะประกอบกรบุญ และฝ่ายพระสงฆ์ หมายถึง ปฏิคคาทกผู้รับทานและประกอบพิธีกรรม ตามความประสงค์ของเจ้าภาพ

แนวทางการจัดพิธีทำบุญในงานต่าง ๆ

แนวปฏิบัติในการจัดงานพิธีทำบุญที่นิยมจัดในปัจจุบันนี้ โดยทั่วไปจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๙ รูป ๗ รูป หรือ ๕ รูป ส่วนพิธีหลวงนิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูปเป็นหลัก การนิมนต์มากหรือน้อยกว่านี้ ขึ้นอยู่กับงานและกำลังศรัทธาของเจ้าภาพ ในที่นี้ขอยกตัวอย่างงานพิธีทำบุญ ดังนี้

๑. งานทำบุญประจำปี คล้ายวันเกิด ทำบุญบ้าน หรืออาคารสำนักงาน

การทำบุญดังกล่าว เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่ตนเองหรือกิจการที่ทำอยู่ เป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน ควรเตรียมการ

สิ่งทีตระเตรียมในพิธีบำเพ็ญกุศล เช่น ครอบน้ำพระพุทธรณ์ ตะเกียง สายสิญจน์ เป็นต้น

ได้แก่

๑) ก่อนถึงวันงาน ควรจัดโต๊ะหมู่บูชา หมู่ ๕ หมู่ ๗ หรือ หมู่ ๙ ตามที่มี ถ้าไม่มี จะใช้โต๊ะธรรมดาปูลาดด้วยผ้าขาวก็ได้ ให้อยู่ด้านขวามือของพระสงฆ์ ถ้าสถานที่จำกัด อาจอยู่ด้านซ้ายมือพระสงฆ์ได้บ้าง อัญเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนโต๊ะหมู่ พร้อมเครื่องสักการบูชา คือ ดอกไม้ธูปเทียน อาจจัดในวันประกอบพิธีก็ได้ ปูลาดอาสน์สงฆ์ตามจำนวนที่นิมนต์ไว้ วงสายสิญจน์ เริ่มต้นจากโต๊ะหมู่บูชา แล้ววางวนขวารอบบ้าน สำนักงาน หรือห้องที่จัดพิธีแล้วแต่กรณี เมื่อครบรอบแล้ว นำมาวนที่ฐานพระพุทธรูป ๓ รอบ ไม่ควรพันองค์พระหรือพระศอกของพระพุทธรูป นำส่วนที่เหลือวางใส่ไว้ในพานสำหรับพระสงฆ์ถือขณะเจริญพระพุทธรุมนต์

๒) วันประกอบพิธี เมื่อถึงเวลาตามกำหนด เจ้าภาพและผู้ร่วมงานพร้อมกัน ณ มณฑลพิธี นิมนต์พระสงฆ์นั่งประจำอาสนะ ประธานพิธีหรือเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล รับศีล อาราธนาพระปริตร ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธรุมนต์ เมื่อถึงบท อเสวนา จ พาลาน์ จุดเทียนที่ชันน้ำมนต์ ยกประเคนประธานสงฆ์ ครั้นเจริญพระพุทธรุมนต์จบ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ท่านฉันเสร็จแล้ว ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำ รับพร และรับประพรมน้ำพระพุทธรุมนต์จากพระสงฆ์ เสร็จพิธีแล้ว ส่งพระสงฆ์กลับวัด

๒. การบูชาข้าวพระพุทธร

ในพิธีทำบุญเลี้ยงพระ มีประเพณีโบราณสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันคือการบูชาข้าวพระ หรือเรียกกันทั่วไปว่า ถวายข้าวพระพุทธร มีคำกล่าวในภาษาบาลีว่า การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุขนั้น มีอานิสงส์มาก ด้วยเหตุนี้ จึงมีธรรมเนียมว่าเมื่อนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีทำบุญไม่ว่างานใด ๆ ต้องอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานเป็นประธานเสมอ แต่การถวายข้าวพระพุทธรนั้น จัดเป็นบูชาอย่างหนึ่ง คือ อามิสบูชา คำบูชาข้าวพระพุทธรว่า *อิมิ สุปพยุถนสมปนฺนึ สาสิณฺโณ โอิทฺหนฺ อุตฺทกํ วรํ พุทฺธสฺส ปุเชมิ* ไม่ใช่คำว่า โอนโชนยามิ หรือ เทมิ เหมือนกล่าวคำถวายทานแด่พระสงฆ์

พิธีบำเพ็ญกุศลฉลองอายุครบ ๘๔ ปี ๗ รอบ ศาสตราจารย์พิเศษทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา

การบูชาข้าวพระพุทธรูป

การจัดอาหารสำหรับบูชาพระพุทธรูปนั้น ควรจัดให้ประณีตสวยงาม ทั้งอาหารคาวหวานพร้อมข้าวน้ำ ใส่โตกหรือสำรับ ภาชนะที่ใส่อาหารต้องไม่เล็กเกินไป พอขนาดให้คนรับประทานอ้อม ไม่ควรจัดใส่ภาชนะเล็ก ๆ ดุคล้ายของเล่น เช่น ถ้วยตะไล เป็นต้น จัดโต๊ะปูผ้าขาว ตั้งไว้ด้านหน้าโต๊ะหมู่ เมื่อพระสงฆ์เจริญหรือสวดพระพุทธรูปมนต์ถึงบทพาหุง ยกสำรับอาหารมาตั้งแล้วกล่าวคำบูชา หรือจะยกมาตอนพระสงฆ์เจริญหรือสวดพระพุทธรูปมนต์จบแล้วก็ได้ กล่าวคำบูชาให้เรียบร้อยก่อน จึงประเคนภัตตาหารแด่พระสงฆ์ตามลำดับไป

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ทรงเปิดอาคาร ๑๕๐ ปี วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

๓. งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่และเปิดอาคารสำนักงาน

ธรรมเนียมของชาวพุทธไทยแต่โบราณ เมื่อปลูกอาคารบ้านเรือนหลังใหม่ ก่อนจะเข้าไปอยู่อาศัยหรือใช้ประกอบกิจการ จะต้องจัดพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรือพิธีทำบุญเนื่องในการเปิดอาคารสำนักงาน ไม่เว้นแม้แต่วัดวาอารามต่าง ๆ ที่สร้างอุโบสถ วิหาร หรือศาลาหลังใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะจัดพิธีเฉลิมฉลองเช่นกัน การจัดพิธีตามที่กล่าวมานั้น วัดอุประสงค์สำคัญก็เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ เป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย หรือเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแก่กิจการของบริษัทห้างร้านที่ประกอบธุรกิจในอาคารสำนักงานนั้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพร อมฺพโร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ทรงเปิดอาคารศูนย์การเรียนรู้ อนาคตแห่งประเทศไทย

ลำดับขั้นตอนของพิธีนี้ มีลำดับวิธีการปฏิบัติคล้ายกับพิธีกล่าวมาแล้ว
เพียงแต่เจ้าภาพต้องจัดเตรียมแป้งกระแจะ น้ำอบหรือน้ำหอม และแผ่นทอง
สำหรับประธานสงฆ์เจิมบ้านหรือเจิมป้ายอาคารสำนักงาน สิ่งของเหล่านี้ต้อง
จัดเตรียมไว้ เพื่อนำเข้าพิธีเจริญพระพุทธมนต์ด้วยการเจิมบ้านหรือเจิมป้าย
อาคารสำนักงาน จะเจิมต่อจากพิธีประพรมน้ำพระพุทธมนต์ โดยเจ้าภาพ
เป็นผู้ถือพานใส่แป้งเจิมและแผ่นทอง นำประธานสงฆ์ไปเจิมตามจุดที่กำหนด
ไว้ เช่น ประตูบ้าน ประตูห้องนอน ป้ายอาคารสำนักงาน เป็นต้น เมื่อเจิม
และปิดแผ่นทองเรียบร้อยแล้ว ประธานสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เป็น
อันเสร็จพิธี

บทที่ ๑๒

พิธีถวายทาน

ความหมายของทาน

คำว่า **ทาน** แปลว่า การให้ หรือสิ่งที่ควรให้ กล่าวโดยรวม คือ การให้สิ่งที่ควรให้แก่คนที่ควรให้ ทานจึงสำเร็จประโยชน์และเกิดผลตามความประสงค์ เพราะถ้าให้สิ่งที่ไม่เหมาะสม เช่น สุรา ยาเสพติด เป็นต้น ไม่จัดเป็นทาน ในทางธรรมจำแนกชนิดของทานเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ อามิสทาน คือ ให้วัตถุสิ่งของ และธรรมทาน คือ ให้ธรรมะคำสั่งสอน นอกจากนี้ ยังมีคำที่เพิ่มเติมในภายหลัง กล่าวคือ อภัยทาน คือการให้อภัย และวิทยาทาน คือ ให้วิชาความรู้ ส่วนคำที่มีความหมายใกล้เคียง ได้แก่ บริจาค เมื่อนำมารวมกับคำว่าทานเป็นบริจาคตาน

ทาน ที่แปลว่า การให้ เมื่อใช้กับผู้รับที่มีฐานะแตกต่างกัน ในภาษาไทยมีคำใช้ตามความเหมาะสมแก่ฐานะ เช่น ให้บุคคลธรรมดาหรือสัตว์เพื่อสงเคราะห์ ใช้คำว่า ให้ทาน หรือบริจาคตาน ให้พระภิกษุสามเณร ใช้คำว่า ถวายทาน ให้พระมหากษัตริย์ ใช้คำว่า พูลเกล้า ฯ ถวาย หรือน้อมเกล้า ฯ ถวาย เป็นต้น แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการถวายทานแด่พระภิกษุสามเณรที่มีการจัดเป็นพิธี มีการกล่าวคำถวายนิยมจัดกันทั่วไป คือ พิธีถวายทาน

ทาน คือ การถวายวัตถุสิ่งของที่สมควรให้เป็นทาน เรียกว่า ทานวัตถุ
ในพระพุทธศาสนาจำแนกไว้ ๑๐ อย่าง ดังนี้

๑. ภัตตาหาร
๒. น้ำรวมทั้งเครื่องดื่มที่สมควรแก่สมณบริโกศ
๓. ผ้าเครื่องนุ่งห่ม
๔. ยานพาหนะรวมทั้งปัจจัยค่าโดยสาร
๕. ดอกไม้และมาลัยสำหรับบูชา
๖. ของหอม หมายถึง รูปเทียนเครื่องสักการบูชา
๗. เครื่องลูบไล้ หมายถึง เครื่องชำระร่างกายให้สะอาด เช่น สบู่
๘. เครื่องที่นอนอันสมควรแก่สมณะ
๙. เสนาสนะที่อยู่อาศัย รวมทั้งตุ้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น
๑๐. เครื่องประทีป เทียน ตะเกียง พร้อมน้ำมันตะเกียงและเครื่องไฟฟ้า

ทานวัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้ โดยรวม คือ ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค พร้อมทั้งเครื่องบูชาพระรัตนตรัย และเครื่องใช้ควรแก่สมณบริโกศนั่นเอง

ประเภทของทาน

การถวายทานแต่พระภิกษุสามเณร แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. **ปาฏิบุคลิกทาน** คือ การถวายเจาะจงบุคคลผู้รับ กล่าวคือ ถวายพระภิกษุสามเณรรูปที่ตนรู้จัก หรือศรัทธาเลื่อมใส การถวายปาฏิบุคลิกทานไม่จำเป็นต้องมีพิธีการถวาย เมื่อผู้ถวายมีจิตศรัทธาจะถวายสิ่งใด แต่พระภิกษุสามเณรรูปใด ก็จัดของสิ่งนั้นถวายแต่รูปนั้นเป็นรายบุคคล ก็สำเร็จเป็นทานแล้ว ส่วนผู้รับจะอนุโมทนาอย่างไร ก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน

๒. **สังฆทาน** คือ การถวายแต่สงฆ์ไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดย

ถวายเป็นกองกลางให้สงฆ์เฉลี่ยกันใช้สอย การถวายสังฆทานเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มากกว่าปาฏิบุคลิกทาน เพราะสงฆ์ถือว่าเป็นองค์กรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในพิธีกรรมและกิจการต่าง ๆ จึงมีผู้นิยมถวายสังฆทานกันมาก และด้วยเหตุนี้ ปัจจุบันจึงมีการจัดพิธีถวายสังฆทานในวัดต่าง ๆ ทั่วไป เพื่อรองรับศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้พุทธศาสนิกชนทำบุญได้สะดวก ทำแล้วเกิดความอิ่มเอมใจ สบายใจ ได้ทำบุญถวายสังฆทานตามศรัทธาของตน ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพิธีถวายสังฆทานที่เป็นแบบอย่าง เพื่อเป็นแนวทางที่พุทธศาสนิกชนจะนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง

พิธีถวายสังฆทาน

การถวายสังฆทาน หมายถึง ถวายเป็นของสงฆ์ ให้พระสงฆ์ได้ใช้ร่วมกัน ผู้รับจะเป็นภิกษุหรือสามเณรก็ได้ จำนวนเพียงรูปเดียวหรือหลายรูปก็ได้ สำคัญอยู่ที่เจตนาว่าต้องการจะถวายแต่สงฆ์ ดังนั้น เวลานิมนต์พระต้องไม่ระบุว่ารูปนั้นรูปนี้เพราะจะกลายเป็นปาฏิบุคลิกทานไป เมื่อทางวัดจัดพระภิกษุให้ตามจำนวนที่นิมนต์ จะเป็นพระเถระ พระบวชใหม่ หรือสามเณรก็ตาม จัดว่าเป็นสงฆ์ในพิธีนี้ ส่วนผู้นิมนต์ก็ถวายสังฆทานสำเร็จตามความตั้งใจ แต่ถ้าผู้นิมนต์เห็นพระเถระที่ตนเคารพเลื่อมใส เป็นหัวหน้าสงฆ์มารับสังฆทาน เกิดความปิติยินดีว่าเจ้าอาวาสมาด้วยตนเอง เป็นการให้เกียรติแก่ตน ถ้าทางวัดจัดพระบวชใหม่และสามเณรให้ เกิดความน้อยใจว่า ทางวัดไม่เห็นความสำคัญของตน จัดแต่พระบวชใหม่และสามเณรมาให้ เช่นนี้เมื่อถวายแล้ว ไม่จัดเป็นสังฆทานที่สมบูรณ์ เพราะจิตของผู้ถวายไปยึดติดในบุคคล บางคนนิมนต์พระภิกษุหรือสามเณรที่เดินบิณฑบาตผ่านหน้าบ้านของตน โดยตั้งใจว่านิมนต์จากสงฆ์ไม่เจาะจงรูปใด แม้เพียงรูปเดียวหรือสองรูป แล้วถวายสังฆทานในบ้านของตนนั้น เช่นนี้ จัดเป็นสังฆทานที่ถูกต้องสมบูรณ์และมีอานิสงส์มาก

การถวายสังฆทานนั้น มิใช่ถวายได้เฉพาะภัตตาหารและกบปียกัณฑ์เท่านั้น การถวายอันควรแก่สงฆ์ เช่น ฎีกี ศาลา สะพาน ที่ดิน เป็นต้น ก็จัดว่าเป็นสังฆทานเช่นเดียวกัน และการถวายสังฆทานนั้นจะถวายที่วัด ที่บ้าน

หรือที่สำนักงานก็ได้ ถวายเวลาเช้า บ่าย หรือกลางคืนก็ได้เช่นกัน ทั้งนี้ ขึ้นกับความสะดวกและความเหมาะสม

การเตรียมการและลำดับพิธี

การถวายสังฆทานควรมีการเตรียมการและลำดับพิธี ดังนี้

๑. นิมนต์พระสงฆ์ตามจำนวนที่ต้องการ
๒. เตรียมสถานประกอบพิธี ตั้งโต๊ะหมู่บูชา และอาสน์สงฆ์
๓. จัดภัตตาหารและสิ่งอื่น ๆ ที่ต้องการถวาย
๔. ผู้ร่วมพิธีและพระสงฆ์พร้อมแล้ว ยกสังฆทานตั้งไว้เบื้องหน้าพระสงฆ์หรือที่สมควร
๕. จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และกล่าวคำบูชา
๖. อาราธนาศีล และรับศีล
๗. ถวายสังฆทาน พิธีกรเชิญทุกคนตั้ง นโม พร้อมกัน ๓ จบ แล้วกล่าวคำถวายสังฆทาน ทั้งภาษาบาลีและคำแปล จบแล้วยกเครื่องสังฆทานประเคนแก่พระสงฆ์ กรวดน้ำรับพรจากพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี

ข้อควรทราบเกี่ยวกับการถวายสังฆทาน

การถวายทานทุกครั้ง ให้ตั้งนโม ๓ จบก่อนกล่าวคำถวาย ถวายสังฆทานหลังเที่ยงวันไปแล้ว ไม่ควรมีอาหารสด ถ้าเป็นอาหารแห้ง ก็ไม่จำเป็นต้องยกประเคน เพราะผิวดินัยพระสงฆ์ ประเคนเฉพาะของฉันได้หลังเที่ยงวันและของควรแก่สมณบริโภค เช่น น้ำดื่ม น้ำปานะ เป็นต้น

การถวายสังฆทานอุทิศให้ผู้ตาย พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับการถวายสังฆทานสามัญ ต่างกันแต่คำถวายจาก ภูตตานี เป็น มตกตตานี เท่านั้น ในการถวายทานอื่น ๆ เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายผ้าป่า เป็นต้น มีลำดับพิธีเช่นเดียวกัน ต่างกันบ้างในพิธีถวายผ้าป่า เมื่อกล่าวคำถวายแล้ว ไม่ต้องยกต้นผ้าป่าประเคน นิมนต์พระสงฆ์ไปพิจารณาผ้าป่า (ชักบังสุกุล) แทน

พิธีถวายสังฆทาน

คำถวายสังฆทาน (สามัญ)

อิมาณี มยํ ภนฺเต, ภตฺตานิ, สปฺริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอนฺณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺໂฆ, อิมาณี ภตฺตานิ, สปฺริวารานิ, ปฏฺิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย สุขายฯ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร พร้อมทั้งบริวารเหล่านี้ แต่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหาร พร้อมทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ.

บทที่ ๑๓

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนของผู้แสดงว่า เป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของตน ได้แก่ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชีวิตของตนสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระนิพนธ์ไว้ในคำนำหนังสือพุทธมามกะว่า “การแสดงให้ปรากฏว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นกิจจำเป็นทำในสมัยอันเป็นคราวที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้รู้ว่าตนละลัทธิเดิมรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือ” การแสดงตนเป็นพุทธมามกะมีวัตถุประสงค์ต่างกัน โดยสมควรแก่บริษัท ดังนี้

๑. ผู้เป็นบรรพชิตนอกพระพุทธศาสนามาก่อน มาทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธเจ้าจะทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา แม้คฤหัสถ์ก็ทรงรับวิธีเดียวกัน

๒. ผู้มาขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสาวก รับถือเพศตามพระสาวก

ก่อนแล้ว เปล่งวาจา ถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ๓ ครั้ง เรียกว่า ตีสรณคัมภีร์สามปา ต่อมาใช้เป็นวิธีบรรพชาเป็นสามเณร

๓. คฤหัสถ์ผู้ไม่ประสงค์จะบวช ปฏิญาณตนถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกา หรือมิได้กล่าว ปฏิญาณตน แต่นับถือสืบกันมา ได้กราบไหว้บูชาสักการะตามประเพณีก็ใช้ได้ เช่นกัน และการแสดงตนเป็นพุทธมามกะไม่จำเป็นต้องทำคราวเดียว ทำซ้ำ ๆ หลายครั้งก็ได้ เรียกว่า ทักษิณกรรม ทำให้มั่นคงยิ่งขึ้น

ความเป็นมาของพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงส่งพระราชโอรสหลายพระองค์ไปทรงพระอักษรในยุโรป บางพระองค์ยังทรงพระเยาว์ และไม่เคยผนวชเป็นสามเณรมาก่อน พระองค์มีพระราชปริวิตก ว่าพระราชโอรสเหล่านั้นยังไม่รู้สึกมั่นคงในพระพุทธศาสนา จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มีเคยผนวชเป็นสามเณรนั้นได้ปฏิญาณพระองค์เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก่อนเสด็จออกไปทรงพระอักษร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเป็นพระองค์แรกที่ปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น ต่อมาผู้อื่นนอกจากพระราชวงศ์เห็นชอบตามพระราชดำริ จึงได้ถือปฏิบัติตามในบางโอกาส

ด้วยเหตุนี้ จึงมีประเพณีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะสืบต่อกันมา ในปัจจุบันการปฏิบัติพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะยังนิยมจัดในประเทศไทย พอสรุปวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

๑. เมื่อบุตรหลานของตนเจริญวัย อยู่ในระหว่างอายุ ๑๒ - ๑๕ ปี ประกอบพิธีให้บุตรหลานของตนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กสืบทอดความเป็นพุทธศาสนิกชนตามสกุลวงศ์

๒. เมื่อบุตรหลานซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ไปศึกษาในประเทศ นับถือศาสนาอื่น นิยมประกอบพิธีให้บุตรหลานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อต้องการให้เด็กระลึกถึงตนอยู่เสมอว่าเป็นพุทธศาสนิกชน

๓. เมื่อจะปลูกฝังให้เยาวชนมั่นคงในพระพุทธศาสนา โรงเรียนซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนชาวพุทธ นิยมนำนักเรียนที่เข้ารับการศึกษานี้ใหม่ หรือรวมทั้งหมดก็ได้ แสดงตนเป็นพุทธมามกะปีละ ๑ ครั้ง เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการนับถือพระพุทธศาสนา

๔. เมื่อบุคคลที่นับถือศาสนาอื่น เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต้องการประกาศตนนับถือพระพุทธศาสนา ก็ประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อประกาศตนว่านับแต่นี้ไป ข้าพเจ้ายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา

ระเบียบพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

บุคคลที่ต้องการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ต้องไปมอบตัวต่อพระสงฆ์ที่ตนเคารพนับถือ ถ้าเป็นเด็กหรือนักเรียน ควรมีผู้ปกครองหรือครูนำไป นำดอกไม้ธูปเทียนหรือธูปเทียนแพไปถวายพระอาจารย์ตามธรรมเนียมโบราณด้วย เมื่อไปถึงวัดหรือที่พำนักของพระสงฆ์ ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะพึงปฏิบัติ ดังนี้

๑. เข้าไปหาพระสงฆ์ ทำความเคารพ กราบเรียนถึงวัตถุประสงค์ในการแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้พระสงฆ์ทราบ เมื่อท่านรับแล้วจึงมอบตัว

๒. ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ถือนพานดอกไม้เข้าไปหาพระสงฆ์คุกเข่าลงกับพื้น ยกพานดอกไม้ขึ้น น้อมตัวลงประเคน

๓. เมื่อพระสงฆ์รับพานแล้ว ให้ถอยออกมาพอสมควร ประนมมือก้มลงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วนั่งพับเพียบเพื่อรับฟังข้อแนะนำพร้อมทั้งกำหนดนัดหมายวัน เวลาในการประกอบพิธี

๔. อาราธนาพระสงฆ์อย่างน้อย ๓-๔ รูป คือ ครบองค์สงฆ์ หรือเกินกว่านี้ก็ได้ เสร็จแล้วกราบลาพระสงฆ์

๕. เมื่อถึงวันนัดหมาย พระสงฆ์จะจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธี พิธีนี้อาจจัดขึ้นในวัด เช่น พระอุโบสถ เป็นต้น หากผู้แสดงตนมีจำนวนมาก จะจัดที่ศาลาการเปรียญ หรือห้องประชุมในวัดก็ได้ ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะควรแต่งกายสุภาพ ชุดสีขาว ถ้าเป็นเด็กนักเรียนจะแต่งเครื่องแบบตามปกติ

ธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะของนักเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธ กรุงเทพมหานคร

ก็ได้ เมื่อถึงเวลาย่ำกำหนด พระสงฆ์จะมายังสถานที่ประกอบพิธี กราบพระพุทธรูป นั่งบนอาสนะที่จัดเตรียมไว้ ผู้แสดงตนเป็นพุทธมามกะเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะหมู่ จุดธูปเทียนและวางดอกไม้ เปล่งวาจาบูชาพระรัตนตรัยว่า

อิมีนา สกกาเรน, พุทธํ ปุเชมิ (กราบ)

อิมีนา สกกาเรน, ธมมํ ปุเชมิ (กราบ)

อิมีนา สกกาเรน, สงฆํ ปุเชมิ (กราบ)

ถ้ามีผู้แสดงตนเป็นพุทธมามกะจำนวนมาก ให้หัวหน้าหรือผู้นำเป็นคนจุดธูปเทียนคนเดียว นอกนั้น ให้วางดอกไม้ที่นำมาบูชาพระรัตนตรัยด้วย ให้หัวหน้าเป็นผู้กล่าวนำบูชา เสร็จแล้วกราบลงพร้อม ๆ กัน หลังจากนั้น กล่าวคำนมัสการและคำปฏิญาณตนต่อหน้าพระสงฆ์ตามลำดับ ดังนี้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

เอสาหํ ฆนเต สุจิริปรินิพฺพตฺตปิ, ตํ ภควนฺตํ สรรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ สงฆญฺจ พุทฺธมามโกติ มํ สงฺฆโฆ ธาเรตฺตฺย

คำแปล

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น (๓ จบ)

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานแล้ว ทั้งพระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกนับถือ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นพุทธมามกะ ผู้รับพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า

ถ้าปฏิญาณพร้อมกันหลายคน ให้เปลี่ยนคำกล่าว ดังนี้

คำว่า เอสาหิ ผู้ชายว่า เอเต มยิ ผู้หญิงว่า เอตา มยิ

คำว่า คจณามิ เป็น คจณาม

คำว่า พุทธมามโกติ เป็น พุทธมามกาติ

คำว่า มํ เป็น โน

คำว่า พุทธมามโกติ ถ้าหากเป็นผู้หญิงแม่คนเดียว ก็ต้องเปลี่ยนเป็น พุทธมามกาติ

เมื่อกล่าวคำนมัสการและคำปฏิญาณจบลงแล้ว พระสงฆ์จะรับ สาธุ พร้อมกับ ฟิงก์มลงกราบพร้อมกัน ลดลงนั่งราบกับพื้น ประนมมือรับฟังโอวาทจากพระสงฆ์ต่อไป หลังจากรับโอวาทแล้ว ผู้ปฏิญาณตนรับว่า สาธุ แล้ว ฟิงก์น้ํงคุกเข่าประนมมือ กล่าวคำสมาทานศีล ๕ เฉพาะปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกคนเดียว เปลี่ยนคำว่า มยิ เป็น อหิ คำว่า ยาจาม เป็น ยาจามิ ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ต่อจากนั้นฟิงก์ว่า ตามพระสงฆ์ผู้บอกศีล ๕ เริ่มตั้งแต่ นโม เมื่อว่า นโม ตามครบสามจบแล้ว พระสงฆ์จะกล่าวคำว่า ยมหํ วทามิ ตํ วเทหิ ผู้ปฏิญาณตนรับว่า อาม ภาเต พระอาจารย์จะบอกไตรสรณคมน์ต่อว่า พุทธํ สรณํ คจณามิ... ฟิงก์ว่าตามไป จบแล้วพระสงฆ์จะกล่าวอีกว่า ติสรณคมณํ นิฎฺฐิตํ ผู้ปฏิญาณตนฟิงก์รับว่า อาม ภาเต ต่อมาพระสงฆ์จะบอกศีล ๕ ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี ... ฟิงก์ว่าตามไปจนครบ ๕ ข้อ จากนั้นพระสงฆ์จะกล่าวคำว่า อิมานิ ปญฺจสิกขาปทานิ สมาทียามิ จบเดียว ส่วนผู้ปฏิญาณตนต้องว่าตาม ๓ จบ เมื่อพระสงฆ์บอกอานิสงส์ของศีลจบแล้ว ผู้ปฏิญาณตนฟิงก์กราบลง ๓ ครั้ง ถ้ามีเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ ก็นำมาถวายในตอนน้ํง ถวายเสร็จแล้ว น้ํงราบเตรียมกรวดน้ํารับพรจากพระสงฆ์ต่อไป

การกรวดน้ํารับพร มีแบบแผนปฏิบัติกันมา คือ เมื่อพระสงฆ์เริ่ม ยถาวาริวหา ... ผู้กรวดน้ํารับพรเทน้ำกรวดลงภาชนะรองรับ เมื่อพระสงฆ์กล่าวถึง คำว่า มณฺชิโรตฺตโร ยถา ผู้กรวดน้ํารับพรเทน้ำให้หมดพอดี เมื่อพระสงฆ์รูปที่สองรับว่า สพุทฺธิโย... ฟิงก์น้ํงประนมมือรับพรต่อไปจนจบ เสร็จแล้วน้ํงคุกเข่ากราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามก

คำกล่าวต่าง ๆ ที่พุทธมามกะพึงทราบ

๑. คำบูชาพระรัตนตรัย

- แบบที่ ๑   อิมินา สกกาเรน, พุทฺธํ ปุเชมิ
                  อิมินา สกกาเรน, ธมฺมํ ปุเชมิ
                  อิมินา สกกาเรน, สงฺฆํ ปุเชมิ
- แบบที่ ๒   อิมินา สกกาเรน พุทฺธํ อภิปุชยามิ
                  อิมินา สกกาเรน ธมฺมํ อภิปุชยามิ
                  อิมินา สกกาเรน สงฺฆํ อภิปุชยามิ

๒. คำกราบนมัสการพระรัตนตรัย

- อรหํ สมมาสมพุทฺโธ ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ (กราบ)
สวากขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ (กราบ)
สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

๓. คำกล่าวบูชาข้าวพระพุทธ

อิมิ สุปพฺพยุชนสมปนฺนํ สาลินิ โอทนํ อุทกํ วรี พุทฺธสฺส ปุเชมิ

๔. คำกล่าวลาข้าวพระพุทธ

เสสสิ มงฺคลํ ยาจามิ

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๘). พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓). ผลิตซ้ำ.

พระธรรมโสภณ (พื้น ปาสาทิโก). (๒๕๖๑). วิสาข มิคารมาตา ตอนที่ ๑. (พิมพ์ครั้งที่ ๒) โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมโสภณ (พื้น ปาสาทิโก). (๒๕๖๒). วิสาข มิคารมาตา ตอนที่ ๒. (พิมพ์ครั้งที่ ๒) โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

วศิน อินทสระ. (๒๕๕๔). ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล (พิมพ์ครั้งที่ ๔). ธรรมดา.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๕๙). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (พิมพ์ครั้งที่ ๔๗). ผลิตซ้ำ.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษา ชั้นโท ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๔๑). สามเณร : เหล่ากอแห่งสมณะ. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๔๔). พุทธสาวก พุทธสาวิกา. ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

วิชากรรมบท

บทที่ ๑

กรรมบถ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาฝ่ายกรรมนิยม กล่าวคือ กรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีลักษณะแตกต่างกันไป ต่างจากบางศาสนาที่นับถือพระเป็นเจ้า ผู้คอยบันดาลเหตุการณ์ร้ายดีให้แก่มนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าคนจะดีหรือเลว สุขหรือทุกข์ ขึ้นสวรรค์หรือตกนรก เพราะกรรมหรือการกระทำของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ เทวดา หรือพรหมต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมทั้งสิ้น มีเพียงพระอรหันต์เท่านั้นที่พ้นบ่วงกรรมสามารถตัดกิเลสได้อย่างเด็ดขาด

ดังนั้น เรื่องกรรมจึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากวิบัติทั้ง ๓ ได้แก่ สิลวิบัติ จิตตวิบัติ และทิวฐิวิบัติ อันจะส่งผลให้ไปเกิดในทุคติ และให้บริบูรณ์ด้วยสมบัติทั้ง ๓ ได้แก่ สิลสมบัติ จิตตสมบัติ และทิวฐิสมบัติ จะส่งผลให้ไปเกิดในสุคติซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เส้นทางแห่งกรรมที่จะนำเราไปสู่ทุคติหรือสุคตินั้น เรียกว่า กรรมบถ

ความหมายของกรรมบถ

คำว่า กรรมบถ มาจากคำภาษาบาลีสันสกฤต ๒ คำ คือ กรรม กับ บถ คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำ ความดีหรือความชั่ว ส่วนคำว่า บถ หมายถึง ทาง ดังนั้น กรรมบถจึงหมายถึงทางแห่งกรรม หากเป็นวิธีทำกรรมชั่ว เรียกว่า อุกุศลกรรมบถ วิธีทำกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรมบถ

ศีล ๕ กับกรรมบถ

ศีล ๕ กับกรรมบถมีลักษณะต่างกัน กล่าวคือ ทางกาย มีข้องดเว้น เช่นเดียวกัน ทางวาจา ศีล ๕ มีข้องดเว้นเฉพาะพูดเท็จ ส่วนกุศลกรรมบถ ต้องเว้นจากพูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อด้วย ทางใจ ศีล ๕ ไม่ได้กล่าวถึงข้องดเว้นทางใจ ต่างจากกรรมบถซึ่งถือว่ามโนกรรมเป็นสิ่งสำคัญ หากรักษามโนกรรมไม่ได้ กรรมบถอื่น ๆ ก็ไม่สามารถรักษาได้ นอกจากนี้ ในกรรมบถไม่มีข้อห้ามเรื่องดื่มสุรา หลายคนจึงเข้าใจผิดว่าสามารถกระทำ ได้ แต่การดื่มสุราจนขาดสติ ทำให้เห็นผิดเป็นชอบ (มิจฉาทิฏฐิ) เป็นข้องดเว้นหนึ่งในกรรมบถ

นอกจากนี้ เจตนาของผู้รักษาศีล ๕ กับกรรมบถก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือเจตนาทั้ง ๒ นี้ เป็นพฤติกรรมของจิตใจที่ต่างกันเพียงเล็กน้อย คือ ผู้รักษาศีล ๕ เว้นจากการทำชั่ว เนื่องจากใช้การห้ามมายับยั้งการกระทำของตนเอง เหมือนทารกที่ไม่เล่นไฟเพราะถือว่าเป็นข้อห้ามของพ่อแม่ ส่วนผู้รักษากุศลกรรมบถไม่ได้ใช้การห้ามมายับยั้งตนเองแต่นำความบริสุทธิ์ของตนเป็นที่ตั้ง เว้นจากอกุศลกรรมบถ เพราะรังเกียจความเศร้าหมองที่จะเกิดขึ้นจากกรรมนั้น เหมือนทารกที่ไม่เล่นไฟ เพราะรังเกียจความสกปรก ดังนั้น ผู้รักษากุศลกรรมบถได้จึงมีจิตใจสูงกว่าคนที่ปฏิบัติได้เพียงรักษาศีล

ประเภทของกรรมบถ

กรรมบถมี ๒ ประเภท ได้แก่ อุกุศลกรรมบถ ๑๐ และกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังนี้

อกุศลกรรมบถ ๑๐	กุศลกรรมบถ ๑๐
<p>กายกรรม ๓</p> <p>๑. ปาณาติบาตฆ่าสัตว์ ๒. อทินนาทานลักทรัพย์ ๓. กามเมสุมิจจาจาร ผิดประเวณี</p>	<p>กายกรรม ๓</p> <p>๑. ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นฆ่าสัตว์ ๒. อทินนาทานา เวรมณี งดเว้นลักทรัพย์ ๓. กามเมสุมิจจาจารา เวรมณี งดเว้นทำผิดประเวณี</p>
<p>วจีกรรม ๔</p> <p>๑. มุสาวาท พูดเท็จ ๒. ปิสุณวาจา พูดส่อเสียด ๓. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ ๔. สัมผัสป์ปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ</p>	<p>วจีกรรม ๔</p> <p>๑. มุสาวาทา เวรมณี งดเว้นพูดเท็จ ๒. ปิสุณวาจาย เวรมณี งดเว้นพูดส่อเสียด ๓. ผรุสหาย วาจาย เวรมณี งดเว้นพูดคำหยาบ ๔. สัมผัสป์ปลาปา เวรมณี งดเว้นพูดเพ้อเจ้อ</p>
<p>มโนกรรม ๓</p> <p>๑. อภิชฌา เฟื่องเล็งอยากได้ของผู้อื่น ๒. พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น ๓. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม</p>	<p>มโนกรรม ๓</p> <p>๑. อนภิชฌา ไม่เฟื่องเล็งอยากได้ของผู้อื่น ๒. อัพยาบาทะ ไม่ปองร้ายผู้อื่น ๓. สัมมาทิฏฐิ ไม่เห็นผิดจากคลองธรรม</p>

อกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือเรียกว่า **ทุจจริต ๑๐** จำแนกเป็นกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และมโนทุจริต ๓ ส่วนกุศลกรรมบถ ๑๐ หรือเรียกว่า **สุจจริต ๑๐** จำแนกเป็นกายสุจจริต ๓ วจีสุจจริต ๔ และมโนสุจจริต ๓ ตรงกับอกุศลกรรมบถทุกประการ

ผลของกรรมบถ

มนุษย์เกิดมาประสบกับความทุกข์ ความสุข ความผิดหวัง ความสมหวัง ความเศร้าใจ ความดีใจ ความยากจน ความร่ำรวย สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำ ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า *หว่านพืชเช่นไร ย่อมได้ผลเช่นนั้น* เมื่อกระทำความดีหรือกุศลกรรมบถย่อมได้รับความสุข ความเจริญ ถ้ากระทำความชั่วหรืออกุศลกรรมบถย่อมได้รับความทุกข์เป็นสิ่งตอบแทน พระพุทธองค์ตรัสว่า *คนล่วงละเมิดอกุศลกรรมบถจะได้รับโทษ ๕ ประการ ได้แก่*

๑) ตนเองดีเตียนตนเองได้ ๒) วิญญูชนตำหนิ ๓) เสียชื่อ ๔) ตายไม่ได้สติ และ ๕) ตายแล้วเข้าถึงทุกคติ ผู้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถจะได้รับผลดี ๕ ประการ ตรงข้ามกับโทษที่กล่าวมานี้

ไตรทวาร

มนุษย์เราประกอบด้วย ๒ ส่วนสำคัญ ได้แก่ ร่างกาย และจิตใจ แต่ในทางความดีความชั่วเรียกว่ากรรมซึ่งสามารถกระทำได้ ๓ ทาง ได้แก่ ทางกาย เรียกว่า กายทวาร ทางวาจา เรียกว่า วาจิทวาร และทางใจ เรียกว่า มโนทวาร รวมเรียกว่า ไตรทวาร

กรรมบถ ๑๐ ประการ เมื่อจำแนกประเภทตามทวาร ซึ่งจำแนกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ กรรมที่ทำทางกายทวาร เรียกว่า กายกรรม กรรมที่ทำทางวาจิตวาร เรียกว่า วาจิกกรรม และกรรมที่ทำทาง มโนทวาร เรียกว่า มโนกรรม

ไตรทวารเป็นช่องทางปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น จึงเป็นสิ่งกำหนดความดีหรือชั่ว ความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ มีคนรักหรือมีคนเกลียด รวมถึงเป็นช่องทางในการปฏิบัติธรรมด้วย

กรรมบถในไตรทวาร

มนุษย์สามารถทำกรรมได้ ๓ ทาง ได้แก่ กาย วาจา และใจ กรรมทุกอย่างจึงต้องใช้ทวารทั้ง ๓ อย่างใดอย่างหนึ่ง จะใช้ช่องทางอื่นนอกจากทวารทั้ง ๓ นี้ไม่ได้

กรรมบถสามารถจัดลงในไตรทวารตามหลักข้างต้น กรรมใดที่กระทำด้วยกายก็จัดเข้าในกายกรรม แต่ในความเป็นจริงอาจใช้วาจาด้วยก็ได้ เช่น การฆ่าสัตว์ ใช้ร่างกายฆ่าเป็นกายกรรมแท้ แต่บางกรณีไม่ได้กระทำเองอาจใช้คำพูดสั่งให้ผู้อื่นฆ่า เป็นต้น ก็จัดเป็นความผิดทางกายกรรมแต่ใช้วาจาประกอบ

กรรมที่จัดไว้ในวาจิกกรรมก็เช่นกัน การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ ตามปกติก็ใช้เสียงพูดจึงจัดเป็นวาจิตวาร แต่การทำความผิดนี้อาจทำทางกายก็ได้ เช่น เขียนหนังสือโกหกผู้อ่าน เขียนคำด่า เขียนคำส่อเสียด เป็นต้น แม้ไม่ได้ใช้เสียงพูดแต่เป็นเรื่องการใช้ภาษาทำผิดกับผู้อื่นก็

จัดเป็นความผิดทางวิกรรมด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจจะยังไม่ชัดเจนว่าควรใช้สิ่งใดเป็นเกณฑ์ตัดสินให้แน่ชัดว่ากรรมใดเป็นกายกรรม วิกรรม หรือมโนกรรม จึงมีข้อควรพิจารณา ดังนี้

- ๑) กรรมใด ผู้ทำใช้กำลังกายทำ กรรมนั้นเป็นกายกรรม
- ๒) กรรมใด ผู้ทำใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการทำ กรรมนั้นเป็นวิกรรม
- ๓) กรรมใด ผู้ทำคิดนึกด้วยใจ กรรมนั้นเป็นมโนกรรม

ส่วนการกระทำที่ต้องคิด พุด และใช้กำลังกายไปพร้อมกัน ต้องพิจารณาว่ากรรมนั้นสำเร็จได้ด้วยกาย วาจา หรือใจ ถ้าสำเร็จด้วยทางใดก็ให้ถือว่าเป็นกรรมในทางนั้น เช่น การทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายนั้น ทำได้ทางกายกรรมทางเดียวคือใช้ร่างกายจึงจะสำเร็จ ไม่สามารถพุดหรือคิดเพื่อให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายได้ แม้ว่าการฆ่าผู้อื่นต้องใช้ความคิด หรือใช้คำพุดก็ตาม

อย่างไรก็ตาม กรรมทั้ง ๓ นี้ กรรมที่สำคัญที่สุด คือ มโนกรรม เพราะมโนกรรมเป็นจุดเริ่มต้นของกรรมทุกอย่างที่กระทำไป กล่าวคือ ต้องคิดก่อนทำ ก่อนพุดเสมอ

การศึกษาเรื่องกรรมหรือกรรมบถ ผู้ศึกษาต้องพิจารณาตนเอง พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมอยู่เสมอ

บทที่ ๒

กายกรรม ๓

กรรมที่เกิดทางกาย เรียกว่า กายกรรม ถ้าเป็นอกุศลกรรมหรือความชั่วทางกาย เรียกว่า กายทุจริต กำหนดไว้ ๓ ประการ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการผิดประเวณี ส่วนกุศลกรรมหรือความดีทางกาย เรียกว่า กายสุจริต กำหนดไว้ ๓ ประการแต่ตรงกันข้ามกัน คือ เว้นการฆ่าสัตว์ เว้นการลักทรัพย์ และเว้นการผิดประเวณี

ในที่นี้จะอธิบายเฉพาะการทำ ความชั่วทางกาย ส่วนการทำ ความดีทางกายจะมีข้ออธิบายที่ตรงข้าม โดยจะกล่าวรวมกันไปที่อกุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ ดังนี้

ปาณาติบาต

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปาณาติบาต

ทุกชีวิตไม่ว่าจะยากดีมีจน จะเป็นคนหรือสัตว์ ต่างก็รักและหวงแหนชีวิตของตนไม่น้อยไปกว่ากัน เมื่อเรารักชีวิต ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ไม่ต้องการให้ใครมาทำร้ายเบียดเบียน จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นการฆ่าสัตว์

คำว่า ปาณะ ในภาษาบาลีนี้ แปลว่า ผู้มีปราณ หมายถึง ผู้มีลมหายใจ ซึ่งได้แก่มนุษย์และสัตว์ สิ่งใดไม่มีลมหายใจ ไม่นับเข้าในเกณฑ์นี้ ดังนั้น ผู้รู้แต่โบราณจึงแปลคำว่า ปาณาติบาต ว่า ฆ่าสัตว์ ซึ่งหมายรวมไปถึงมนุษย์ด้วยไม่ได้หมายถึงแต่สัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น

ส่วนคำว่า เวมณี หมายถึง เจตนาหรือความตั้งใจเป็นเครื่องกำจัดเวร แสดงให้เห็นว่าการฆ่าสัตว์หรือการทำผิดศีลข้ออื่น ๆ เป็นการสร้างเวรให้แก่ตนเอง ผู้กระทำความผิดได้รับผลจากเวรที่ตนเอง ก่อขึ้น

ในกรรมบท ๑๐ นั้น ปาณาติบาตเป็นข้อแรก มีจุดประสงค์เพื่อให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานทุกประเภท

องค์ของปาณาติบาต

การฆ่าไม่ได้มุ่งเพียงทำให้ตายเท่านั้น ในวิชาเบญจศีลและเบญจธรรมแสดงข้อห้ามไว้ ๓ ประการ ได้แก่ การฆ่า การทำร้ายร่างกาย และการทรกรรมสัตว์ ปาณาติบาตประกอบไปด้วยองค์ ๕ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบท ได้แก่ ๑) สัตว์มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) มีจิตคิดจะฆ่าให้ตาย ๔) พยายามฆ่าสัตว์นั้น และ ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

การทำบาปที่เข้าลักษณะ ๕ ประการนี้ เรียกว่า ปาณาติบาต คือ การฆ่าสิ่งมีชีวิตให้ตายก่อนจะหมดอายุขัย จะฆ่าด้วยตนเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่าก็ตาม ผู้กระทำมีโทษฐานทำปาณาติบาต เมื่อมีไม่ครบองค์ โทษของปาณาติบาตก็ลดลง เช่น ขับรถชนคนตาย ทำของหล่นลงมาทับคนตาย เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ไม่มีเจตนาจะฆ่า จึงไม่ครบองค์ของปาณาติบาต แต่ทำด้วยความประมาท ในทางโลกใช้กฎหมายสำหรับตัดสินเรื่องนี้

วิธีพิจารณาโทษของปาณาติบาต

การพิจารณาโทษของปาณาติบาตขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) ฆ่าสัตว์ที่มีคุณมากมีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ที่มีคุณน้อย เช่น ฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชน ฆ่าสัตว์ที่ช่วยงานมีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ดุร้าย เป็นต้น

๒) ขนาดกายของสัตว์ ฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์เล็ก

๓) ผู้ฆ่าใช้ความพยายามมากหรือน้อย ใช้ความพยายามมากมีโทษมาก ใช้ความพยายามน้อย มีโทษน้อย เช่น ทูบตี ทรมานให้บอบช้ำ หรือทำให้ทุกขเวทนาแสนสาหัสจนกว่าจะตายมีโทษมาก เป็นต้น

๔) ผู้ฆ่ามีเจตนารุนแรงหรือไม่รุนแรง ถ้าฆ่าด้วยเจตนารุนแรงมีโทษมาก ฆ่าด้วยเจตนาไม่รุนแรงหรือไม่ตั้งใจมีโทษน้อย เช่น ฆ่าด้วยโทสะหรือความเกลียดชังมีโทษมากกว่าฆ่าเพื่อป้องกันตัว เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปาณาติบาตมีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่าอยู่ที่เจตนา และอยู่ที่ความพยายามในการฆ่าเป็นสำคัญ

ผลกรรมเกิดจากปาณาติบาต

ผลของการทำปาณาติบาตมีโทษอย่างไรเป็นเรื่องของกรรมที่ใช้ตัดสินว่ามีโทษหนักเบาตามการกระทำของผู้นั้น ไม่อาจหลีกเลี่ยงโทษจากกฎแห่งกรรมได้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในทุจจริตวิปากสูตรว่าปาณาติบาตทำให้ไปเกิดในอบายภูมิเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้วกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมที่หลงเหลือจะส่งผลให้บางคนอายุสั้น เสียชีวิตตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา หากมีชีวิตอยู่สุภาพก็จะไม่แข็งแรง ถูกฆ่าหรืออัถวินิบาตกรรมทำให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร

ดังนั้น ปาณาติบาตจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้กระทำปาณาติบาตตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจตวันก็ถือว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับการทำปาณาติบาต

อทินนาทาน

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอทินนาทาน

ความรักชีวิตสอนให้ทุกชีวิตแสวงหาทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีพแม้จะเหนียวยากเพียงใด เราไม่ต้องการให้ใครแย่งชิงทรัพย์ไปจากเรา ในขณะเดียวกันผู้อื่น

ก็ไม่ต้องการให้ใครไปแย่งชิงทรัพย์จากเขาเช่นกัน ดังนั้น จึงเกิดคุณกรรมบด
ชื้อที่ว่า อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้

คำว่า ถือเอา หมายถึง ถือเอาด้วยการขโมย ส่วนคำว่า สิ่งที่เจ้าของ
มิได้ให้ คือ เป็นสิ่งของที่เจ้าของมิได้ยินยอมให้ มิได้ยืมให้ มิได้บอกให้ หรือ
มิได้ให้ด้วยวิธีการใด ๆ เรียกกันทั่วไปว่า การลักทรัพย์

สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ นั้น มีหลายลักษณะ ดังนี้

๑) เป็นของที่มีเจ้าของถือสิทธิ์ครอบครองโดยตรงทั้งสิริวิญญาณ
กทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น และอวิญญาน
กทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) เช่น ที่ดิน บ้าน รถยนต์ เป็นต้น

๒) เป็นของที่ไม่มีเจ้าของโดยตรงแต่มีผู้ดูแลรักษา เช่น ของเช่นไหว้
ตามศาล ของบูชาพระตามวัด เป็นต้น

๓) เป็นของสาธารณะมิได้มีใครเป็นเจ้าของโดยตรงแต่เป็นของชุมชน
ราชการ หรือสงฆ์ ของเหล่านั้นมีผู้ดูแลตามกฎหมายหรือตามธรรมเนียม

สิ่งของเหล่านี้ถือว่ามีเจ้าของโดยตรงหรือโดยอ้อมเมื่อเจ้าของมิได้ให้
ด้วยวิธีการใด ๆ ใครนำไปเป็นของตนถือว่า ลักทรัพย์

องค์ของอทินนาทาน

อทินนาทาน ประกอบด้วยองค์ ๕ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบด ได้แก่ ๑)
ของมีเจ้าของ ๒) รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ ๓) มีจิตคิดจะลักของนั้น ๔) พยายาม
ลักของนั้นไป และ ๕) ลักของมาได้ด้วยความพยายามนั้น

การลักทรัพย์ที่เข้าลักษณะ ๕ ประการนี้ เรียกว่า อทินนาทาน จะ
ลักด้วยตนเองหรือใช้ให้คนอื่นลักก็ตาม ผู้กระทำมีโทษฐานทำอทินนาทาน
หากไม่ครอบครองก็ไม่มีอทินนาทาน โทษก็เบาลง ความสำคัญจึงอยู่ที่เจตนา
หากไม่มีเจตนา เช่น ถือเอาโดยวิสาสะ ไม่ได้คิดลักขโมย เป็นต้น อาจทำให้
เจ้าของไม่พอใจอยู่บ้างแต่ไม่ถึงกับเป็นโจรกรรมโดยตรง อย่างไรก็ตาม การ
ลักทรัพย์นั้นแม้จะเข้าไปไม่ครอบครอง ๕ ก็ไม่ควรทำ เพราะถึงอย่างไรยอมแสดง
ถึงจิตใจที่มุ่งแต่ผลประโยชน์และความเห็นแก่ตัว

วิธีพิจารณาโทษของอทินนาทาน

การพิจารณาโทษของอทินนาทานขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) คุณค่าของทรัพย์หรือสิ่งของนั้นเป็นของที่มีความสำคัญต่อเจ้าของหรือต่อส่วนร่วม เมื่อถูกลักไป ทำให้เจ้าของหรือส่วนรวมเดือดร้อนก็จะมีโทษมาก

๒) คุณความดีของเจ้าของทรัพย์นั้น หากเป็นผู้มีคุณธรรมหรือเป็นบุพการีของตนเอง เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ใครลักทรัพย์ท่านไปก็จะมีโทษมาก

๓) ผู้ลักทรัพย์ใช้ความพยายามมากหรือน้อย หากใช้ความพยายามมากจะมีโทษมากแต่ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็จะมีโทษน้อย เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน การรับสินบน มีกลวิธีที่ซับซ้อนและใช้ความพยายามสูง เป็นต้น ก็จะมีโทษมาก

ผลกระทบเกิดจากอทินนาทาน

ผู้ทำอทินนาทานนั้น แม้จะได้รับผลประโยชน์ที่ทำให้ชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย อย่างไรก็ตาม สักวันหนึ่งย่อมได้รับผลกระทบจากสิ่งที่กระทำไว้อย่างแน่นอน

อทินนาทานทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว ก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมจะส่งผลให้มีฐานะยากจน แม้เกิดมาร่ำรวย ทรัพย์เหล่านั้นจะพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ เช่น ภัยจากธรรมชาติ โจรปล้น ถูกคดโกง เป็นต้น

ดังนั้น อทินนาทาน จึงเป็นกรรมชั่ว ผู้กระทำอทินนาทาน ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจเดวินก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับการทำอทินนาทาน

กาเมสุมิจจาจาร

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกาเมสุมิจจาจาร

มนุษย์ย่อมมีความรักใคร่ ท่วงไຍคู่ครอง และครอบครัวของตนเอง ไม่ต้องการให้ผู้ใดมาละเมิด ทำผิดประเวณีหรือประทุษร้ายสามี ภรรยา บุตร ธิดาของตน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อที่ว่า กาเมสุมิจจาจารา เวมณี คือ เว้นการประพฤติผิดในกาม

คำว่า กาเมสุ แปลว่า ในกาม หมายถึง การประพฤติเมถุน ๒ ประการ ได้แก่ สทหารสันโดษ คือ ความยินดีในภรรยาของตน และปรถารคมนะ คือ การละเมิดในภรรยาของผู้อื่น ส่วนคำว่า เมถุน แปลว่า กรรมของคนคู่ หมายถึง การมีเพศสัมพันธ์

คำว่า มิจจาจาร แปลว่า ประพฤติผิด ดังนั้น กาเมสุมิจจาจาร จึงแปลว่า การประพฤติผิดในกาม หมายถึง การละเมิดทางเพศกับหญิงชายต้องห้ามที่มีคู่ครองอยู่แล้ว เช่น ชายลักลอบเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น หญิงนอกใจสามีตนเอง เป็นต้น ถือเป็น การประพฤติผิดในกามหรือผิดประเวณีทั้งสิ้น

หญิงชายต้องห้ามในข้อทำผิดประเวณี มี ๓ ประเภท ได้แก่ ภรรยาสามีของผู้อื่น หญิงชายที่อยู่ในความปกครองของผู้อื่น และหญิงชายมีจารีตรักษา ดังนี้

๑) ภรรยาสามีของผู้อื่น คือ หญิงชายที่แต่งงานแล้ว หญิงชายที่ไม่ได้แต่งงานแต่อยู่กินกันอย่างเปิดเผย หญิงชายที่เลี้ยงไว้เป็นภรรยาสามี

๒) หญิงชายที่อยู่ในปกครองของผู้อื่น คือ หญิงชายที่อยู่ในปกครองของบิดามารดา ญาติ หรือผู้รับอุปการะ รวมถึงหญิงชายที่รับหมั้นกันแล้ว คู่หมั้นปกครองดูแลแทนมารดาบิดา เมื่อถอนหมั้นกันแล้วก็อยู่ในความดูแลของบิดามารดาเช่นเดิม

๓) หญิงชายมีจารีตรักษา ได้แก่ หญิงชายที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตัวเอง เช่น บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน เป็นต้น หญิงชายที่เป็นนักรบวช เช่น พระภิกษุ สามเณร แม่ชี เป็นต้น และหญิงชายที่กฎหมายบ้านเมืองห้ามไว้ เช่น เด็กยังไม่บรรลุนิติภาวะ คนพิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

หญิงชายต้องห้ามเหล่านี้ จะสมัครใจหรือไม่ก็ตาม ใครละเมิดมีเพศสัมพันธ์ด้วย ถือว่าประพฤติน่าตำหนิหรือทำผิดประเวณีทั้งสิ้น

องค์ของกาเมสุมิฉาจาร

กาเมสุมิฉาจาร ประกอบด้วยองค์ ๔ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) บุคคลต้องห้ามมิให้เกี่ยวข้อง ๒) มีจิตคิดจะเสพบกับบุคคลนั้น ๓) มีความพยายามในการเสพ และ ๔) ให้อวัยวะเพศถึงกัน

การทำผิดประเวณีนี้ได้ต้องสมยอมกัน จึงจะครบองค์ หากไม่สมยอม เช่น ถูกกระทำชำเราก็เป็นกาเมสุมิฉาจารฝ่ายเดียว คือ ฝ่ายผู้ข่มขืนเท่านั้น ฝ่ายที่ถูกกระทำไม่เป็นกาเมสุมิฉาจารแม้อวัยวะเพศจะถึงกัน แต่ไม่ได้ตั้งใจทำให้องค์ประกอบไม่ครบ ไม่เป็นกาเมสุมิฉาจาร

วิธีพิจารณาโทษของกาเมสุมิฉา

การพิจารณาโทษของกาเมสุมิฉาขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) คุณความดีของผู้ถูกละเมิด หากเป็นผู้มีคุณธรรมหรือเป็นบุพพการีของตนเอง เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น ผู้ใดละเมิดจะมีโทษมาก

๒) ผู้กระทำผิดใช้ความพยายามมากหรือน้อย หากใช้ความพยายามมาก จะมีโทษมาก แต่ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็จะมีโทษน้อย เช่น การข่มขืน เป็นต้น จะมีโทษมาก

๓) ผู้ทำผิดมีกิเลสร้อนแรงไม่คำนึงถึงผิดชอบชั่วดี หมกมุ่นในกามตลอดเวลา

ผลกระทบเกิดจากกาเมสุมิฉาจาร

การทำผิดกาเมสุมิฉาจารมีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ในทางโลกคนทำผิดกาเมสุมิฉาจาร บางคราวอาจรอดตัวหรืออาจหาทางทำให้ตัวเองพ้นผิดได้ แต่ในทางธรรมไม่สามารถรอดพ้นโทษไปได้ เพราะเป็นเรื่องกรรมเวรที่ผู้กระทำต้องประสบ

กาเมสุมิจณาจารย์ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว ก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมจะส่งผลให้เกิดเป็นหญิง มีศัตรูคู่แวมมาก จิตใจหมกมุ่นแต่เรื่องเพศ คู่ครองประพฤตินอกใจ ครอบครัวแตกแยก อยู่อย่างไม่เป็นสุข ยากที่จะหาความสงบสุขในชีวิต

ดังนั้น กาเมสุมิจณาจารย์จึงเป็นกรรมชั่ว ผู้กระทำการเมสุมิจณาจารย์ ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดีเว้น ก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับการทำการเมสุมิจณาจารย์

บทที่ ๓

วจีกรรม ๔

กรรมที่เกิดทางวาจา เรียกว่า **วจีกรรม** ถ้าเป็นการทำอกุศลกรรม หรือทำบาปทางวาจา เรียกว่า **วจีทุจริต** กำหนดไว้ ๔ อย่าง ได้แก่ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ ส่วนการทำกุศลกรรมหรือความดีทางวาจา เรียกว่า **วจีสุจริต** กำหนดไว้ ๔ อย่างเหมือนกัน แต่ตรงกันข้าม คือ เว้นการพูดเท็จ เว้นการพูดส่อเสียด เว้นการพูดคำหยาบ และเว้นการพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ

ในที่นี้จะอธิบายเฉพาะการทำความชั่วทางวาจาก่อน ส่วนการทำความดีทางวาจา ควรพิจารณาเทียบเคียงตรงกันข้าม

มุสาวาท

๑. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับมุสาวาท

ความสัตย์เป็นสิ่งที่ทุกชีวิตต้องการ การดำเนินชีวิตที่ดีต้องมีความจริงใจและซื่อตรงต่อกัน ไม่โกหกหลอกลวงกัน ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อที่ว่า **มุสาวาทา เวรมณี** คือ เว้นการพูดเท็จ

คำว่า **มุสาวาท** คือ พูดเท็จ มีเจตนาแสดงความเท็จ ด้วยการพูดให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด และยังหมายรวมไปถึงการกระทำทางกายให้ผู้อื่นเข้าใจผิดด้วย เช่น เขียนเรื่องโกหก เขียนจดหมายเท็จ เขียนบัตรสนเท่ห์ให้ร้ายผู้อื่น ประกาศข่าวโกหกทางสื่อออนไลน์ เป็นต้น

ดังนั้น คำว่า **มุสา** จึงเป็นได้ทั้งทางวาจาและทางกาย แม้จะไม่ได้พูดแต่แสดงออกทางกายให้เข้าใจผิดก็จัดเป็นมุสาวาทเหมือนกัน

วิธีมุสาในศีลข้อ ๔ มี ๗ วิธี ได้แก่ ๑) ปด ๒) ทนสาบาน ๓) ทำเล่ห์กระเท่ห์ ๔) มายา ๕) ทำเลศ ๖) เสริมความ และ ๗) อำนาจ

มุสาประเภทต่าง ๆ ที่ยกมานี้ จะแสดงออกทางวาจาหรือทางกายอย่างไรก็ตามหนึ่งก็ตามจะเป็นการพูดด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นพูดก็ตาม ผู้อื่นรู้แล้วจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตามได้ชื่อว่ามุสาวาท

ทรรคนะทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับคนชอบพูดโกหก จะเห็นได้จากพุทธภาษิตในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า **นตฺถิ อการิยํ ปาปํ มุสาวาทิสฺส ชนฺตฺุโน** แปลว่า *คนชอบพูดเท็จ จะไม่ทำความชั่วไม่มี*

พุทธภาษิตนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่าคนที่ชอบพูดเท็จคือโกหกจนเป็นนิสัยเป็นคนเฝื่อนทำความชั่ว จะเป็นผู้บริสุทธิ์พูดพองเป็นไม่มี เหตุใดคนนิสัยชั้โกหกจึงริทำความชั่ว เพราะเขามีสิ่งบังคับให้ต้องทำความชั่วอยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ความเหลวไหล ๒) ความเห็นผิด และ ๓) ความผลักดันของกรรม คือ

๑) คำพูดโกหกทำลายคุณภาพของจิตทุกครั้งทุกคราวที่ทำผิดศีลข้อ ๔ คุณภาพที่ว่านั้น คือ สัจจะ หมายถึง ความมั่นคง ความแน่นอน ความตรงของจิต สัจจะนี้ ทำให้จิตใจของเรามุ่งต่อความดีอยู่ทุกวัน การพูดเท็จแต่ละครั้ง เป็นการละลายสัจจะภายในจิตลงไป ความจริงถูกทำลาย อาการที่เกิดขึ้นแทนก็คือความเหลวไหล เหมือนเหล็กแข็งที่ถูกเผาหลายครั้ง ก็กลายเป็นเหล็กอ่อน จิตที่มีสัจจะอยู่ในตัวนั้นมีดีพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือเป็นจิตที่รักดีมั่นคง แต่ถ้าสัจจะถูกทำลายแล้ว ความมั่นคงในความดีก็เปลี่ยนไป กลายเป็นความโลเล ความซื่อตรงต่อความดีก็เปลี่ยนไป กลายเป็น*ความเหลวไหล*

๒) สิ่งที่ยังบังคับคนติดนิสัยโกหกให้ทำความชั่วข้อ ๒ คือ *ความเห็นผิด* ตรงกันข้ามกับความฉลาด เรามีวิธีเพิ่มความฉลาดในจิตของเราได้หลายวิธี

เช่น เขียนหนังสือบ่อย ๆ อ่านหนังสือบ่อย ๆ ฟังบ่อย ๆ เป็นต้น ก็ทำให้คนฉลาดขึ้นได้ แต่ในบางกรณีเราอยู่นิ่ง ๆ ก็ทำให้ฉลาดขึ้นได้ รวมความว่าการปฏิบัติตัวเพื่อเพิ่มความฉลาดมีอยู่หลายวิธี เว้นแต่การโกหกอย่างเดียว โกหกมากก็โง่มาก เพราะสติปัญญาหรือความฉลาดนั้นมิอยู่ในความจริง ต้องค้นคว้าความจริง จึงจะพบความฉลาด คนชอบโกหกนั้นเป็นคนเกลียดความจริง ไม่กล้าเผชิญกับความจริงจึงเท่ากับเป็นคนโง่

ตามปกติคนชอบโกหกมักกระหึ่ม ถือว่าตนหลวงคนอื่นได้ แต่ในมุมกลับ เขาเองได้หลวงตัวเองให้รู้ผิดเห็นผิดอย่างมากมาย คนประเภทนี้มักจะหวังฟังแต่คำเท็จ ยึดเอาคำโกหกดำเนินชีวิต ความดีไม่ทำ คิดแต่จะคอยโกหกคนอื่นว่าตัวทำ ความชั่วไม่เว้น ก็คิดแต่จะหาวิธีลวงโลกว่าตนเว้นแล้ว ผู้ศึกษาดูไตรปิฎกตรองดูว่า เมื่อเขาตกอยู่ในสภาพอย่างนี้แล้ว เขาจะมีอะไรดีขึ้น สมมติว่า มีคนหนึ่งไม่มีเงินในกระเป๋าเลย แทนที่จะพยายามหาเงิน กลับคิดเสียว่าจะคอยโกหกคนอื่นเอา ให้เขาเข้าใจว่าตัวมีเงิน และคนที่มีโรคติดตัวอยู่ แทนที่จะรักษา กลับคิดว่าช่างมัน คอยโกหกใคร ๆ ก็ได้ว่าไม่มีโรค การหวังฟังคำโกหกของเขา จะทำให้ตัวเขามีอะไรดีขึ้น เงินก็คงไม่มี และโรคก็คงไม่หายอยู่ตามเดิมใช่หรือไม่ ความเห็นผิดของตัวเองต่างหากที่ลวงตัวเอง การโกหกเป็นสิ่งที่ผิดชัดเจนอย่างนี้ ยังมองไม่เห็น จะเห็นโทษของบาปกรรมอย่างอื่นที่ละเอียดกว่าได้อย่างไร

๓) คนชอบโกหกจะต้องทำความชั่วเพราะ*ความพลักดันของกรรม*นั้น หมายความว่า คนโกหกเป็นคนมีความผิดติดตัว เขาเองได้ทำความผิดต่อตัวเองไว้ อย่างน้อยที่สุดก็หนึ่งอย่าง คือ ผิดที่โกหกผู้อื่นนั่นเอง ตามธรรมดาสามัญสำนึก คนที่ทำความผิดแล้ว มักจะทำความผิดอีกอย่างหนึ่งหรือมากกว่านั้น เพื่อปกปิดความผิดของตน คนพูดเท็จก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำความผิดแล้วเขาจะต้องทำเท็จอื่น ๆ อีก เพื่อปกปิดการพูดเท็จของตนเอง

ด้วยเหตุผล ๓ ประการ ดังกล่าวมานี้ ย่อมทำให้เห็นว่า คนชอบพูดเท็จได้สร้างเหตุการณ์ขึ้นมาบังคับตนเองให้ทำความชั่วต่าง ๆ ตามที่พุทธสุภาษิตที่ว่า นตฺถิ อการิยํ ปาปํ มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน แปลว่า *คนชอบพูดเท็จ จะไม่ทำความชั่วไม่มีนั้น* ทุกประการ

องค์ของมุสาวาท

มุสาวาทประกอบด้วยองค์ ๔ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่
๑) เรื่องไม่จริง ๒) มีจิตคิดจะพูดเรื่องไม่จริง ๓) พูดเรื่องไม่จริงออกไป และ
๔) คนฟังเข้าใจตามที่พูดนั้น

การพูดมุสาวาทนั้นทำได้ง่ายกว่าการทำผิดอื่น ๆ เพราะสามารถทำได้ทันที ถ้าพูดได้คล่องและเป็นคนน่าเชื่อถือด้วยแล้วพูดโกหก คนอื่นก็ยิ่งเชื่อได้ง่าย เพราะนับถือหรือเชื่อใจกัน แต่การพูดมุสาจะเป็นมุสาวาทหรือไม่ จะมีโทษอย่างไร ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง ๔ นี้ โดยเฉพาะเรื่องไม่จริง จะให้คนอื่นเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงนั้น ค่อนข้างยาก ผู้พูดจะต้องคิดและเลือกถ้อยคำให้มีเหตุผลน่าเชื่อถือ เมื่อฟังแล้ว ยอมเชื่อยอมคล้อยตาม หากผิดพลาด อาจถูกจับได้ว่าโกหก ทำให้คนพูดเสียหายเอง

วิธีพิจารณาโทษของมุสาวาท

การพิจารณาโทษของมุสาวาทขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) สร้างความเสียหายมาน้อยเพียงใด เช่น เป็นความเสียหายต่อส่วนรวม ทำให้ส่วนรวมเสียประโยชน์ คนทั่วไปได้รับความเดือดร้อนจากคำโกหกนั้น เป็นต้น มีโทษมาก

๒) คุณความดีของคนถูกโกหก หากเป็นผู้มีคุณธรรมหรือเป็นบุพการีของตนเอง เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น ใครโกหกมีโทษมาก

๓) คนพูดเท็จเป็นใคร เช่น คฤหัสถ์โกหกว่าไม่มี เพราะไม่ยอมให้สิ่งของของตน เป็นต้น อย่างนี้มีโทษน้อย แต่ถ้าเป็นพยานให้การเท็จมีโทษมาก หรือบรรพชิตพูดเล่นด้วยความคะนองปากมีโทษน้อย แต่พูดอวดอ้างคุณพิเศษที่ไม่มีอยู่ในตน เรียกว่า อุตตริมนุสสธรรม มีโทษมาก

ผลกระทบเกิดจากมุสาวาท

การพูดเท็จหรือมุสาวาทนั้น นอกจากมีโทษเพราะทำผิดศีลแล้ว ยังมีโทษที่เป็นเวรกรรมอีก ผู้พูดจะมีกรรมติดตัวไปตลอด

มุสาวาททำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือ
ดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว ก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรม
ยังจะส่งผลให้ถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่จริงอยู่เสมอ

ดังนั้น มุสาวาทจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดมุสาวาท ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศล
กรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้นก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญ
ตรงข้ามกับมุสาวาท

ปิสฺณาวาจา

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับปิสฺณาวาจา

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะหรือทำงานร่วมกัน สิ่งสำคัญอย่าง
หนึ่งที่ควรระวังคือคำพูด โดยเฉพาะคำส่อเสียด หากไม่ระวังก็จะทำให้เกิด
ความแตกร้าง ทะเลาะเบาะแว้งกัน เมื่อระวังคำพูดส่อเสียดก็จะทำให้เกิดความ
สามัคคีปรองดองขึ้นในหมู่คณะ เราจึงพึงระลึกลักษณะที่ว่า ไม่ว่าจะพูดหรือทำ
สิ่งใดควรเป็นไปเพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อ
ที่ว่า ปิสฺณาย วาจา ย เวรเมณี คือ เว้นการพูดส่อเสียด

ปิสฺณาวาจา แปลว่า พูดส่อเสียด หมายถึง เก็บความข้างนี้ไปบอก
ข้างโน้น ตนได้ยินคนหนึ่งพูดนินทาว่าร้ายอีกคน นำความนั้นไปบอกคนที่
ถูกว่า ทั้งนี้ ต้องวินิจฉัยด้วยเจตนาของผู้พูด การพูดที่เป็นปิสฺณาวาจาในที่นี้
มีเจตนาอย่างหนึ่งในสองอย่างนี้ คือ ๑) มุ่งให้เขาแตกกัน หรือ ๒) มุ่งให้
เขารักตัวหรือเอาหน้า

มุ่งให้เขาแตกกัน คือ มีเจตนาคิดทำลายคนเหล่านั้น ตามธรรมดา
มนุษย์ทั่วไปมีอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง เมื่อฝ่ายใดมีอารมณ์ขุ่นมัวบางขณะ
ก็อดไม่ได้ที่จะบ่นว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นการระบายความรู้สึก เมื่ออารมณ์ขุ่นมัว
สงบลงก็รักใคร่ปรองดองกันเป็นปกติ หากมีคนนำความจากอีกฝ่ายหนึ่งไป
บอกอีกฝ่ายหนึ่ง อาจทำให้เกิดความเดือนร้อน กินแหนงแคลงใจกันจนถึง
ขั้นแตกความสามัคคีกัน

ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ นำเก็บความไปบอกอีกฝ่ายหนึ่งเพราะ
ต้องการให้เขารักตัวหรือเอาหน้า จึงเป็นช่องทางให้คนส่อเสียดฉวยโอกาส

หาความดีใส่ตนเอง

เรื่องการส่อเสียดเป็นเรื่องของคนนิสัยเอาดีใส่ตัว เอาชั่วให้คนอื่นปรารถนาให้ผู้อื่นแตกคอกัน ส่วนผู้ที่มิหน้าที่รักษาความสงบสุขของบ้านเมือง เช่น ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น เมื่อได้ยินได้ฟังข้อความของผู้ไม่ประสงค์ดีอย่างไร แล้วนำมารายงานต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อหาทางระงับเหตุนั้นเสีย การกระทำเช่นนี้ไม่ใช่ปิสุนาวาจา เพราะความประพฤตินั้นมุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง

นอกจากส่อเสียดแล้ว มีอีกคำหนึ่ง คือ คำว่า ยุยง เป็นวจีทุจริตโดยอนุโลม เพราะคนยุยงก็มีเจตนาสองอย่างดังกล่าวข้างต้น คำว่า ยุยง นั้นคือ ช่วยเขากระพือหรือแทรกแซงทำให้เรื่องร้ายแรงขึ้น เป็นอาการอย่างหนึ่งของคนประจบสอพลอ ลักษณะยุยงนั้นคล้ายกับคนที่ทำให้ไฟลุกขึ้น ดังเช่นไฟไหม้กองขยะอยู่ก่อนแล้ว เรานำไม้ไปเสียดกองขยะนั้นให้มีช่องโปร่งอากาศแล้วไฟก็ลุกขึ้น วิธียุยงก็เช่นเดียวกัน

คำส่อเสียดให้ร้ายลับหลัง ใครพูดยุยงให้เขาแตกกัน จัดเป็นปิสุนาวาจาทั้งสิ้น แม้พูดให้ร้ายไปแล้ว แต่เขาไม่แตกแยกตามที่เราร้องการก็ตาม ย่อมเป็นกรรมเวรติดตามตัวเราไปตลอดกาล

องค์ของปิสุนาวาจา

ปิสุนาวาจาประกอบด้วยองค์ ๔ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) คนอื่นที่ต้องการให้แตกแยก ๒) จงใจจะพูดให้แตกแยก ๓) พยายามพูดให้เขาแตกแยก และ ๔) เขาแตกแยกกันตามคำพูดนั้น

วิधिพิจารณาโทษของปิสุนาวาจา

ปิสุนาวาจา บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) คุณความดีของคนถูกทำลาย
- ๒) คนเหล่านั้นแตกแยกกัน
- ๓) คนพูดมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากปิสุนาวาจา

ปิสุนาวาจา ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้วก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะส่งผลให้มีเรื่องแตกร้างจากมิตรสหาย ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่น อยู่เสมอ

ดังนั้น ปิสุนาวาจาจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดส่อเสียดได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้นก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับปิสุนาวาจา

พรุสวาจา

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพรุสวาจา

การพูดเป็นเรื่องสำคัญในชีวิต พูดดีก็เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต พูดไม่ดีก็ทำให้ชีวิตตกต่ำได้ การพูดคำหยาบนำทุกข์มาให้ ไม่เป็นที่รักของคนรอบข้าง เราไม่ชอบฟังคำหยาบหรือคำสาปแช่งฉันใด ผู้อื่นก็ไม่ชอบฟังฉันนั้น ดังนั้น จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อที่ว่า พรุสวาย วาจา ย เวรมณี คือ เว้นการพูดคำหยาบ

พรุสวาจา แปลว่า คำหยาบ หมายถึง ใช้คำหยาบด่าทอหรือพูดถ้อยคำสาปแช่งให้ผู้อื่นเศร้าใจ เสียใจ เดือดร้อนใจ เป็นการกระทำเกิดจากความโกรธ ความไม่พอใจ รวมถึงเขียนคำหยาบให้อ่านด้วย เช่น พวกคึกคะนองเขียนคำหยาบโลนบนกำแพงหรือฝาผนังให้สาธารณชนอ่าน เป็นต้น

ถ้าอยากจะรู้จักคำหยาบ ต้องรู้จักความคิดของคนก่อน คำพูดจะเป็นพรุสวาจาหรือไม่ สำคัญที่ความคิด คำพูดเปล่งออกจากความคิดหยาบเท่านั้น จึงจัดเป็นพรุสวาจา

ความคิดของคนเรา มีอยู่ประเภทหนึ่งที่เป็นความคิดหยาบมีลักษณะทำลายความสุขของผู้อื่น ความคิดอย่างนี้ เรียกว่าความคิดหยาบ ถ้าเราแสดงพฤติกรรมอะไรออกมาจากความคิดนั้น พฤติกรรมก็หยาบไปด้วย แสดงออกทางกิริยาท่าทาง ก็เป็นกิริยาหยาบ แสดงออกทางคำพูด ก็เป็นวาจาหยาบ คนใจหยาบแล้วทำอะไรก็หยาบ

ความหยาบเป็นปฏิกิริยาต่อสิ่งที่ละเอียดอยู่ในตัว กระจายทรายหยาบ ๆ ฤเข้ากับสิ่งใดก็กัดสิ่งนั้น คำพูดหยาบก็เช่นกัน กระทบใครเข้าก็จะทำให้ระคาย หูระคายใจ ไม่มีความสุข แม้คำหยาบจะไม่ทำให้คนฟังเจ็บตัว แต่ก็ทำให้เจ็บใจ ด้วยเหตุนี้ คนจึงชอบใช้คำหยาบเป็นอาวุธสำหรับตีหมัดแทงคนที่ตนไม่ชอบอาวุธ ประเภทนี้เรียกว่า อาวุธปาก ภาษาบาลีใช้คำว่า มุขสัตติ แปลว่า หอกปาก คนประเภทนี้ จึงถูกเรียกว่า คนปากหอก

ลักษณะคำหยาบ

คำหยาบแสดงออกมาในรูปต่าง ๆ หลายอย่างด้วยกัน มีทั้งชนิด หยาบอยู่ในคำนั่นเอง และมีทั้งชนิดหยาบอยู่ในความหมาย คือ คำพูดบางคำ ถ้าดูตัวหนังสือไม่มีอะไรที่แสดงว่าหยาบเลย แต่โดยความหมายแล้วทำให้ คนฟังระคายใจ ก็จัดเป็นคำหยาบ ลักษณะคำหยาบ พอจะรวบรวมได้ ๖ ลักษณะ ดังนี้

๑) **ด่า** คือ พูดตกลงให้ต่ำกว่าพื้นเพเดิมที่เป็นจริง เช่น เขาเป็นคน ว่าเขาเป็นสัตว์ เขาเป็นหัวหน้าว่าเขาเป็นลูกน้อง เป็นต้น นี้เรียกว่า ด่า วิธี ด่านั้นยิ่งว่าตกลงต่ำมากเท่าไรก็ยิ่งเจ็บมากเท่านั้น เช่น เขาเป็นอธิบดีว่าเขา เป็นนักการ เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าตกลงไปต่ำจากตำแหน่งเดิมคนถูกด่า จะรู้สึกเจ็บแสบมาก

๒) **ประชด** คือ พูดยกให้สูงขึ้นเกินกว่าพื้นเพของเขา เป็นการพูด ยกให้สูงจนผิดจากความเป็นจริง เช่น เขาเป็นคนว่าเขาเป็นเทวดา พ่อมหา เศรษฐี แม่ผู้ดี เป็นต้น คำเหล่านี้เป็นคำประชด

๓) **กระทบ** คือ ไม่ได้กล่าวตรง ๆ พูดให้กระทบโดยอ้อม เช่น จะว่าคนสูงโย่งก็พูดถึงเสาชิงช้า เป็นต้น พูดอย่างนี้ เรียกว่า พูดกระทบ คำ พูดประเภทนี้ฟังครั้งแรก อาจรู้สึกเฉย ๆ แต่คิดได้ทำให้รู้สึกเจ็บใจ คำพูดว่า กันด้วยคำหวานก็จัดเข้าประเภทคำกระทบนี้ด้วยเหมือนกัน เพราะคนถูกว่า รู้สึกเจ็บใจที่หลังก็ต่อเมื่อคิดได้

๔) **แดกดัน** เป็นคำพูดธรรมดาแต่พูดด้วยเจตนาแดกดันให้คนฟังไม่ สบายใจ เช่น จะบอกให้กินข้าวก็บอกว่า *ยัดเข้าไปซิ* หรือ *เชิญเยะ* เป็นต้น ในเมื่อ

ผู้พูดมีเจตนาจะแตกต้นเพียงแต่พูดกระแทกเสียงและเบ้าปากให้ผิดปกติเล็กน้อยเท่านั้น

๕) สบถ คือ คำแข่งต่าง ๆ เช่น พุดแข่งให้อีกฝ่ายหนึ่งมีอันเป็นไปอย่างหนึ่งก็แล้วแต่ เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า สบถ แต่บางทีคนพุดสบถตัวเองก็มีเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งมันใจ

คำพุดเหล่านี้ เรียกว่า คำหยาบ ก็เพราะเป็นคำไม่ไพเราะเสนาะหู มุ่งเจตนาของผู้พูดเป็นเกณฑ์ คือ ถ้าผู้พูดพุดด้วยเจตนาหยาบ แม้จะใช้คำพุดอย่างไรก็จัดว่าพุดคำหยาบ ถ้าเจตนาไม่หยาบ ก็ไม่เรียกว่าพุดคำหยาบ

อย่างไรก็ตาม คำบางคำใช้ในบางท้องถิ่น ถือว่าเป็นคำหยาบ แต่ไปใช้ในบางท้องถิ่นก็ไม่หยาบ เช่น คำว่า แก กู มึง ข้า เป็นต้น ในบางถิ่นถือว่าคำว่า มัน เป็นคำหยาบ แต่ในบางท้องถิ่นใช้กันเป็นปกติธรรมดา ฉะนั้นอาจต้องพิจารณาบริบทท้องถิ่นด้วย

๖) คำแสดงใจอื่น ๆ เช่น

ก. คำหยาบโหล เช่น พุดเกี่ยวกับอวัยวะที่ลับและการเสพเมถุน เป็นต้น สุภาพชนไม่นิยมพุดโดยเปิดเผย แม้จำเป็นจะต้องพุดถึง ก็เลี่ยงใช้คำที่พอเข้าใจความหมายกัน แต่คนที่พื้นเพใจไม่ละเอียดพอ ก็พุดอย่างไม่กระดากปาก เรียกว่า พุดหยาบโหล

ข. คำอาฆาต คือ คาคดคั่นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความสยดสยอง ผิดวิสัยสุภาพชน เช่น คนกำลังโกรธ พุดด้วยความโกรธว่า ประเดี๋ยวพ่อฟันหัวเสียนี้หรือประเดี๋ยวแม่ฉีกอกเสียนี้ เป็นต้น

ค. คำต่ำ คือ คำบางคำสังคมถือว่าเป็นคำต่ำ ระคายใจผู้ฟังเหมือนกัน เช่น กู มึง ไอ้ อี หรือพุดเอาของต่ำ ๆ มาสร้างความหมายในทางพุดให้ผู้ฟังร้อใจ เช่น สันตืน เป็นต้น ทั้งนี้ ต้องใช้เจตนาของผู้พูดเป็นเครื่องตัดสิน คือ ต้องพุดด้วยเจตนามุ่งร้าย จึงถือว่าเป็นบาปกรรม เพราะคำพุดของแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีคำและความหมายแตกต่างกันไป

ฉะนั้น คำพุดจะถือว่าต่ำหรือสูง หยาบหรือสุภาพ ต้องถือเจตนาของผู้พูดเป็นเครื่องวินิจฉัยเสมอ

องค์ของพรุสวาจา

พรุสวาจาประกอบด้วยองค์ ๓ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) มีคนถูกตำ ๒) คนพูดมีจิตโกรธ และ ๓) พูดคำหยาบนั้นออกไป

การพูดคำหยาบนั้น ผู้ฟังจะเข้าใจตามที่พูดหรือไม่ ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ผู้พูด เพราะคำหยาบเกิดจากความคิดหยาบ ด้วยอำนาจความโกรธจึงปล่อยคำพูดหยาบช้า หยาบคาย หยาบโลน และด่าซ้ำออกมา ความคิดหยาบที่เกิดขึ้นนั้น เป็นบาปอยู่ในตัวแล้ว เพราะต้องการทำลายและทิ่มแทงผู้อื่น ให้เจ็บใจจนเสียความสุขสำราญ ดังนั้น พรุสวาจา จึงมีองค์ประกอบ การทำความผิดเพียง ๓ ข้อ ต่างจากมุสาวาทและปิสุนาวาจา

วิธีพิจารณาโทษของพรุสวาจา

การพิจารณาโทษของพรุสวาจาขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) พรุสวาจานั้นเป็นกรรมบถ
- ๒) คุณความดีของคนถูกตำ
- ๓) คนพูดมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากพรุสวาจา

พรุสวาจาทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้วก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมจะส่งผลให้ได้ยินแต่คำพูดไม่น่าฟัง แม้นตนเองจะพยายามหลีกเลี่ยง ไม่ด่าว่าใคร แต่ด้วยผลกระทบนั้นทำให้ได้ยินแต่เสียงด่าทออยู่เสมอ

ดังนั้น พรุสวาจาจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดคำหยาบได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดวงก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับพรุสวาจา

สัมผัปปลาปะ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสัมผัปปลาปะ

คำพูดของเรานั้นจะส่งผลอย่างไรกับตัวเราและคนรอบข้างก็ได้ จะให้เกิดประโยชน์หรือเกิดโทษก็ได้ เราจึงควรพูดแต่สิ่งดีงาม ไม่ควรพูดคำเพื่อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ จึงเกิดกุศลกรรมบถข้อที่ว่า สมุพฺพปฺลาปา เวมณี คือ เว้นการพูดเพื่อเจ้อ

คำว่า สัมผัปปลาปะ แปลว่า พูดเพื่อเจ้อ ได้แก่ พูดเหลวไหล พูดพล่อย ๆ พูดไม่มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง คำสัมผัปปลาปะมิได้กำหนดด้วยถ้อยคำสำนวน แต่กำหนดด้วยเจตนา คือ เจตนาของคนพูดพล่อยนั้น ไม่มุ่งประโยชน์ ถือเป็นบาปเป็นกรรม ส่วนผู้ที่เพื่อพูดอะไรออกมาในขณะที่หลับ หรือคนป่วยมิใช่สูงจนเพื่อ คำพูดที่ออกมาในขณะที่นั้น ผู้พูดมิได้มุ่งประโยชน์อะไรเลย คำพูดนี้เรียกว่า พูดเพื่อ ไม่จัดเป็นบาปเป็นกรรม

หากคนมีสติพูดอะไรโดยไม่มีประโยชน์อันใดเลย เข้าหลักว่า มีปากอยากพูดก็พูดไป คำพูดอย่างนี้เรียกว่า สัมผัปปลาปะ

ตามธรรมดาการพูด แม้พูดทางไม่ดี ผู้พูดก็ย่อมหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น พูดเท็จหวังผลคือให้ผู้อื่นหลงเชื่อ พูดส่อเสียดหวังผลคือให้ผู้อื่นแตกแยกกัน พูดหยาบคายก็หวังผลคือให้ผู้ฟังระคายหู เป็นต้น แต่พูดเพื่อเจ้อ ผู้พูดมิได้หวังผลสิ่งใดเลย

องค์ของสัมผัปปลาปะ

สัมผัปปลาปะประกอบด้วยองค์ ๒ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) จงใจจะพูดเรื่องเพื่อเจ้อ และ ๒) พูดเรื่องเพื่อเจ้อนั้นออกไป

การพูดเรื่องเพื่อเจ้อ จะมีคนฟังหรือไม่ ก็ไม่สำคัญ เพราะคนพูดมิได้หวังผลสิ่งใด ความสำคัญอยู่ที่เจตนา คือ เจตนาของคนพูดเพื่อเจ้อนั้น ไม่มุ่งประโยชน์อะไรเลย เพียงแต่ต้องการพูดเรื่องเหลวไหล ไร้สาระเท่านั้น

วิธีพิจารณาโทษของสัมผัปปลาปะ

การพิจารณาโทษของสัมผัปปลาปะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) พูดเรื่องเพื่อเจ้าจนเคยชิน
- ๒) มีคนเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง
- ๓) คนพูดมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากสัมพัปปลาปะ

สัมพัปปลาปะทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว ก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะส่งผลให้เป็นคนไม่น่าเชื่อถือ ทำสิ่งใดก็ไม่ประสบความสำเร็จ จะสอนใครก็ไม่มีใครเชื่อฟัง หรือเป็นคนวิกลจริต

ดังนั้น สัมพัปปลาปะจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้พูดคำเพื่อเจ้าได้ชื่อว่า ตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าตั้งใจดเว้นก็ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับสัมพัปปลาปะ

รวมความว่า คำพูดที่เป็นอกุศลกรรมบถทั้ง ๔ ประการดังกล่าว มีลักษณะทำลายทั้งนั้น ทำลายตัวผู้พูดเองด้วย ทำลายผู้ฟังด้วย เช่น

วจีกรรม	ทำลายตนเอง	ทำลายผู้อื่น
พูดเท็จ	ทำลายสัจจะ ทำลายความเชื่อถือ	ทำลายประโยชน์
พูดส่อเสียด	ทำลายความเป็นสุภาพชน ไร้ใจยาก	ทำลายสามัคคี
พูดคำหยาบ	ทำลายความประณีตแห่งจิต ใจต่ำ	ทำลายความสงบใจ
พูดเพื่อเจ้า	ทำลายสติปัญญา เสียเวลา	ทำลายเวลาและงาน

การพูด ๔ ประการ เป็นกรรมชั่ว ผู้ปรารถนาจะตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ควรงดเว้น เพื่อผลบุญอันนำความสุขมาให้

บทที่ ๔

มโนกรรม ๓

กรรมที่เกิดทางใจ เรียกว่า มโนกรรม ได้แก่ ความคิด กล่าวคือ คิดไว้ในใจ แต่ยังไม่กระทำออกมาทางกายหรือวาจา เมื่อจัดประเภทตามลักษณะของเครื่องมือในการกระทำ ก็มีเพียง ๓ ประเภท คือ ทำ พูด คิด จัดเข้ากับทวาร ๓ ประการนี้

กาย ←→ ทำ

ปาก ←→ พูด

ใจ ←→ คิด

ความคิดซึ่งเป็นงานของใจ เรียกว่า มโนกรรม คำว่า มโน เป็นชื่อของทวารชั้นใน เรียกว่า มโนทวาร แปลว่า ประตู่ใจ กรรมที่ทำตรงทวารนี้ เรียกว่า มโนกรรม แปลว่า กรรมที่ทำทางใจ

มโนกรรมที่เป็นอกุศลกรรมหรือมโนทุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่ อภิขณา พยาบาท และมิจฉาทิฏฐิ ส่วนมโนกรรมที่เป็นกุศลกรรมหรือมโนสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่ อนภิขณา อพยาบาท และสัมมาทิฏฐิ

ความคิดของมนุษย์มีมากมาย ในวันหนึ่งเราอาจคิดได้หลายเรื่อง แต่เหตุในกรรมบถนี้ มีเพียงฝ่ายละ ๓ ประการเท่านั้น ตามฝ่ายของอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ส่วนฝ่ายของกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ดังตารางต่อไปนี้

มโนกรรมฝ่ายชั่ว	อภิชณา	พยาบาท	มิจฉาทิฏฐิ
อกุศลมูล	โลภะ	โทสะ	โมหะ
มโนกรรมฝ่ายดี	อนภิชณา	อพยาบาท	สัมมาทิฏฐิ
กุศลมูล	อโลภะ	อโทสะ	อโมหะ

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การทำบาปทางใจสืบเนื่องมาจากอกุศลมูล ๓ ประการ หรือ ๓ รากเหง้า ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ เมื่อรากเหง้ามี ๓ เวลางอกขึ้นเป็นกรรมก็มี ๓ ตรงกันพอดี เหมือนเรานำหัวหอม ๓ หัว ฝังลงในดิน เวลางอกขึ้นก็เป็น ๓ กอ กรรมบถนี้ก็เหมือนกัน อภิชณาอกขึ้นมาจากโลภะ คือ ความโลภ จึงเพ่งเล็งในทรัพย์สินคนอื่น ตอนเพ่งเล็งนี้เป็นกรรมแล้ว แต่เป็นกรรมทำอยู่ในใจ พยาบาทก็เหมือนกัน งอกขึ้นมาจากโทสะ คือ ความโกรธ จึงผูกพยาบาทเขา มิจฉาทิฏฐิก็งอกขึ้นมาจากโมหะ เพราะหลงไม่รู้จริง จึงเกิดความเห็นผิด ส่วนการทำความดีทางใจ สืบเนื่องมาจากกุศลมูล ๓ ประการ ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ อนภิชณาอกขึ้นมาจากอโลภะ อพยาบาทงอกขึ้นจากอโทสะ และสัมมาทิฏฐิก็งอกขึ้นจากอโมหะ

ในที่นี้ จะขออธิบายความคิดที่เป็นบาปก่อน ส่วนความคิดที่เป็นความดี ต้องพิจารณาเทียบเคียงตรงกันข้าม

อภิชณา

ข้อมูลทั่วไปของอภิชณา

อภิชณา แปลว่า ความเพ่งเล็ง หมายถึง จ้องจะเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยทางทุจริต เป็นอาการทางจิตต่อเนื่องจากโลภะ มีความอยากได้เช่นเดียวกับกับโลภะ แต่รุนแรงกว่า ตรงข้ามกับอนภิชณา คือ ไม่คิดละโมภะอยากได้ของใคร

คนมีโลภะนั้น มีความอยากได้ในทางทุจริต คือ มีความอยากได้รุนแรง แสวงหาโดยวิธีทุจริตก็ไม่ทันใจเป็นเพียงอกุศลมูล เมื่อความอยากได้ทวีความ รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ถึงขนาดจะทำจริง คิดจะปล้นบ้านนี้ จะโกงเงินรายนี้ จะ ตีชิงเอากับคนนี้ เฟ่งเล็งเฉพาะตัวลงไปอย่างนี้ เรียกว่า อภิชฌา

ถ้ายังไม่เข้าใจ ให้พิจารณาข้อเปรียบเทียบนี้

มีนายพรานนกคนหนึ่ง ต้องการหาyingนกมาแกงกิน จึงแบกปืนเดิน เข้าป่าเที่ยวหานก เดินผิวปากไปในป่า สายตาก็ส่ายหานก ครั้นมองเห็น นกตัวหนึ่งจับอยู่บนกิ่งไม้ ก็ตัดสินใจว่าต้องการนกตัวนี้ จึงเดินย่อง ๆ ย่อ ตัว ประทับปืน แล้วก็เล็ง จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของนายพรานนกคนนี้แบ่ง เป็น ๒ ตอน ได้แก่ ตอนเดินหานกและตอนพบนกแล้ว ตอนเดินหานก จิต เกาะเกี่ยวอยู่กับความต้องการได้นก แต่ความต้องการก็ยังรัดตัวเพียงหลวม ๆ แต่ครั้นตัดสินใจว่าต้องการนกตัวนี้ จิตใจของนายพรานนกทั้งหมดก็เฟ่ง เล็งจดจ่ออยู่ที่นกตัวนั้น

พฤติกรรมของผู้ที่ถูกกิเลสโลภะครอบงำก็เหมือนกัน ประกอบไปด้วย ๒ ตอน ตอนโลภะ คนเรามี แต่อยากในทางทุจริต โลภะก็เผาใจกรุ่นไปเรื่อย ๆ เปรียบกับตอนนายพรานแบกปืนเดินไปในป่า เดินผิวปากไปเรื่อย ๆ ส่วน ความต้องการได้นกก็กรุ่นไปเรื่อย ๆ ขณะที่ความโลภเผาใจกรุ่นอยู่นั้นเกิด ไปพบช่องทางที่จะทำทุจริต เช่น เห็นบ้านที่เปิดหน้าต่างทิ้งไว้ นำปืนขึ้นไป ลักขโมยของก็เลยตัดสินใจทำ เป็นต้น ตอนนี้เป็นอภิชฌาเปรียบกับตอนนาย พรานพบนกเข้าแล้ว

ข้อเปรียบเทียบข้างต้นนี้ จะเห็นได้ชัดว่า พฤติกรรมทางจิตใจระหว่าง ที่ตกอยู่ในอำนาจโลภะกับตอนที่ตกอยู่ในอำนาจอภิชฌา ต่างกันอย่างไร และ แสดงให้เห็นว่าอภิชฌาเผาใจมากกว่าโลภะ

ความเฟ่งเล็งที่เป็นอภิชฌานั้นเฟ่งเล็งไปตามอำนาจของโลภะเท่านั้น คือ เฟ่งเล็งจะทุจริต ถ้าเฟ่งเล็งด้วยอำนาจอย่างอื่นก็ไม่ใช่อภิชฌา เช่น เห็น ของผู้อื่นสวย ๆ เป็นที่ถูกใจแล้วต้องการ แต่จะซื้อเอา ขอเอา หรือแข่งขันเอา เป็นของรางวัลอย่างนี้ไม่ใช่อภิชฌา เฟ่งมองความผิดผู้อื่นเพื่อจับผิดเขาไม่ใช่ อภิชฌา ความคิดที่เป็นอภิชฌามีอย่างเดียวเท่านั้น คือ เฟ่งเล็งสิ่งของผู้อื่น

ที่จะให้ได้มาโดยทางทุจริต

ความเพ่งเล็งนี้ แม้จะเป็นเพียงความคิดก็ถือว่าเป็นกรรม กรรมในขั้นนี้ทางโลกยังไม่รับรู้ เช่น การลักทรัพย์ ทางกฎหมายจะปรับโทษก็ต่อเมื่อผู้ลักได้ลงมือกระทำแล้ว แต่ถ้าหากเพียงแต่คิด ยังไม่ลงมือกระทำก็ถือว่าไม่ผิดกฎหมาย ส่วนทางศีลก็เช่นกัน ศีลจะขาดต่อเมื่อลงมือลัก เพียงแต่คิดศีลยังไม่ขาด แต่กรรมบถนี้เป็นเรื่องธรรม ละเอียดกว่ากฎหมาย และศีล ถือความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจเป็นเกณฑ์

คนเราหากเกิดอภิชฌาแล้ว จะทำความเสียหายแก่คนอื่นหรือไม่ก็ตาม ถือว่าอภิชฌาได้ทำรอยเสียหายลงในจิตใจแล้ว ฉะนั้น อภิชฌาจึงจัดว่าเป็นกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องรับผลต่อไป

องค์ของอภิชฌา

อภิชฌาประกอบด้วยองค์ ๒ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) ของนั้นเป็นของคนอื่น และ ๒) มีจิตคิดอยากได้เอามาเป็นของตัวเอง

วิธีพิจารณาโทษของอภิชฌา

อภิชฌา บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) ของที่อยากได้มีค่ามากหรือน้อย
- ๒) คุณความดีของเจ้าของ
- ๓) คนอยากได้มีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากอภิชฌา

อภิชฌาทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้วก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะส่งผลให้ไปเกิดในตระกูลต่ำ เป็นคนขัดสนทรัพย์สมบัติ เมื่อมีทรัพย์และคุณความดี ทำให้ทรัพย์และคุณความดีนั้นตั้งอยู่ได้ไม่นาน

อภิชฌาเป็นตัวอย่างการทำบาป

เมื่ออภิชฌาเกิดขึ้นในจิตใจ อำนาจของโลภะจะผลักดันให้คนทำบาป หรืออกุศลกรรมบถได้ถึง ๖ ประการ ดังนี้

- ๑) อทินนาทาน การลักขโมย
- ๒) กาเมสุมิถฉาจาร การทำผิดประเวณี
- ๓) มุสาวาท การพูดโกหก
- ๔) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียดทำให้คนแตกแยกกัน
- ๕) สัมผัสปลลาปะ การพูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ
- ๖) มิจฉาทิฎฐิ ยึดถือในสิ่งผิดคิดว่าเป็นสิ่งถูก

ดังนั้น อภิชฌา จึงเป็นกรรมชั่ว ผู้มีความละโมภะอยากได้ในทางทุจริต ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าไม่คิดอยากได้ของใครในทางทุจริต ก็เป็นอนภิชฌา ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับอภิชฌา

พยาบาท

ข้อมูลทั่วไปของพยาบาท

คำว่า พยาบาท แปลว่า โทษ เครื่องทำความพินาศ หมายถึง ความปองร้าย หรือความอาฆาต ผูกใจเจ็บคิดจะแก้แค้นเขา เป็นอาการทางจิตเกิดขึ้นต่อเนื่องจากโทสะ ตรงกันข้ามกับอพยาบาท (ไม่คิดปองร้ายใคร)

เมื่อมีคนขัดใจเรา เราอยากจะทำร้ายเขา แต่ยังไม่ทำร้ายไม่ได้ในทันที จึงผูกใจเจ็บไว้ว่า จะทำการแก้มือในวันข้างหน้าเป็นการแก้แค้น ความผูกใจที่จะแก้แค้นนั้น เรียกว่า พยาบาท

ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนกำลังวิ่งเล่นอยู่ในสนามเวลาพักกลางวัน ถูกนักเรียนอีกคนหนึ่งแกล้งทำให้รู้สึกเจ็บใจ คิดจะต่อว่านักเรียนคนนั้นให้สมกับความโกรธ แต่พอกำลังจะต่อว่า ก็หมดเวลาพักพอดีเลยต่อว่าไม่ทัน จึงผูกใจไว้ว่าหลังโรงเรียนเลิกจะไปต่อว่านักเรียนคนนั้นให้ได้ ความผูกใจไว้ว่าจะทำลายเขาในเวลาต่อไปอย่างนี้ เรียกว่า พยาบาท

ความผูกใจที่จะสร้างความเสียหายแก่คนอื่นเท่านั้น ใช้ความเสียหายเป็นเครื่องวัดเจตนา เจตนาต้องทำไปเพื่อให้เกิดความเสียหาย จึงเรียกว่า พยาบาท ถ้าเล็งผลอย่างอื่นไม่ใช่พยาบาท เช่น นักเรียนคนหนึ่งทำความผิดวันนี้ ครูผูกใจไว้ว่าพรุ่งนี้จะต้องลงโทษ ความผูกใจอย่างนี้ไม่เป็นพยาบาท เพราะอะไร เพราะครูไม่ได้มุ่งให้นักเรียนเสียหาย แต่มุ่งความดีความเจริญแก่นักเรียนเป็นสำคัญ คือจะให้กลับตัว ส่วนการลงโทษนั้นเป็นเพียงอุบาย เมื่อลูกทำผิด พ่อแม่ผูกใจไว้ว่าจะทำโทษ ก็ไม่ใช่พยาบาท เพราะไม่ได้มุ่งความเสียหายแก่ลูก ผู้บังคับบัญชาผูกใจว่าจะลงโทษลูกน้องที่ทำผิด โดยมุ่งให้กลับตัวเป็นคนดี การผูกใจนั้นไม่เป็นพยาบาท เป็นต้น สรุปได้ว่าการผูกใจที่เป็นพยาบาทนั้นเอาเจตนามุ่งความเสียหายเป็นสำคัญ

คำว่า **ผูกพยาบาท** ผูกอย่างไร ผูกอะไรกับอะไร ใช้อะไรผูก ผูกแล้วเกิดอะไรขึ้นนั้น ให้พิจารณาต่อไปนี้

คำว่า **ผูก** คือทำให้ติดกัน เช่น ผูกม้า ก็เอาเชือกผูกที่ตัวม้าข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งผูกไว้ที่หลักหรือต้นไม้ ผูกติดไว้กับอะไร ม้าก็ต้องอยู่กับสิ่งนั้น ส่วนการผูกพยาบาท ต้องเข้าใจคำว่า พยาบาท ก่อน **พยา** แปลว่า ความเสียหาย **บาท** แปลว่า ดำเนินไป หรือป่วยหน้าไป ฉะนั้น พยาบาท จึงแปลว่า ดำเนินไปสู่ความเสียหาย การผูกพยาบาทก็หมายถึงผูกตนเองกับความเสียหาย

มนุษย์เราเมื่อถูกโมหะปิดบังปัญญา เวลาผูกพยาบาทมักเข้าใจว่า เราทำความเสียหายแก่ผู้อื่น หรือเอาความพยาบาทผูกไว้กับคนนั้น ที่จริงแล้วเราผูกใจเราเองไว้กับความพยาบาทหรือผูกไว้กับความเสียหายต่างหาก นักเรียนต้องเข้าใจว่า เมื่อเราผูกพยาบาท ความเสียหายก็เริ่มปรากฏขึ้นที่ตัวเราทันที กล่าวคือความสุขจะลดน้อยลงกว่าตอนก่อนผูกพยาบาท จากนั้นคุณธรรมในตัวเราก็จะค่อย ๆ เสื่อมตามไปด้วย

ข้อควรรู้อีกประการหนึ่ง คือ คำว่า ผูก เราใช้กับพยาบาท อาฆาต และเวร เหตุใด จึงนิยมพูดว่า ผูก เช่น ผูกพยาบาท ผูกอาฆาต ผูกเวร เป็นต้น ถึงในภาษาบาลีก็ใช้คำว่า **อาฆาต** **พนธิตวา** แปลว่า **ผูก** เหมือนกัน ไม่ใช่ทำพยาบาท ทำอาฆาต หรือทำเวร ที่เป็นเช่นนี้เพราะเราจะทำเขา แต่ทำไม่ได้ หรือยังไม่ทำในขณะนั้น จึงผูกไว้ก่อน ถ้าทำลายเขาได้ทันทีก็ไม่จำเป็นต้องผูก

ความพยายามที่เราผูกไว้ นั้น ย่อมปิดกั้นความดีที่จะเข้ามาสู่ตัวเรา ทั้งที่ เราจะแสดงออกไปภายนอก เสมือนปิดประตูขังตัวเอง กั้นทั้งความดีใหม่ ทั้งความดีเก่า สิ่งที่กั้นความดีอย่างนี้ ทางศาสนาเรียกว่า นิเวศน์* แปลว่า เครื่องกั้น มีอยู่ ๕ ประการ พยายามนี้เป็นนิเวศน์อย่างหนึ่งใน ๕ อย่างนั้น ความพยายามเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้ว ใจเราจะอยู่ในสภาพชำระ ไม่พร้อมจะรับ คุณความดี

พยายามกั้นความดีอย่างไร เช่น ก่อนเข้าห้องเรียน นักเรียนเกิดผูก พยายามใครไว้ ขณะนั่งเรียนเราจะรู้สึกหัวใจไม่ปลอดโปร่ง ฟังครูสอนก็ไม่ เข้าใจ ถ้าใจติดอยู่กับการผูกพยายามคิดมุ่งร้ายผู้อื่น เป็นต้น ความพยายาม ก็จะมาแบ่งเอากำลังความสามารถไปเสียทางอื่น

คนเราจะเจริญก้าวหน้าได้ต้องนำสิ่งดี ๆ เข้าสู่ตนเองอยู่เสมอ และ ใช้ความดีในตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ความพยายามนั้นเป็นนิเวศน์ ปิดกั้น ทั้งสองทาง ฉะนั้นคนผูกพยายามคนอื่น จึงเท่ากับคนสร้างกำแพงล้อมตัวเอง ไม่มีทางออกทางเข้าของความเจริญก้าวหน้า

คำว่า กั้น คือ กั้นใจเรา บางคนเข้าใจว่าเมื่อเราผูกพยายามกับใคร ก็เป็นการตัดญาติขาดมิตรกับคนนั้น หรือพยายามเป็นนิเวศน์เครื่องกั้นความดี ก็เข้าใจเพียงว่า กั้นความดีที่จะได้จากคนที่ตนผูกพยายามเท่านั้น ส่วนความดีที่จะได้มาจากคนอื่น จากทางอื่น ก็คงได้ตามปกติ เข้าใจอย่างนี้ ไม่ถูกแท้ เพราะพยายามนั้นกั้นใจเรา ทำใจเราให้พิการไม่พร้อมจะรับความดี ไม่ว่าจะ มาจากคนนั้นหรือจากใครก็ตาม อุปมาเหมือนเราเกลียดใครสักคนหนึ่ง ไม่อยากเห็นคนนั้น จึงหลับตาเสีย แต่ความจริงการที่เราหลับตาเพื่อไม่ให้เห็น คน ๆ นั้น มันทำให้เรามองไม่เห็นคนอื่น ๆ ที่เราไม่เกลียดด้วย

ความพยายามเกิดขึ้นในใจของใครแล้ว ย่อมลดความพองใสในตัวผู้นั้นลง ทำให้ดูสกปรกมัวหมอง แม้จะมีความรู้ มีชื่อเสียง มีอำนาจ

---

* นิเวศน์ ๕ ได้แก่ กามฉันทะ คือ ความยินดีในกาม พยายาม คือ ปองร้าย ถีนมิทธ คือ ง่วงเหงาหาวนอน อุทธัจจกุกุจจะ คือ ฟุ้งซ่าน รำคาญ และวิจิจจา คือ ลังเลใจ

และมีบุญวาสนาก็ตาม ถ้ามีพยาบาทในใจ หรือเป็นคนมากด้วยพยาบาท ความผูกพันที่มีอยู่ก็ดูมัวหมองลงไป สิ่งที่ทำให้มัวหมองอย่างนี้ ภาษาบาลี เรียกว่า อุปกิเลส มีอยู่ ๑๖ ประการ ซึ่งพยาบาทเป็นอุปกิเลสอันดับที่ ๒ ดังนี้

๑) อภิชฌาวิสมโลภะ (โลภลุ่ม ๆ ดอน ๆ ด้วยอำนาจความเพ่งเล็ง)

๒) พยาบาท (ปองร้าย)

๓) โภธะ (โกรธ)

๔) อุปนาหะ (ผูกโกรธไว้)

๕) มกฺขะ (ลบหลู่คุณท่าน)

๖) ปลาสะ (ยกตนเทียบเท่า)

๗) มัจฉริยะะ (ตระหนี่)

๘) มายา (มารยา)

๙) อีสสา (ริษยา)

๑๐) สาถะยยะ (โอ้อวด)

๑๑) ถัมภะ (หัวดี้อ)

๑๒) สารัมภะ (แข่งดี)

๑๓) มานะ (ถือตัว)

๑๔) อติมานะ (ดูหมิ่นท่าน)

๑๕) มหะ (มัวเมา)

๑๖) ปมาหะ (ประมาท)

บางคนคิดว่า ความพยาบาทเป็นสิ่งที่อยู่ในใจไม่มีใครรู้ อย่างไรก็ตาม ความพยาบาทอาจแสดงออกผ่านทางความคิด คำพูด หรือการกระทำก็ได้

องค์ของพยาบาท

พยาบาทประกอบด้วยองค์ ๒ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) คนอื่น

อุกพยาบาท และ ๒) คิดจะให้คนนั้นเกิดความเสียหาย

วิธีพิจารณาโทษของพยาบาท

พยาบาท บาบมาก บาบน้อย มีโทษหนัก หรือโทษเบา ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) คุณความดีของคนถูกพยาบาท
- ๒) คนถูกพยาบาทมีกิเลสรุนแรง

ผลกระทบเกิดจากพยาบาท

พยาบาททำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉาน เมื่อชดใช้กรรมหมดแล้วก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เศษกรรมยังจะส่งผลให้อายุสั้น มีโรคภัยเบียดเบียน มีพิวพรรณหยาบกร้าน

พยาบาทเป็นตัวการทำบาป

ความพยาบาทเกิดขึ้นในใจของผู้ใดแล้ว อำนาจของโทสะจะผลักดันให้คนทำบาปหรืออกุศลกรรมบถได้ถึง ๖ ประการ ดังนี้

- ๑) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์
- ๒) อทินนาทาน การลักขโมย
- ๓) มุสาวาท การพูดโกหก
- ๔) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียดทำให้คนแตกแยกกัน
- ๕) พรุสวาจา การพูดคำหยาบ
- ๖) สัมผัสปลลาปะ การพูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ

ดังนั้น พยาบาท จึงเป็นกรรมชั่ว ผู้มีความพยาบาทอยู่ในใจได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้าไม่คิดพยาบาทปองร้ายใคร แก่แค้นใคร ก็เป็นอพยาบาท ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมได้รับผลบุญตรงข้ามกับพยาบาท

เราทุกคนควรหันมาพิจารณาตนเองว่า ได้ผูกพยาบาทไว้กับใครบ้าง ถ้ามีก็ควรเลิกผูกพยาบาท เพื่อให้ชีวิตสงบสุข

มิจฉาทิฏฐิ

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐิ

คำว่า **ทิฏฐิ** หรือ **ทิฐิ** แปลว่า ความเห็น เห็นในที่นี้หมายถึง เห็นทางใจ ไม่ใช่เห็นทางตา กล่าวคือ ลักษณะของจิตที่ตัดสินลงไปว่าเป็นอย่างนั้นหรืออย่างนี้ เป็นอาการเกิดขึ้นต่อเนื่องจากโมหะ ไม่ใช่เพียงแค่มอง แต่ยังมีความคิดเห็นผิดอีกด้วย

โดยทั่วไปแล้ว คำว่า **ทิฏฐิ** ในภาษาไทยมีความหมายในทางไม่ดี ดังเห็นได้จากถ้าใครถูกต่อว่าเป็นคน**ทิฏฐิ**จัด เป็นคนเจ้า**ทิฏฐิ** หรือเป็นคนมี**ทิฏฐิ**มานะ ก็หมายความว่าคนนั้นเอาแต่ความเห็นของตัวเอง ไม่ยอมฟังใคร ตรงกับคำว่า **หัวรั้น** ด้วยเหตุนี้ คำว่า**ทิฏฐิ**จึงเป็นคำสำหรับตำหนิคนเจ็บใจในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้ว**ทิฏฐิ**ย่อมมีอยู่ในคนทุกคน เพราะ**ทิฏฐิ**ก็คือความคิดของจิตนั่นเอง เมื่อจิตคิดและตกลงใจเมื่อไร ก็เรียกว่ามี**ทิฏฐิ**เมื่อนั้น คำว่า **ทิฏฐิ** จึงเป็นคำกลาง ๆ ไม่ดีหรือเสีย

ทิฏฐิมี ๒ ประการ ได้แก่ เห็นผิดและเห็นถูก ความเห็นผิดนั้น เรียกว่า **มิจฉาทิฏฐิ** ส่วนความเห็นถูก เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ** **ทิฏฐิ**ทั้ง ๒ ประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้หลายครั้ง มีความหมายตื้นลึกต่างกัน ในที่นี้จะอธิบายเฉพาะ**ทิฏฐิ**ในกรรมบทเท่านั้น

ความเห็นที่เป็นกรรมบท คือ เห็นผิดหรือเห็นถูกเท่านั้น ถ้ามว่า ความเห็นผิดหรือเห็นถูก ถือหลักอะไรเป็นเกณฑ์ อะไรเป็นเครื่องตัดสินว่าความเห็นนั้นผิดหรือถูก ในทางพระพุทธศาสนาถือคลองธรรมเป็นเครื่องตัดสิน และคลองธรรมคือทางที่ถูกต้องดีจริงนั่นเอง ถ้าคลองธรรมอันถูกต้องว่าไว้อย่างนี้ เราก็มองอย่างนี้ เรียกว่า **ความเห็นถูก** คือถูกกับคลองธรรม ถ้าคลองธรรมว่าอย่างนี้ แต่ความเห็นของเราเห็นเป็นอย่างอื่น กลับกัน ตรงกันข้าม เรียกว่า **ความเห็นผิด** คือ ผิดจากคลองธรรม ตัวอย่างดังตารางต่อไปนี้

ความเห็นถูกต้องธรรม	ความเห็นผิดคลองธรรม
บิดามารดาเป็นผู้มีบุญคุณ	บิดามารดาไม่มีบุญคุณ
การมีเมตตากรุณาดี	การมีเมตตากรุณาไม่ดี
อวัตนินบาตกรรมไม่ดี	อวัตนินบาตกรรมดี
การลักขโมยเขากินไม่ดี	การลักขโมยเขากินดี
ความเคารพอ่อนน้อมดี	ความเคารพอ่อนน้อมไม่ดี
การเกิดเป็นคนควรทำบุญ	การเกิดเป็นคนไม่ต้องทำบุญ
การเห็นแก่ตัวไม่ดี	การเห็นแก่ตัวดี

รวมความว่า ทำนองคลองธรรมที่สั่งสอนกันมานี้ เป็นกฎเกณฑ์อันถูกต้องแล้ว แต่เรามีความเห็นตรงกันข้าม เรียกว่า ความเห็นผิด เป็นมิจฉาทิฎฐิ ถ้าเห็นถูกต้องตรงตามทำนองคลองธรรม ก็เป็นสัมมาทิฎฐิ

ความเห็นที่เป็นมิจฉาทิฎฐิและสัมมาทิฎฐิ เป็นความเห็นเกี่ยวกับทำนองคลองธรรม คือกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติทางกาย วาจา และใจเท่านั้น ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องอื่นไม่ใช่ เช่น มีความเห็นในข้อผิดพลาดการทำงาน การค้าขาย หรือการคำนวณตัวเลขที่ถูกต้อง เขาให้ทำอย่างนี้ แต่เราเห็นว่าควรทำอย่างนั้น เป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ เรียกว่ามิจฉาทิฎฐิไม่ได้ ต้องเรียกว่าคิดผิดหรือเข้าใจผิดตามธรรมดาเท่านั้น

เหตุใดมิจฉาทิฎฐิจึงเป็นกรรม

มิจฉาทิฎฐิ แปลว่า ความเห็นผิด ตรงกันข้ามกับสัมมาทิฎฐิ เป็นอาการทางจิตที่สืบเนื่องมาจากโมหะแต่มีผลรุนแรงกว่า

มิจฉาทิฎฐิจัดว่าเป็นกรรม คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ผู้ทำต้องได้รับผลสนอง คำว่า ทำ ในที่นี้ หมายถึง “ลงมือทำ” กล่าวคือทำเป็นงานเป็นการจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแต่ “เห็น” เท่านั้น สมมติว่าคนหนึ่งเห็นว่าการทำบุญเป็นเรื่องดี แต่ไม่เคยทำบุญเลย ก็ไม่ได้บุญ หรือคนที่เห็นว่า การทำบาปไม่ดี แต่กลับทำแต่บาปหยาบซ่า ความเห็นว่าทำบาปไม่ดีขึ้น ก็ไม่เป็นบุญกุศล เป็นต้น

ความคิดที่เรียกว่า มิจฉาทิฏฐินี้ ไม่ใช่ความคิดธรรมดา แต่เป็นความคิดถึงขั้นตกลงปลงใจแล้ว ไม่ใช่เรื่องเกิดขึ้นกับจิตตามธรรมชาติ แต่เป็นงานของจิตที่ผ่านความคิดไตร่ตรองมาแล้ว และได้ตัดสินใจเด็ดขาดลงไป เพราะฉะนั้น ท่านจึงจัดมิจฉาทิฏฐิเป็นกรรมประเภทมโนกรรม

องค์ของมิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิ ประกอบด้วยองค์ ๒ จึงจะสำเร็จเป็นกรรมบถ ได้แก่ ๑) เรื่องผิดจากความจริง และ ๒) มีความเห็นว่าเป็นความจริง

วิธีพิจารณาโทษของมิจฉาทิฏฐิ

การพิจารณาโทษของมิจฉาทิฏฐิขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) มีความเห็นผิดจนเคยชิน
- ๒) มีความเห็นผิดเป็นนิยตมิจฉาทิฏฐิ

ผลกระทบเกิดจากมิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิ ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือดิรัจฉานแน่นอน ความเห็นผิดเช่นนี้ ทำให้ไม่สำเร็จมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสามารถแนะนำช่วยเหลือหรือแก้ไขความเห็นผิดของบุคคลเหล่านั้นให้กลับมาเห็นถูกต้องได้ ต้องปล่อยให้ไปตามกรรม

มิจฉาทิฏฐิเป็นตัวการทำบาป

เมื่อเกิดความเห็นผิด อำนาจของโมหะจะผลักดันให้คนทำบาปหรืออกุศลกรรมบถได้ครบทั้ง ๑๐ ประการ ดังนั้น มิจฉาทิฏฐิจึงเป็นกรรมชั่ว ผู้มีความเห็นผิดจากคลองธรรม ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในอกุศลกรรมบถ ถ้ามีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรมก็เป็นสัมมาทิฏฐิ ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ ย่อมจะได้รับผลบุญตรงข้ามกับมิจฉาทิฏฐิ

จะเห็นได้ว่า การทำบาปหรืออกุศลกรรมบถ มีผลต่อผู้ทำทั้งปัจจุบัน และอนาคต ผลในปัจจุบันก็คือ ในขณะที่ทำบาปอยู่นั้นย่อมเกิดความเดือดเนื้อร้อนใจและยิ่งทุกข์ใจมากกว่านั้นอีก เมื่อบาปส่งผลให้ไปเกิดในนรก ต้องได้รับโทษในนรกอย่างแสนสาหัส เมื่อสิ้นกรรมจากนรก ถ้าได้มาเกิดเป็นมนุษย์ เศษกรรมเหล่านั้นจะส่งผลให้ได้รับผลกระทบต่าง ๆ อีกนานัปการ

ส่วนการทำบุญหรือกุศลกรรมบถ ก็จะทำให้เกิดความสุขใจแก่ผู้ทำทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนทำ ขณะทำ และทำเสร็จแล้ว เมื่อสิ้นชีวิต บุญจะส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ เป็นเทวดา เป็นพรหม มีรูปร่างสวยงาม มีรัศมีส่องไส เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะอยู่ในตระกูลสูง มีบริวาร มียศศักดิ์ มีฐานะสูงส่ง และมีสติปัญญาพร้อมจะบรรลุมรรคผลในที่สุด

บรรณานุกรม

- ปิ่น มุกทุกันต์. (๒๕๓๕). *พุทธศาสตร์ ภาค ๒*. โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๘). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับ
ประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ ๒๓). พลีธัมม์.
พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี). (๒๕๕๘). *ศีล ๕ รักษาโลก*. อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง.
ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*
(พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๐). *คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษา
ชั้นเอก*. โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

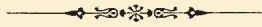

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๖/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา

ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗

ในการประชุมคณะผู้บริหารสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งได้จัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อยแล้วรวมจำนวนหนึ่งล้านเล่ม และเพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ประชุมได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายชื่อดังนี้

๑. พระเทพมหาเจติยาจารย์	วัดพระปฐมเจดีย์	ประธานกรรมการ
๒. พระราชบัณฑิต	วัดธาตุทอง	รองประธานกรรมการ
๓. พระราชพิพัฒน์โกศล	วัดเศวตฉัตร	กรรมการ
๔. พระราชสุนันต์มุนี	วัดบรมนิวาส	กรรมการ
๕. พระสุธีรัตนภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๖. พระศรีภักทิยบดี	วัดชนะสงคราม	กรรมการ
๗. พระมหาสิริชัย สุขภาโม	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๘/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษาฝ่ายคฤหัสถ์
ระดับมัธยมศึกษา

ในการที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา เพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เหมาะสมสอดคล้องกับสถานะและวัยของนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายนามดังนี้

ธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. นายมงคล หล่อสุวรรณ	ที่ปรึกษา
๒. นายอุรุพงษ์ บุญญาผลา	วิชาเบญจศิลป์และเบญจธรรม
๓. นางสาวปาริฉัตร พลสมบัติ	วิชาธรรมวิภาค
๔. นางสาวธัญญลักษณ์ ศรีสว่าง	วิชาอนุพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นโท

๑. ดร.พิณพนธ์ คงวิจิตร	ที่ปรึกษา
๒. นายสุรศักดิ์ คำพุทธ	วิชาอุโบสถศีล
๓. นายสุทธิเกียรติ เพิ่มชิ้น	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายธนะช สุขสมบูรณ์	วิชาอนุพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. รศ.ดร.ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม	ที่ปรึกษา
๒. นายยงยุทธ อังคสัญลักษณ์	วิชากรรมบถ
๓. นายปัญญาพล บุลากรม	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายระดมโชค ปวงบุมา	วิชาอนุพุทธประวัติ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

แม่กองธรรมสนามหลวง

รายนามสถาบันการศึกษาที่ประเมิน
หนังสือธรรมศึกษา ชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษา

๑. โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ธนบุรี	กรุงเทพมหานคร
๒. สถาบันวิจัย พัฒนา และสาธิตการศึกษา โรงเรียนสาธิต มศว องครักษ์	นครนายก
๓. โรงเรียนวัดราชบพิธ	กรุงเทพมหานคร

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อฑฺฒฺทศฺโน)
พระเทพมหาเจติยาจารย์ (ปญฺณาสิริ)
พระเทพเจติยาจารย์ (กิตฺติยฺตฺโต)
พระราชพิพัฒน์โกศล (ปริยตฺติธารี)
พระราชสมนัตมุนี (อตฺถกามโ)
ดร.สมใจ วิเศษทักษิณ

กองบรรณาธิการ

พระราชบัณฑิต (ปสิทฺธิโก)
พระสุธีรัตนภรณ์ (อธิจฺตฺโต)
พระศรีภักทียบดี (จิตฺตสาโร)
พระมหาสิริชัย สุขวาโน
นายสิริวิทย์ เอี่ยมสุดใจ
อาจารย์ ดร. เขียรदनัย เสริมบุญไพศาล
นายปกรัฐ กนกธนาพร
อาจารย์ศิริธัช ศิริชุมแสง
นายระดมโชค ปวงบุผา
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

ผู้วาดภาพประกอบ

ว่าที่ร้อยตรี ศักดิพงษ์ จันทร์เที่ยง

หน่วยงานและบุคคลที่อนุเคราะห์ภาพประกอบ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กรุงเทพมหานคร
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนวัดราชบพิธ	กรุงเทพมหานคร
พระราชเวที (ชิตวาโน)	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
นางดวงตา กล้ายไม้ ณ อยุธยา	เวชศาสตร์
นายพิชัย ยินดีน้อย	
นายธีรธัช โนนศิริ	

ผู้จัดทำคำบรรยายภาพประกอบ

นายสิริวิทย์ เอี่ยมสุดใจ
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

องค์กร/หน่วยงานที่อนุเคราะห์สถานที่

โรงเรียนราชบพิธ	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนแจรงร้อนวิทยา	กรุงเทพมหานคร

ผู้ประสานงาน

พระครูวิมลสุตวัฒน์ (ชยาลงกาโร)	วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร
พระมหาสุวรณ กุศลจิตโต	วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
พระมหาอรรถสิทธิ์ อคฺคสิทธิ	วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร
พระมหายุทธนา ธีรยุโธ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย
นางสาวนลินทิพย์ ศรีวงศ์เสียง	
ดร.อุรสา บรรณกิจโคภน	
นางสุมาลี จันทร์เที่ยง	
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศณุวิถิ	
นายแพทย์ณัฐ ไกรภัสสรพงษ์	
นายวัลลภ รุจิขจร	
นางสาวรัตนา ลีมีศรีวานิชขกร	
นายพัลลภ เพ็ชรไชย	
นายสิทธิินนท์ บุญสวยขวัญ	
นายพุมิกร บุญเต็ม	
นายบัญญัติ รัตนศรีสมบูรณ์	

ผู้จัดทำศิลปกรรม

นายพิชญ์ อุทัยภพ

